

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİMDALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA REFAH
DEVLETİ ARACI OLARAK TEMEL GELİR
KAVRAMI**

**ÖZLEM KARDAŞ
2501130194**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET GÜLER**

İSTANBUL - 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN:

Adı ve Soyadı : ÖZLEM KARDAŞ Numarası : 2501130194
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE
İNSAN KAYNAKLARI Danışmanı : DR. ÖGR. ÜYESİ MEHMET GÜLER
Tez Savunma Tarihi : 23.12.2019 Saati : 11.00
Tez Başlığı : YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA REFAH DEVLETİ ARACI OLARAK TEMEL GELİR
KAVRAMI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÖ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. LEVENT ŞAHİN		KABUL
2- DR. ÖGR. ÜYESİ MEHMET GÜLER		Kabul
3- DR. ÖGR. ÜYESİ BETÜL YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ. DR. ABDURRAHMAN BENLİ		
2- DR. ÖGR. ÜYESİ HAKAN BEKTAŞ		

ÖZ

YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA REFAH DEVLETİ ARACI OLARAK TEMEL GELİR KAVRAMI

ÖZLEM KARDAŞ

İçinde yaşadığımız ekonomik sistemin işlevlerinde ve ekonomik güçlerle toplumdaki bireyler arasındaki ilişkilerde büyük bir değişim meydana gelmektedir. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, istihdam yaratmayan ekonomik büyüme, çalışma hayatındaki mevcut durumunun sürdürülemez oluşu ve daha birçok sebeple eşitsizlikler ve güvencesizlikler artmıştır. Tüm bu yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizlikleri ile etkin bir biçimde mücadele edebilmek için ekonomideki dinamizmi kırmadan, sosyal haklara ve bireysel yaşam kalitesine vurgu yaparak çözüm arayan yeni bir anlayışın inşasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çerçevede sosyal koruma sistemi içerisinde bir çözüm önerisi olarak yer alan temel gelirin mevcut duruma bir çare olması ümit edilmektedir. Böylece toplumun bir parçası olan tüm bireylere, herhangi bir sınırlama olmadan, sadece toplumun bir ferdi olmaları sebebiyle periyodik olarak bir nakdin düzenli olarak ödenmesi özelliği taşıyan temel gelir kavramı ele alınmıştır. Temel gelir kavramı ayrıca sosyal güvenlik sistemlerinin bütün dünyada karşılaştığı zorlukların dönüşümü ile yakından ilgilidir.

Bu çalışmada yoksulluğun azaltılmasında refah devleti aracı olarak temel gelir kavramını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temel Gelir, Yoksulluk, Refah Devleti, Sosyal Yardım

ABSTRACT
THE CONCEPT OF BASIC INCOME AS A WELFARE STATE
TOOL IN POVERTY REDUCTION

ÖZLEM KARDAŞ

There is a big change in the functions of the economic system we live in and the relations between the economic forces and the individuals in the society. Inequalities and insecurities have increased due to globalization, technological developments, economic growth that does not create employment, unsustainable current situation in working life, and many other reasons. In order to effectively combat poverty and income inequalities resulting from all these developments, a new understanding is needed to be solved by emphasizing social rights and individual quality of life without breaking the dynamism in the economy.

In this context, it is hoped that the basic income included in the social protection system as a solution offer a solution to the current situation. Thus, all individuals who are a part of the society, without any limitation, just because they are a member of society periodically paid cash in a periodic feature of the basic income concept is considered. The concept of basic income is also closely related to the transformation of the challenges facing social security systems around the world.

In this study, the concept of basic income as a means of welfare state in poverty reduction is discussed.

Key Words: Basic Income, Poverty, Welfare State

ÖNSÖZ

İçinde yaşadığımız çalışma toplumunun mevcut haliyle sürdürülemez olduğuna dair görüşler giderek daha fazla kişi tarafından ve daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Ücreti temel alan iş hayatını merkezine yerleştiren ve yaşamın tüm alanlarını bu tanım üzerinden metalaştıran toplumsal sistemlerin bir krize sürüklenmesi de daha radikal sosyal değişimlerin gerekli olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu değişim arzusu, toplumun büyük çoğunluğunun maruz kaldığı çalışma ve gelir arasındaki karşılıklı ve bağımlı ilişkinin çözülmesini sağlayacak bir arayışın varlığına işaret etmiştir.

Sosyal adalet düşüncesinin gelişimi ve refah devletinin temellerinin atılmasıyla birlikte var olagelen bir sorun olarak ortaya çıkan yoksulluk, refah devletinin müdahalesini gerektiren bir soruna dönüşmüştür. Refah devletinin gelişim sürecini kapsayan 1950’lilerden 1970’li yıllara kadar devam eden dönem, refah devleti önlemlerinin gelişme kazandığı, ekonomik büyüme ile birlikte yüksek düzeyde istihdamın bir arada görüldüğü bir dönem oluşturur. Yoksulluk sorunu ile mücadelede toplumdaki herkes için öngörülen temel gelir tartışmalarının çıkış noktası refah devletinin geldiği aşama oluşturmaktadır. Böylece bireylerin yararına dönük sosyal güvence çalışmalarının yeni ve çağdaş yöntemlerle sağlanacağı görüşlerinin hakim olması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada öncelikle refah devleti kavramına ve refah devletinin gelişim sürecinde yoksulluk konusuna yer verilmektedir. Daha sonra sosyal politikanın ne pahasına olursa olsun ücretli iş ve çalışma toplumunun devamından yana olan mantık karşısında daha eşit, daha özgür ve daha adil bir toplum ideali özelliği taşıyan “temel gelir” önerisi ekseninde Avrupa ülkelerinde ve diğer ülkelerde temel gelir uygulamaları örneklerine yer verilmektedir. Son olarak, Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik sisteminin sosyal yardım ayağındaki mevcut durumun ortaya konularak temel gelir güvencesi ihtiyacına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmaktadır.

Çalışmanın ilk iki bölümde geniş bir şekilde literatür taraması yapılmıştır. Yoksulluk, Refah Devleti sistemleri ile ilgili çeşitli kitap, makale ve tezlerden yararlanılmıştır. Son bölümde ise temel gelir kavramının daha çok uluslararası düzeyde yer bulması ve kaynakların kısıtlı olması nedeniyle daha çok yabancı kitap, tez, makale ve internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

Tezin oluşumunda ve gelişiminde, tez danışmanım hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLER'e değerli katkı ve emeklerinden dolayı teşekkür ederim. Tez yazım süreci boyunca kuşkusuz en büyük emeği gösteren dünyadaki en kıymetli varlığım olan aileme, her daim sevgisini ve bana verdiği gücü hissettiğim babam Mehmet Emin KARDAŞ'a saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

İstanbul, 2020

Özlem KARDAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

1.1. Yoksulluk Kavramı	3
1.2. Yoksulluk Tanımları.....	5
1.2.1. Mutlak Yoksulluk – Görelî Yoksulluk	5
1.2.2. Öznel (Sübjektif) Yoksulluk – Objektif Yoksulluk.....	7
1.2.3. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk	8
1.2.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	10
1.2.5. Geçici ve Kronik Yoksulluk	11
1.3. Yoksulluğun Nedenleri.....	12
1.3.1. Ekonomik Unsurlar	12
1.3.2. Sosyal ve Demografik Unsurlar.....	15
1.3.3. İşgücü Piyasalarından Kaynaklanan Unsurlar	17
1.3.4. Siyasi Unsurlar.....	18
1.3.5. Coğrafi Unsurlar	18
1.4. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri	19
1.4.1. Dolaylı Yaklaşım	19
1.4.2. Dolaysız Yaklaşım.....	21
1.4.4. Sosyal Sınıflar, Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma İlişkisi.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ VE YOKSULLUK

2.1. Refah Devleti Kavramı.....	24
2.2. Refah Devletinin Doğuşu ve Gelişimi.....	27
2.2.1. Refah Devletinin Doğuşuna Kadar Olan Dönem (1880 Öncesi).....	27
2.2.2. Refah Devletinin Doğuşu (1880 – 1945).....	28
2.2.3. Refah Devletinin Altın Çağı (1945 – 1975).....	30
2.2.3.2 Refah Devletinin Kamu Harcamaları ve Sosyal Harcamalar.....	33
2.2.3.3. Refah Devletinde Vergi Yükü.....	36
2.2.4. Refah Devletinin Krizi.....	38
2.3. Refah Devletinin Sınıflandırılması.....	40
2.3.1. Esping – Andersen’in Temel Üçlü Sınıflandırması.....	40
2.3.1.1. Liberal Refah Rejimleri	41
2.3.1.2. Muhafazakar – Korporatist Refah Rejimleri.....	42
2.3.1.3.Sosyal Demokrat Refah Rejimleri	43
2.3.2. Refah Devletinin Geleneksel Sınıflandırılması	44
2.3.2.1. Bismark (Alman) Sistemi.....	45
2.3.2.2. Beveridge (İngiliz) Sistemi	45
2.3.2.3. Karma (Hollanda) Sistemi	47
2.4. Refah Devleti ve Yoksullukla Mücadele.....	47
2.4.1. Refah Devleti Hizmeti Olarak Sosyal Güvenlik.....	49
2.4.1.1. Sosyal Sigorta	49
2.4.1.2.Kamu Sosyal Harcamaları.....	50
2.4.2. Refah Devleti Hizmeti Olarak Sağlık	51
2.4.3. Refah Devleti Hizmeti Olarak Eğitim	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEMEL GELİR KAVRAMI

3.1. Temel Gelir Kavramı.....	54
3.1.1 Temel Gelirin Tarihi	55
3.1.2. Temel Gelirin İlkeleri	57
3.1.2.1. Bireysellik	57
3.1.2.2. Koşulluluk.....	58

3.1.2.3. Evrensellik.....	59
3.1.4.4. Tekdüzelik.....	60
3.1.2.5. Yeterlilik	61
3.2. Temel Gelir Uygulamasına İlişkin Sunulan Gerekçeler.....	62
3.2.1. Yoksulluğun Giderilmesi.....	62
3.2.2. Kapitalizme Karşı Bir Zorluk	63
3.2.3. Çoğaltıcılık ve Çalışma Toplumunda Bireyin Yaşadığı Çıkmazlar	64
3.2.4. Çalışma Toplumunda Sosyal Haklar ve Sosyal Adalet Sorunu.....	65
3.2.5. Özgürlük İddiası	67
3.2.6. Bireyin Sosyal Katılıma İtirazı	68
3.2.7. Sosyal Dışlanma	71
3.3. Yoksullukla Mücadelede Temel Gelir Tanımlamaları	72
3.3.1. Negatif Gelir Vergisi	72
3.3.2. Paydaş Gelir Transferi	74
3.4. Temel Gelirin Uluslararası Dayanakları.....	76
3.4.1. İnsan Hakları Bildirgesi	76
3.4.2. Uluslararası Çalışma Örgütü.....	78
3.4.3. BIEN (Temel Gelir Avrupa Ağı).....	80
3.5. Temel Gelir Tartışmaları	81
3.6. Temel Gelir Uygulamasına İlişkin Ülke Örnekleri	84
3.6.1. Kanada	84
3.6.2. Finlandiya	86
3.6.3. Namibya.....	88
3.6.4. Alaska	89
3.6.5. Türkiye’de Temel Gelirin Uygulanabilirliği.....	91
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	98

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Politika Uygulamaları Ülkelere Göre Başlama Tarihleri.....	30
Tablo 2: Toplam Kamu Harcamalarının ve Sosyal Güvenlik Sistemlerinin GSMH İçindeki Oranları (%) (1950 – 1975).....	34
Tablo 3. Sosyal Harcamaların GSYİH İçindeki Oranları, (%), (1962 – 1975).....	35
Tablo 4: Toplam Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı (1925-1960) (%)	36
Tablo 5: Negatif Gelir Vergisi ve Temel Gelir Uygulaması Arasındaki En Önemli Farklar.....	74

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KELA	: Finlandiya Sosyal Sigorta Kurumu
NIT	: Negatif Gelir Vergisi
PFD	: Alaska Daimi Fon Bütçesi
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

GİRİŞ

21. yüzyılın başından itibaren ekonomik ve sosyal açıdan tüm dünyayı etkileyen küresel rekabet, refah toplumlarında tam istihdam imknının giderek zorlaşması, teknolojik gelişmeler, piyasaların devletten daha güçlü olmasının bireyleri piyasaya bağımlı hale getirmesi devletlerin üzerine düşen sorumluluklar noktasında yetersiz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca söz konusu değişimler ve yenilikler ekonomik verimliliği arttırmış olsa da bireylerin refah seviyesini yükseltmemiştir. Aksine dünyada hızlıca artan yoksulluk söz konusudur.

Bu gelişmelerin çalışma hayatına yansımaları ise istihdam güvencesizliği, esnek çalışma/ücretler, sosyal güvenlik ağının olmayışı, sosyal eşitlik ve sosyal adalet ile ilgili sorunlar ve benzeri sonuçlar doğurmuştur.

Diğer taraftan yaşanan bu gelişmeler refah devletinin de aşınmasına neden olmuştur. Sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal barış gibi kavramların yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Refah toplumlarında yaşanan tam istihdamın zorlaşması, çoğu zaman bulunan işlerin sistemsiz, part time (yarı zamanlı) ve yoksulluk sınırını ulaşacak oranda gelir sağlamayan işlerin olmasıdır. Bunların sonucunda yoksul ve dezavantajlıların içinde yer aldıkları çıkmazdan kurtaracak çareler aranmaya başlanmıştır. Bu koşullar altında yeni bir çözüm önerisi olarak sunulan temel gelir kavramı ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, bütün dünyada ciddi bir sorun haline gelen yoksullukla mücadele politikası olarak asgari gelir desteğine ikame güç oluşturmak ve yeni bir soluk kazandırmaktır. Temel gelir kavramının kapsamı, ilkeleri ve temel gelir uygulamasına gerekçe oluşturacak nedenler ve çeşitli ülke örneklerini ortaya koymaktır. Bu araştırma da temel gelirin bireyleri ekonomik nesne olma durumundan kurtaracak, sosyal ve kültürel katılımına imkân sağlayacak, bireyi sosyal bir özne konumuna getirecek bir uygulama üzerinedir.

Tezin birinci bölümünde, yoksulluk kavramı, tanımlamaları ve yoksullukla mücadele yöntemleri hakkında bilgiler ortaya konulmuştur. İlk olarak, yoksulluk

kavramı tanımlanmıştır. Daha sonra yoksulluk tanımları tek tek sıralanarak, her biri ile ilgili bilgi verildikten sonra yoksulluğun nedenleri ortaya konulmuştur. En son başlıkta ise, yoksulluğu azaltmada önem arz eden yoksullukla mücadele yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, refah devleti anlatılmıştır. Birinci alt başlıkta, refah devleti kavramının tanımı yapılmış ve refah devletinin doğuşu ile gelişim dönemlerinin her biri ayrı ayrı ele alınmıştır. İkinci başlıkta, refah devletinin sınıflandırılması başlığı, Esping-Anderson'ın temel üçlü sınıflandırılması özelinde refah devletinin geleneksel sınıflandırılması sistemler üzerinden ayrı ayrı değerlendirilmiştir. En son başlıkta ise, refah devleti ve yoksullukla mücadele başlığı altında refah devleti hizmeti olarak sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hizmetler anlatılmıştır.

Tezin son bölümünde, tezin asıl konusunu belirleyen temel gelir kavramının ne olduğu, tarihi, temel gelirin uygulanması için onu güvenlik sisteminden ayıran ve güçlü kılan yanlarını ortaya koymaya dayalı ilkeler anlatılmıştır. Temel gelirin neden uygulanması gerektiği, kategorize etme özelliği taşıyan sosyal yardımlardan ayıran özellikleri ile ilgili sunulan gerekçeler değerlendirilmiştir. Daha sonra yoksullukla mücadelede farklı temel gelir tanımları ele alınmıştır. Ayrıca temel gelirin uygulanmasına ilişkin dayanak oluşturan İnsan Hakları Bildirgesi, Uluslararası Çalışma Örgütü kuruluşu ve sivil toplum kuruluşu olan BIEN (Temel Gelir Avrupa Ağı) anlatılmıştır. En son başlıkta ise, temel gelir tartışmaları ve temel gelir uygulamasına ilişkin ülke örnekleri, deneyleri ve pilot projeler anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

1.1.Yoksulluk Kavramı

Günümüzde disiplinler arası çalışan yoksulluk tarihi ve olgusu sosyoloji, ekonomi ve aynı zamanda politika alanında ortak bir çalışma göstermiştir. Yaşanan ekonomik, toplumsal ve tarihsel süreçlerin birikimi, ilk ortaya çıkışından bu yana oldukça farklı yoksulluk görünümleri ve algıları ortaya çıkartmıştır. Bu sebeple yoksulluk olgusu/sorunu günümüzde, politik ve akademik çevrelerin temel tartışma konularından birisi olmuştur.¹

“Yoksulluğun ne olduğu” sorusu, genel geçer bir tanımının bulunmadığı, ekonomik, coğrafi koşullar, kültürel ve toplumsal çevre farklılıklarına göre büyük oranda değiştiği görülmektedir. Başka bir deyişle, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, gelir dağılımında ortaya çıkan farklılıklar da, toplumsal, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak yoksulluk tanımlamalarını ve algılarını farklılaştırmaktadır.²

Yoksulluk, en basit anlamıyla “yokluk” bireylerin gereksinimlerini karşılayacak maddi kaynaklardan “yoksun” olma durumudur.³ Genel olarak yoksulluğun kavramsal ifadesi zenginlik karşıtı fakirlik, yoksuzluk, yetersizlik, verimsizlik, sefillik, temel ihtiyaçlarına erişememe, yeterli gelire sahip olamama şeklinde tanımlanmaktadır.⁴

Yoksulluk kavramının ilk tanımlama çalışması, Seebohm Rowntree tarafından 1901 yılında yapılmıştır. Rowntree, “toplam gelirin, biyolojik varlığın devamı için

¹ Sallan Gül, Songül “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (iç), Ed: Yasemin Özdek, TODAGE Yayınları, Ankara, 107–118.

² Topgül Seda, Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksulluğun Kadınlaşması, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, 2013, s. 279.

³ Topgül, a.e., s.

⁴ Muammer Ak, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 54, 2016, s. 296.

gerekli olan yiyecek, giyim gibi asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” şeklinde ifade etmiştir.⁵

Drewnowski yoksulluk kavramını ele alma biçimi, bireylerin ve yaşadıkları hane halkının asgari yaşam standardı boyutunda ihtiyacı olan temel gereksinimin tamamını veya büyük bir kısmını karşılayamaması olarak ifade etmiştir. Lipton ise; kişilerin hususi ihtiyaçlarının tüketme isteği önündeki yetersizlikleri üzerine yönelmiştir ve kişi başına düşen hususi ihtiyaçlarının tüketme isteğinin belirli bir limitin altında olma vaziyetini (tüketim yaklaşımı) yoksulluk olarak tanımlamıştır. Bauman’ın yapmış olduğu yoksulluk tanımı gereğince yoksulluk; “normal yaşamı sürdürmek için gerek duyulan her şeyden mahrum bırakılma, istenilen düzeyde olamama” durumudur. Bu durum, kişinin kendinden hoşnut olamama, utanç duyma veya suçluluk duygusuyla neticelenmektedir. Ayrıca yoksulluk, yaşadığımız toplumda mutlu bir hayat standardını ifade eden bütün olanaklardan mahrum kalma anlamını da ifade etmektedir. Dünya Bankası tarafından yoksulluğun geleneksel tanımı “asgari yaşam standardına erişememe durumu” olarak açıklanmıştır.⁶

Yoksulluk kavramı tartışılırken dikkate alınan en önemli iki kavram sosyal kabul ve sosyal dışlanmadır. Yoksulluğun belirli bir toplumsal yapı sisteminin içerisinde olma yönü olarak sosyal kabul sistemidir. Ayrıca ikinci kavram olarak, sosyal kabulü sisteminin içinde yer alması, fakat sahip olunan reel ücretlerin daimi olarak düşüş göstermesi sebebiyle yoksullaşan, sosyal, siyasal ve ekonomik yönden toplumun dışına itilen, bu durumlar karşısında hiç bir şekilde savaşıma gücü kalmayan kesimi kapsayan sosyal dışlanmadır.⁷

⁵ Koçtürk, O. Murat, Artukoğlu, M. Metin, Güneş, Erdoğan, & GENÇLER, F.Funda, Kırsal Kesimde Yoksulluk ve Kırsal Kalkınma Destekleri Uygulamaları, 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya, s. 509.

⁶ Reyhan Cafrı, “Adana İlinde Yoksulluğun Analizi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, 2009, s.6.

⁷ Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 67-68.

1.2. Yoksulluk Tanımları

1.2.1. Mutlak Yoksulluk – Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, çeşitli yoksulluk tanımları içerisindeki en temel ve en eski yoksulluk tanımı sayılır. Tanım olarak kişilerin yaşamlarını devam ettirebileceği “minimum gıda düzeyi” olarak varsayılan açlık sınırını belirtmektedir. Aynı zamanda farklı tanımlaması da minimum gıda düzeyi dışında temel ihtiyaçların “barınma, giyim, eğitim, sağlık” gibi karşılanma düzeyidir.⁸

Aynı ve nakdi gelir ile temel ihtiyaçların karşılanamaması durumunda mutlak sınırın altında kalınmaktadır.⁹ Mutlak yoksulluk sınırını belirleyen kriterler, asgari seviyede tüketilmesi gereken malları ve hizmetleri karşılamak için gerekli olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Mutlak yoksulluk sınırı için bir gelir belirlenmektedir. Belirlenmiş bu gelirin altında kalanların yoksul oldukları, üstünde kalanların ise yoksul olmadıkları kabul edilir.¹⁰

Mutlak yoksulluk sınırı kavramı, “gıda” gereksinimi ve “gıda dışı” gereksinimler olarak iki şekilde belirlenmektedir. Yalnızca gıda harcamaları dikkate alınarak hesaplanan yöntem, “Minimum Gıda Sepeti”dir. Minimum Gıda Sepeti yönteminde toplam nüfusun tamamı üzerinden öngörü oluşturularak bir kişinin günlük alması gereken kalori hesaplanmıştır. Bu alınması mühim kalori miktarının altında kalan kişiler yoksul olarak değerlendirilmiştir. Diğerisi ise, “Temel Gereksinimler Yaklaşımı”dır. Bu yöntemde, kişinin yaşamını idame etmesi için

⁸ ERDUGAN, Fatma Erbil (2010), Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği, Özürlüler Uzmanlığı Tezi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.

⁹ Aysel Günindi Ersöz, “Dünya Konferansları Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler”, **Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi**, Cilt:2, Sayı:6, 2003, s. 72.

¹⁰ Mustafa Öztürk, Başak Işıl Çetin, “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, **Journal of Yasar University**, Vol:4, No:16, 2009, s. 2666.

asgari miktarda alması gerekli olan “*gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının*” hesaplanması ile çıkan sonuçtur.¹¹

Görelî yoksulluğun kavramsal tanımı ise; yoksul bireyler ile ortalama gelire sahip bireyler arasındaki mevcut gelir kaynaklarına sahip olma, erişebilme yeteneği arasındaki ayrımı ifade etmektedir. Görelî yoksulluk bir bakıma kişinin kendi gelir düzeyini toplumdaki daha yüksek gelire sahip diğer bireylerle karşılaştırması sonucunda ortaya çıkmakta olan bir yoksulluk türüdür.

Görelî yoksullar kavramı kişinin temel gereksinimlerini mutlak olarak karşılayabilme gücüne sahip fakat şahsi ihtiyaçlarını karşılayabilme yetersizliğidir. Bu sebeple yaşamış olduğu toplumun genel olarak refah düzeyinin altında kalan ve böylece yaşadığı topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olan kişileri ifade etmektedir.¹² Görelî yoksulluğun yapılan bu tanımından yola çıkarsak, toplumdaki bireyler temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine sahip, fakat gelir dağılımı eşitsizliği sorunu ile karşı karşıya kalma durumunu ifade eder. Görelî yoksulluk açısından yaşadığımız toplumda her daim yoksul olan bir kesimin varlığından söz etmek mümkündür. Çünkü mutlak yoksulluğun aksine görelî yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine sahip olmasını yoksul olarak nitelendirilmeme için yeterli görmemektedir.¹³

Yoksulluk ölçümlerinde dikkate alınması gereken, mutlak yoksullukla görelî yoksulluk yaklaşımları arasında bir tercih yapılmasıdır. Örnek olarak, mutlak yoksulluğa göre bir toplumda yaşayan hiçbir birey yoksul olmayabilir. Fakat gelir dağılımı eşitsizliği ile doğrudan bağlantısı olan görelî yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksullukla mücadele etmek zorunda olan bir kesim var olacaktır.¹⁴

¹¹ Rüstem Yanar, Ahmet Şahbaz, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, 2013, s. 60.

¹² Sümer İncedal, “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları Ve Müdahale Araçları”, T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, **Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2013, s.21

¹³ Cafri, Reyhan **a.g.e.**, s.14

¹⁴ Kabaş Tolga, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**, Nobel Kitabevi, 2010, Adana, s. 12-13.

1.2.2. Öznel (Sübjektif) Yoksulluk – Objektif Yoksulluk

Öznel/sübjektif yoksulluk kavramında yoksulluğun belirlenmesi için toplumda yaşayan bireylerin görüşlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun amacı, birtakım nesnel ölçütlerden ziyade bireylerin kendilerini “yoksul” olarak kabul edip etmemeleri göz önünde bulundurulmaktadır. Bunun için de, yoksulluğu belirleyen asıl çizgiye ulaşabilmek için kişilere büyük ölçekli anketler düzenlenmesi gerekmektedir. Böylece minimum yaşam standardındaki yoksulluğun sınırına ulaşılacaktır.¹⁵

Öznel yoksulluk sınırını belirlemek için, düzenlenen anketlerde hane halklarına mensup bir kişinin minimum düzeyde geçinmesine imkân sağlayacak gelirin ne kadar ile sınırlı tutulması gerektiği sorulur ve bu soruya verilen cevaplar göz önünde bulundurulur hesaplama yapılır. Bu belirtilen sınır, bireylerin yoksul olduğuna inanma durumu ile ilgili psikolojik süreç olarak belirtilen çizgi ile kendini göstermektedir.

Literatürde somut ve ölçülebilir ya da “refah yaklaşımı” olarak da adlandırılan objektif yoksulluk, kişinin ihtiyacı olan “*kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları*” gibi parametreler ile ölçülebilmesi anlamına gelir. Bu yaklaşım da öznel yoksulluktaki gibi çeşitli değer yargılarını içinde barındırır da, öznel yoksulluktaki bireylerin kendilerini yoksul olarak değerlendirmesinin sonucunda değil, bireylerin, uzmanlar tarafından belirlenen bir takım ihtiyaçların karşılama durumu dikkate alınarak yapılan ölçümdür. Bu nedenle objektif yaklaşım olgusunda uzman kişiler aracılığıyla kişilerin varsayılan ihtiyaçlarını satın alma imkânının sağlanması için en düşük maliyet ile sınırlayan asgari ihtiyaç düzeyi şeklinde belirlenmektedir.¹⁶

Objektif yoksulluğun tartışmalı konusu yoksulluk için belli bir sınır çizgisi oluşturmasıdır. Objektif yoksulluğa göre belirlenen sınır çizgisi altında kalan herkesi

¹⁵ Zeki Bildirici, “Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele Ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.8.

¹⁶ Zeynep Kaya, “Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Uygulaması”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.34.

yoksul olarak damgalanmaktadır. Bunun sonucunda yoksulluk objektif koşullarda belirlendiğinde, bireylerin kendilerini yoksul hissedip hissetmeme durumları göz ardı edilmiştir. Yoksulluk sınır çizgisinin altında kalan her birey ya da haneler de kesintisiz yoksul olarak nitelendirilebilmektedir.¹⁷

1.2.3. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, “kişi” veya “hane halkının” yaşamını devam ettirmesini sağlamak ya da minimum yaşam standardını karşılamak için gerekli gelir düzeyine sahip olmama durumu olarak tanımlanır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde gelir yoksulluğu hızla artarak ciddi bir boyuta ulaşmaktadır. Günümüzde birçok ülkede ekonomik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Bireylerin yaşamlarını sürdürmelerine yeterli olacak gelir düzeyine sahip olamaması bir bakıma yoksulluk sınırının altında gelir düzeyinde yaşaması demektir. Gelir yoksulluğunda tanımlanan kişi veya hane halkları, yaşamın devam ettirilebilmesini sağlayacak lüzumu olan ihtiyaçlarını satın alabilecek gelir düzeyine ulaşmamışlardır. Yeterli miktarda gelir olgusu, birçok ülkenin “sosyo-ekonomik düzeyi” ve “gelişmişlik düzeyine” göre değişmesi nedeniyle ülkeler arası karşılaştırma yapmanın önüne geçmektedir.¹⁹

“Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı”nın 2014 yılında yayımlanan “İnsani Gelişme Raporu”nda” insani gelişme konusunda mevcut ilerlemenin tüm insanların elverişli bir yaşam standardına sahip olması (eğitim, sağlık, güvenlik) gibi unsurların tek başına yeterli olmadığı, sürdürülebilir insani gelişme için bunların ayrıca koruma altına alınması gerektiği belirtilmiştir.²⁰ 1997 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nda (UNDP) sunulan İnsani Gelişme Raporu’nda tanımlanan insani yoksulluk kavramı ise temel ihtiyaçların giderilebilmesi için, sosyo-kültürel ve

¹⁷ Hande Hacımahmutoğlu, “Türkiye deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi”, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi Yayınları, Yayın No:2803, 2009, s.17, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlk%20Tezleri/Attachments/168/HandeHacimahmuroglu.pdf> , (Çevrimiçi), 01.05.2017.

¹⁸ İncedal, **a.g.e.**, s.22.

¹⁹ İncedal, **a.e.**, s.23.

²⁰ Amerika’da Yoksulluk, <http://www.amerikaninsesi.com/content/amerikada-49-milyon-kii-yoksulluk-snrnda-133370958/901062.html>, (Çevrimiçi), 05.05.2017.

iktisadi olarak bazı imkânlarla sahip olabilmenin önemini vurgulamaktadır. İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) yardımıyla ölçülen insani yoksulluk, yaşama süresinin kısalığı, var olan temel eğitim hizmetlerinden yoksun olma ve toplumun ortak yararını belirleyen kamusal ve özel kaynaklara erişememe durumunda insani gelişim noktasında ortaya çıkan mahrumiyetlerin etkisi, yoksulluğun kapsamını ve insani gelişim dışında kalmış bireylerin oranını ölçmektedir. Başka bir ifadeyle insani gelişme endeksi, kişilerin yaşam içerisinde refah düzeylerindeki farklılıkları gösteren, uluslararası gelişmeleri ve ülke içerisindeki farklı bölgelerdeki farklılıkları karşılaştıran ve bunları matematiksel verilerle ortaya çıkaran bir göstergedir. UNDP, sosyal ve iktisadi olanaklara sahip olma durumu belirlenirken üç veriden faydalanmaktadır:

- *Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi*
- *Temel sağlık imkânlarından yoksun olan nüfus yüzdesi*
- *5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesidir.*²¹

İnsani yoksulluk kavramının asıl çıkış noktası, yoksulluğun sadece bir mal ve mülkün yokluğu ile sınırlı kalmaması, ayrıca sürdürülebilir yaşam standardına sahip olamamasından kaynaklıdır.²² İnsani yoksulluk temelde toplumsal hayatın gerektirdiği temel imkânlardan yoksun olma durumudur. Örneğin, eğitim hizmetlerinden mahrum olma, yetersiz beslenme, sınırlı iş olanakları, yaşam süresinin kısalığı, gelecekte kaygı duyma, önlenebilir hastalıklara yakalanma, özgürlüğün kısıtlı olma durumu, yaşadığı durumlara karşı güçsüz hissetme gibi temel insani koşullardan yoksun olma durumu şeklinde ifade edilmektedir.²³

“Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)” aracılığıyla 1997 yılında yayımlanmış olan İnsani Gelişme Raporu’nda insani yoksulluk, katlanılabılır yaşam için gereken fırsatlardan yoksun olunması şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım, yoksulluğun sadece gelirden yoksun olma anlamını taşımadığını, bunun yanı sıra

²¹ Topgül, a.g.e., s. 281.

²² Abdülkadir Şenkal, **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2005, s.395.

²³ Kaya, a.g.e., s. 37-38.

insan onuruna yaraşır yaşam standartları göstergelerinden olan (eğitim/öğretim fırsatlarına erişememe, sağlık hizmetlerine erişememe, cinsiyet eşitsizliklerine dayalı uygulamalara maruz kalma, insan hakları ihlallerine maruz kalma) gibi göstergeleri de kapsayan bir kavram olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar.²⁴

1.2.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk kavramı, yoksulluk olgusunun mekânsal bir ifadesidir. Doğanın ana kaynaklarında oluşan tarımsal üretimde, belirli bir toprak parçasına sahip olmama durumu ve ucuz emeğin sonucu olarak değerlendirilen kırsal yoksulluğun tabanında topraksız ve niteliklileri olmayan işçiler yer almaktadır. Ayrıca kırsal yoksulluk, geçinme olanaklarına sahip olamayan ve bu yüzden umudunu yitirmiş kitlelerin kente göç etmesi neticesinde kentsel yoksulluğun tabanını oluşturmaktadır. Kırsal yoksullukta yer alan kitle, kentsel yoksulluktan daha yaygın bir kitledir. Kırsal yoksulluk oranının yüksek olması bireylerin kentlere göç etmesine sebep olmakta ve kentsel yoksulluğun yükselmesine ortam hazırlamaktadır.²⁵

Genel anlamda “Kent” ve “Kır”ın yaşanılan yerleşim birimleri farklılıkları yoksulluğun boyutlarını ve yoksulluğun şeklini değiştirmektedir. Ayrıca kırsal ve kentsel olarak sınıflandırılan kavramlar, coğrafi bölge ayrımı, ekonomik yapı, sosyal ve kültürel değerler açısından farklılıkları ifade etmektedir.²⁶

Kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluktan daha derin boyutlara ulaştığını söylemek mümkündür. Kentsel alanların eğitim, sosyal imkânlar ve iş olanakları açısından çekiciliği kişileri kırsal alanlardan göç ederek kente yerleşmelerine neden olmaktadır. Bunun nedeni, kırsal alanların kentlere oranla ihmal edilmiş olmasıdır. Özellikle sanayi devrimi sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda kentleşme olgusu önem kazanmış ve ülkelerde hızla kentleşme sürecine girilmiş ve kentleşme olgusunun temelleri o dönemde atılmaya başlanmıştır. Yaşanan kentleşme süreciyle birlikte insanların doğayla, toplumla ve birbirleri ile olan ilişkileri köklü bir biçimde

²⁴ Kaya, a.g.e., s. 37-38.

²⁵ Topgöl, a.g.e., s. 282.

²⁶ İncedal, a.g.e., s.24.

farklılaşarak değişime uğramıştır. Bu değişim, “gelişme” diyebileceğimiz olumlu özelliklerin yanı sıra farklılaşan toplumsal yapının artılarıyla birlikte belirli olumsuzlukları da bünyesinde barındırmaktadır. Kentleşme ile birlikte oluşan bu olumsuz durumların en önemlilerinden bir tanesi, var olduğu kentle birlikte kentli bir karaktere bürünen ve önceki tanım ya da algılarından oldukça farklı bir duruma dönüşen yoksulluk sorunudur.²⁷

Dünya Bankası tarafından yoksulluk, istihdam olanaklarına ve gelire sınırlı erişim, yetersiz ve güvencesiz barınma, sağlıksız çevre, eğitim, sağlık ve sosyal koruma mekanizmalarının sınırlılığı veya hiç olmaması” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁸ Bu çerçevede kentsel yoksulluk tanımı konut yetersizliği, dengesiz gelir dağılımı, kamusal altyapı hizmetlerinin yetersizliği, sosyal koruma güvensizliği, var olan hukuk sisteminin işleyişinde yeterince koruma altında hissetmeme, kişilerin yaşamları ile ilgili karar alma süreçlerinde etkili olamama ve güçsüz hissetme gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır.²⁹

Kırsal alandaki yoksulluk daha çok “tarım” ve “hayvancılık” sektöründe görülmekteyken kentsel yoksulluk şehirleşmeyle paralel olarak “sanayi” ve “hizmetler” sektörü etrafında dolaşmaktadır. Yapılan çalışmalar kırsal yoksulluk oranlarının kentsel yoksulluktan fazla olduğunu göstermektedir.³⁰

1.2.5. Geçici ve Kronik Yoksulluk

“Kısa süreli” ya da “dönemsel” yoksulluk şeklinde ele alınan geçici yoksulluk, kişilerin refah seviyeleri, gelir düzeyleri veya yaşam standartlarında belli dönemlerde yaşanan dalgalanmalar (daha çok eksi yöndeki azalmalar) sonucu meydana gelen yoksulluk durumudur. Bu yoksulluğun yaşanmasında kişi dışında toplumsal yapıdaki dinamikler ve değişimler de etkili olmaktadır. Örneğin, ülkede yaşanan krizler, işgücü piyasalarındaki işsizlik artışları, “yüksek enflasyon oranları”

²⁷ Aksan, **a.g.e.**, s.33.

²⁸ İncedal, **a.g.e.**, s.24-24.

²⁹ Dinçoflaz, N. Janset, **a.g.e.**, s.34-35

³⁰ Merve Kömürcü, Türkiye’de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Gelir Dağılımı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.10.

ve “dışsal şoklar” gibi geçici süre içerisinde yaşanan kriz dönemlerinde kişilerin ortalama gelir düzeyleri azalır. Böylece alım gücünde meydana gelen azalmaya bağlı olarak yoksulluk daha belirgin şekilde hissedilir.

Kalıcı yoksulluk olarak da adlandırılan kronik yoksulluk, yoksul olan kişi ya da hane halkının yoksulluk durumunun uzun dönem boyunca devam etmesi yani bir bakıma yoksulluğun, devam eden süre boyunca herhangi bir değişikliğe uğramaması olarak ifade edilmektedir. Bu yoksulluk türü içerisinde olan birey çok uzun süreler boyunca yoksuldur ve hatta bu durum belki de bireyin tüm ömrü boyunca devam etmektedir.

Temiz’in görüşüne göre kronik yoksulluk, ekonomik durumdan bağımsız olarak zamana bağlı değişmeyen, nesilden nesile aktarılan ve hayatları boyunca sürmekte olan yoksulluğu ifade etmektedir. Yılların vermiş olduğu birikim ile yoksul olma durumlarının değişmeyeceği ve yoksulluktan kurtulamayacakları anlayışı kronik yoksulluk durumunu, geçici yoksulluktan ayıran en önemli etmen olmaktadır.³¹

1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Dünya nüfusunun yok sayılamayacak kadar büyük bir kısmı yoksuldur. Bu yoksul kesim, gıda, içme suyu, eğitim, sağlık ve istihdam fırsatlarından yararlanamamaktadır. Yoksulluk ile mücadele etmek için öncelikle insanları ve ülkeleri yoksulluğa iten sebepleri iyi analiz etmek gerekmektedir.

Yoksulluğun nedenlerine dair görüş ve analizler zaman zaman değişiklikler göstermektedir. Her ülkenin kendi içindeki dinamiklerin değişmesi veya farklı sebepler çerçevesinde yoksulluk kendini göstermektedir.

1.3.1. Ekonomik Unsurlar

Gelir dağılımının kavramsal niteliği, bir ülkede o ülkenin vatandaşları vasıtasıyla üretilen mal ve hizmetler sonucunda ortaya çıkan gelirin o ülkenin

³¹Hasan Ejder Temiz, “Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, <http://www.calismatoplum.org/sayi17/temiz.pdf> , 30.06.2017, s.63.

vatandaşları arasındaki paylaşım durumudur.³² Gelirin adil dağılımı, ülkedeki farklı sınıflara mensup kişiler arasında ekonomik yapı, refah düzeyi ve milli menfaatler açısından yaratılan siyasi güç açısından bir denge sağlamaktadır.³³

Yoksulluk, “ekonomik büyüme” ve “gelir dağılımı” kavramları ile ilişkili bir olgudur. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkisi birçok araştırma ile ortaya konmuştur. Çin ve Kore bu örneklerin en önemlileri arasında görülmektedir. Fakat ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisinin etkisi açısından gelir dağılımı çok önemli olmaktadır. Şöyle ki, yoksul bireylerin büyümenin yarattığı fırsatlardan ne derece yararlandığı önem arz etmektedir. Ekonomik büyümenin gelir dağılımına olan etkisi burada tartışılması gereken husus olmaktadır. Ekonomik büyümenin görüldüğü bazı ülkelerde, gelir dağılımında var olan eşitsizliklerin azaldığı, reel ücretlerde artmanın yaşandığı, işsizliğin ve ücret eşitsizliklerinin de azaldığı görülmüştür. Bunların da yoksulluğu azaltıcı etkileri mevcut olduğundan ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmada etkili olduğu öne sürülmüştür.³⁴ Bunun aksine, bir ülkedeki ekonomik kalkınma sürecinde paylaşılan ekonomik değerlerin o ülkede yaşayan nüfusa eşit bir şekilde dağılımın yapılmaması durumunda yoksulluk kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Burada esas olan, ekonomik mal ve hizmet miktarı değil meydana gelen bu ekonomik değerlerin bireyler arasında nasıl dağıtıldığıdır.³⁵

Kuznets’in varsayımına göre, ekonomik büyümenin sağlandığı süreçte yaşanan “gelir dağılımı eşitsizliği” önce artışa geçtiği görülmekte, kişi başına düşen belirli gelir düzeyine ulaşılmasının ardından azalış gözlenmektedir. Fields’e göre, “ekonomik büyüme” ve “gelir dağılımı eşitsizliği” arasındaki ilişki ile süreklilik arz eden bir bağlantı bulunmamaktadır. Ekonomik büyüme durumunda, bu eşitsizlik artma yönünde olabileceği gibi azalma yönünde de olabilir.³⁶

³² Özge Arpacıoğlu, “Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.29.

³³ İstiklal Yaşar Vural ve Coşkun Can Aktan, “Makro- Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, **Yoksulluk İle Mücadele Stratejileri**, Ed. Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002, s.3.

³⁴ Şenses, **a.g.e.**, s.149-151.

³⁵ Sibel Yılmaz, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşın Politikaları İçindeki Yeri: Eskişehir Örneği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 31.

³⁶ Şenses, **a.g.e.**, s.150.

Yoksulluk üzerindeki farklı bir ekonomik etki ise yaşanan ekonomik krizlerdir. Ekonomik krizler, ekonomide oluşan ani ve beklenmedik değişiklikler “makro” ve “mikro” açıdan ülke ekonomilerini sarsacak düzeyde sonuçlara neden olmaktadır. Ekonomik kriz sonucunda, üretimde hızlı duraklama eğilimi, iflaslar, maliyetlerin düşmesi sonrasında fiyatlar genel seviyesinde ani düşüş, istihdam oranında ani artış, finansal piyasalarda risk ve çöküş meydana getirmektedir.³⁷ Ekonomik krizler, negatif büyümeye sebep olmakta ve bu da dolaylı olarak kişi başına düşen milli gelirin azalmasına yol açmakta ve yoksulluğu artırmaktadır. Ülkede istihdam içinde olan ve olmayan kesimi darboğaza sürüklemekte ve aynı zamanda bireylerde huzursuzluk ve panik ortamının oluşmasına sebep olmaktadır.³⁸ Bu süreçte, ekonomik krizlerden en çok etkilenen kesim de yoksullar olmaktadır.

Enflasyon da yoksulluk üzerinde etkisi olan kavramlar arasında bulunmaktadır. Enflasyonun yükselme dönemlerinde fiyatlarda meydana gelen artış reel ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır. Bu durum da zaten düşük ücretler kazanan kişileri olumsuz etkilemekte ve yoksulluklarını artırmaktadır.³⁹

Yoksulluk üzerinde etkili olan bir diğer unsur da vergiler olmaktadır. Vergilerin oranı, dolaylı ya da dolaysız olma özelliği, vergilerin konusu ve kapsamı bireyler ve ekonomik yapı üzerinde etkili olmaktadır. Doğrudan vergiler sağlanan kazanç üzerinden alınırken dolaylı vergiler ise harcama üzerinden alınmaktadır. “KDV, ÖTV” gibi dolaylı vergiler bireylerin gelir düzeylerine dair ayırım yapmadan vergiden sorumlu ve mal ve hizmetten faydalanan herkesten aynı orana sahip vergi almaktadır. Bu durum, yoksul kesim ile zengin kesimden aynı vergi alınması durumu dolayısıyla da vergi adaletsizliğini oluşturmaktadır. Bu dolaylı vergilerin oranları arttıkça yoksul kesim bundan olumsuz olarak etkilenecektir. Çünkü yoksul kesim gelirin önemli bir oranını tüketime ayırmaktadır. Böylece fiyatlar arttıkça alım gücü düşmekte ve giderek yoksullaşmaktadır.⁴⁰

³⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 23.

³⁸ Nermin Yalçın, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 9.

³⁹ Mariye Akçakaya, “Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 24.

⁴⁰ Incedal, **a.g.e.**, s. 37-38.

1.3.2. Sosyal ve Demografik Unsurlar

Yoksulluk olgusunun “nüfus baskısı, göç durumu, sağlık, eğitim, hane halkının yapısı ve işgücü imkânları, coğrafi ve kültürel ayrımlar” nedeniyle bölgelerde (Doğu Asya ve Pasifik, Alt Sahra Afrika gibi) ve ülkelerde yoksulluk boyutları açısından farklılaştığı gözlenmektedir. Ayrıca bireyin gelir durumu unsuru da yoksulluğun nedenleri açısından belirleyici faktör olmaktadır.

Nüfus baskısı, bir ülkenin nüfusu arttıkça bireylerin toplam gelirden aldıkları payın giderek düşmesidir. Bir ekonomideki büyümenin nüfus artışının gerisinde kalması sonucunda bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında meydana gelen güçlük yoksulluk oranlarını daha da artıracaktır. Nüfus baskısı özellikle az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde görülmektedir.⁴¹

Ülkenin işgücü yapısı da yoksulluk üzerinde etkili olmaktadır. Nüfus, işgücü kaynağı olmakla birlikte, ülke ekonomisi için üretim faktörü olarak önemli bir değer yaratmaktadır. Artan nüfus karşısında, yeterli işgücü ihtiyacının düştüğü durumlarda, “konut ihtiyacı, eğitim sorunları, gecekondulaşma ve çarpık kentleşme” gibi olumsuzluklar ortaya çıkmakta ve yoksulluğun derinleşmesine sebep olmaktadır.⁴²

Eğitim ile yoksulluk olguları arasında azımsanmayacak düzeyde önem arz eden bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin yoksulluktan korunma ve kurtulma umutları da artmaktadır. Eğitim başlı başına beşeri sermayenin artmasını sağlamakta, böylece ülkede nitelikli işgücü yaratmaktadır. Eğitim, emeğin verimliliğini de artırarak, teknolojik gelişmelere uyumu hızlı bir biçimde artırmakta ve var olan doğal kaynakların yönetimini iyileştirmektedir. Eğitimin bireylerin ekonomik koşullarını iyileştirmesi yoksulluk üzerinde belirgin bir etki yaratmasını sağlamaktadır.⁴³

Hane halkı reisinin ve hane halkı içindeki bireylerin eğitim durumu, yoksulluk ile yakından ilişkilidir. Hane halkı bireylerindeki eğitim düzeyi yükseldikçe ailenin yoksulluk oranlarının düştüğü gözlenmektedir. Eğitim masrafları açısından da düşünüldüğünde ailenin düşük gelire sahip olması çocukların eğitim

⁴¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 33.

⁴² Yalçın, **a.g.e.**, s. 10.

⁴³ İncedal, **a.g.e.**, s. 40.

imkânlarından yoksun kalmasına sebep olmakta ve böylece yüksek gelir elde edecek nitelikli işe sahip olma fırsatını kaçırmaktadır.⁴⁴

Yoksulluğu belirleyen başka bir faktör de yaşanan göçlerdir. Göçün kırdan kente doğru yaşanmasının farklı varsayımları vardır. Bu varsayımlardan ilki, kırsal kesimde yaşayanların gelirinin düşük olması, bu yüzden kentlere yönelmesine neden olmaktadır. Kent-kır demografisinin büyüklüğünün değişmesinin, kent-kır yaşamının farklılıklarına bağlı olarak yoksullaşmaya neden olacağı görüşüdür. İkinci varsayım ise yoksulluğun göçe sebep olmasında kısıtlayıcı bir yön olarak görülmektedir. Bunun nedeni, kırsal kesimlerde yaşamını sürdüren toprak sahipleri ve belirli bir ücretle çalışan yoksulların göç maliyetini karşılamada zorluklar yaşaması nedeniyle göçe yönelmekte kararsız kalan kesim olduğu belirtilmiştir.⁴⁵

Göç ve yoksulluk ilişkisi arasında basit bir genelleme yapmak oldukça zordur. Bunun nedeni, göç veren ve göç alan bölgelerin “demografik, sosyal ve ekonomik yapısı” ve bu bölgelerin göç sürekliliğidir. Diğer etkenler de barınma ve istihdam olanakları şeklinde sıralanabilir. Bölgelerin sosyo-ekonomik koşulları göçün yaşanmasında etkili olmakla birlikte yoksulluk düzeyini de farklı şekilde etkilemektedir.⁴⁶

⁴⁴ Şenses, **a.g.e.**, s. 160.

⁴⁵ Şenses, **a.g.e.**, s 161.

⁴⁶ İncedal, **a.g.e.**, s. 44.

1.3.3. İşgücü Piyasalarından Kaynaklanan Unsurlar

Nitelikli insan faktörünü besleyen bilgi toplumuna geçiş yapılmasıyla beraber bazı meslek gruplarının kaybolması, kayıt dışı istihdam, kısmi süreli (part-time) çalışma ve esnek çalışma modelleri, işsizlik gibi nedenler işgücü piyasasından kaynaklanan yoksulluk riskini büyük oranda artırmaktadır. Çalışan nüfus içerisinde yoksulluğun kaynağı olarak görülen haksız rekabetler, düşük ücretler ve kısmi süreli (part-time) çalışma sistemleri mevcut ücretler üzerinde güç bir baskı oluşmasına neden olmuş ve işgücü piyasasında özellikle de vasıfsız işgücünün durumunu olumsuz etkilemiştir. Uluslararası rekabetin artması sonucu, şirketler arasında esnek çalışma modellerine geçme baskısı formel işlere göre informal (resmi olmayan) işlerde sağlanan düşük ücretler ile istihdamın artması çalışanlar için yoksul olma riskini de arttırmıştır.⁴⁷

Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde işgücü piyasalarında yaşanan dinamikler yoksulluğun üzerinde dolaylı olarak etki sağlayan önemli bir etkidir. Örneğin, başta ücret olmak üzere, eğitim düzeyinin düşük olmasının yoksullukla ilişkili olması, iş yerinde ayrımcılık gibi sosyal ve kültürel faktörler, hane halkı büyüklüğü gibi demografik faktörler de bireylerin işgücü piyasası içerisindeki konumunu etkilemektedir. Farklı şekillerde kategorize edilen işgücü piyasaları ile yoksulluk arasındaki bağlantı, işgücüne katılmakla güçlük çekenler, çalışan yoksullar ve işsiz bir kimse olarak ayrılmaktadır.⁴⁸

İşgücü piyasaları içinde çalıştıkları halde yoksul olanlar da mevcuttur. İşsizlik, yoksulluk için önemli bir neden olsa da işgücüne katılım yoksulluktan kurtulmak için yeterlilik sağlayamamaktadır. Çalıştıkları halde elde ettikleri gelir düşük ise yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Esasen sürekli istihdam yoksulluğu azaltmada etkili olsa da tek başına yoksulluğu ortadan kaldıracabilecek bir etken olamamaktadır.⁴⁹

⁴⁷ SARI GERŞİL, Gülşen; YEŞİLYURT, Hülya. Küreselleşme sürecinde yoksulluk: Türkiye’de ve dünyadaki perspektifi. In: *International Conference on Eurasian Economies, Makedonya*. 2014. p. 1-9.

⁴⁸ Şenses, a.g.e., s 164-170.

⁴⁹ İncedal, a.g.e., s. 32.

İşsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişki esasen çift yönlüdür. İşsizlik, yoksulluğun hem sebebi hem sonucudur. Gelir elde etme imkânı olmayan işsiz bir kimse bireysel ihtiyaçlarını gideremeyerek yoksulluğa mahkûmdur. Fakat ülkede işsizliğin artması ülkedeki tüketimin düşmesine sebep olacak böylece sanayi ve üretim hızı düşecektir. Bu bağlamda işsizlik yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkacaktır.⁵⁰

1.3.4. Siyasi Unsurlar

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum ve siyasi süreçlerde alınan kararlar yoksulluğu doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkilemektedir. Ülkenin içindeki savaş, terör ortamı ve çatışma yoksulluğu sürdüren döngünün bir parçası olmaktadır. Yoksulluk çatışmayı, çatışma da yoksulluğu beslemektedir. UNDP kaynaklarından ulaşılan verilerine göre, ortalama olarak 7 yıl süren bir iç savaş bir ülkedeki ekonomik büyüme üzerinde etki sağlayarak %2,2 oranında düşüşe neden olur. Örneğin, az gelişmiş, ekonomisi düşük bir gelire sahip ülke açısından belirtilen oran ağır bir maliyete yol açar. Ayrıca, iç çatışma yaşayan bir ülkenin komşusu olan bir ülkenin dahi büyüme oranını %0,5 oranında düşürür. Ülkede siyasi bir kriz olmasa bile ülkelerin savunma için harcadıkları miktarlar için bütçeden ayrılan pay ciddi oranda artar.⁵¹

1.3.5. Coğrafi Unsurlar

Ülkelerin yoksul veya zengin olmalarında dünya üzerindeki konumları önemli rol oynar. Ülkenin beşeri ve ekonomik olarak coğrafi konumu yoksulluk açısından etkilidir. Dünyanın hareketi, enlem konumu, şekli, kıta dağılımı ve yer altı kaynaklarının dağılımı, ülkelerin farklı konumlarda olması farklı ekonomik ve beşeri zenginliklere sahip olmasına sebep olmaktadır. Yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, iklim, akarsular her ülkede farklılık göstermektedir. Hatta sadece ülke bazlı değil bir ülke

⁵⁰ Arpacıoğlu, a.g.e., s. 34.

⁵¹ İncedal, a.g.e., s. 46.

içindeki farklı coğrafi bölgeler içerisinde bile değişiklik gösteren bu etkenler ülkelerin ve bölgelerin refah düzeylerinde farklılığa sebep olur.⁵²

Varolan yaşamda iklim özellikleri bakımından yüksek derecede sıcaklık ve soğukluğun yaşandığı bölgelerde, insan sağlığını ve yaşamını olumsuz etkilemesi ile birlikte bu bölgelerde yaşayan insanların çoğunluğu yoksuldur. Dünyada yüksek derecede sıcaklık ve soğukluğun yaşandığı bölgelerde toplam yüzölçümü 120 milyon km² iken, iklim özellikleri bakımından yaşamaya elverişli bölgenin yüzölçümü ise, 30 milyon km²'dir. Araştırmalar göstermektedir ki, kişi başına düşen yıllık milli gelirin 1.000 daha düşük orana sahip olan ve yoksul ülke olarak tanımlanabilen bu ülkelerin hepsi ekvatorial bölgede ve çöllere sahiptir. En yoksul ülkeler olarak varsayılan 28 ülkenin 21'i Afrika kıtasında bulunmaktadır. Bu ülkelerin birçoğu ise, "Sahra Afrikası" adı verilen dünyanın en geniş ve büyük çöllерinin olduğu bölgededir.⁵³ Aynı durum aşırı derecede soğuk ülkelerde de görülmektedir. Tüm yaşam koşullarının eşit olduğu varsayıldığında, etrafı karlar ile çevrili bir bölgede yaşamamanın, yıllık büyüme potansiyelini ekonomik bakımdan yaklaşık %1,5-2 oranında düşürdüğü sonucu ortaya çıkmıştır.⁵⁴

1.4. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

1.4.1. Dolaylı Yaklaşım

1950'li yıllarda birçok kalkınma iktisatçısı tarafından yoksullukla mücadele yöntemi olarak dolaylı yaklaşım yöntemi kapsamında teoriler geliştirilmiştir. Bu yaklaşım yöntemi daha sonraları neoliberal iktisatçılar tarafından 1980'lerde yeniden gündeme getirilmiştir. Dolaylı yaklaşım ile ilgili lehte görüşe sahip iktisatçılara göre sanayileşme sürecinin hız kazanması, "altyapı yatırımları" ve bunların neticesinde "hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma" yoksullukla mücadele aracı olarak

⁵² Ramazan Özey, **Yoksulluk Coğrafyası**, Yoksulluk I. Cilt, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları, 2003, s. 13

⁵³ Özey, **a.g.e.**, s. 137.

⁵⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 42.

görülmüştür. Dolaylı yaklaşımda ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etken olduğu ön plana çıkartılmıştır.⁵⁵

Ülkenin elindeki mevcut kaynakları doğru bir biçimde kullanarak ekonomik büyümeyi sağlamak ve gerçekleşen büyüme sayesinde yoksulların gelir düzeyinde olumlu etki ve mevcut yaşam standartlarında iyileşme imkânı sunmak dolaylı yaklaşımın en önemli özelliklerden biridir. Dolaylı yaklaşımda bir ülke vatandaşı başına düşen “Gayri Safi Milli Hasılası” ve “yoksulluk oranları” arasındaki ilişki arasında en önemli araç, ülkede yaşanan hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde GSYİH oranının artış göstermesi ve bunun neticesinde hane halkına düşen gelirleri artırarak yoksulluğun yaratmış olduğu etkileri azaltmasıdır.⁵⁶

Dolaylı yaklaşımda ekonomik büyüme ve kalkınmanın hızlı olması ülkede uzun bir zaman sürecek olan “*eğitim, sağlık ve altyapı olanakları*” üzerinde dolaylı yönde büyük katkı sağlamaktadır.⁵⁷

Yoksullukla mücadelede bir yöntem olarak kullanılan dolaylı yaklaşım, büyümenin gerekliliği üzerine yoğunlaştığı için, büyümeyi etkileyen ve büyümeyi sağlayan tüm faktörler bu yaklaşım içerisinde önemli bir yer tutar. Yoksulluğun azaltılmasında ekonomik büyümenin yanında gerçekleşen büyümeden elde edilen kazanımların adil bir şekilde bölüşümü de yoksullukla mücadelede ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etkiye sahiptir.⁵⁸

Ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki rolü ile ilgili birbirinden farklı ve bağımsız görüşler olmasına rağmen yapılan çalışmalar incelendiğinde üzerinde uzlaşıya varılabilecek genel kanı, büyümenin yoksulluk oranlarında azalma meydana getirdiğidir. Ayrıca tarihsel süreçte yoksulluk oranlarındaki düşüşün gözlendiği dönem özellikle istikrarlı ekonomik büyüme dönemleridir. Yoksullukla mücadelede büyümeyi esas alan en etkili iyileşmeler, Çin’deki 1981-2000 yıllarında

⁵⁵ Öner Genç, Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Stratejileri, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Zonguldak, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.126.

⁵⁶ Şenses, **a.g.e.**, ss.225-226.

⁵⁷ Arpacıoğlu, **a.g.e.**, s.89

⁵⁸ Naci Gündoğan, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Ankara, Ankara Sanayi Odası, 2008, s.49.

yaşanan istikrarlı büyüme oranlarındaki artış ile birlikte yoksulluğun azalmasında kayda değer düşüş sağlamıştır. Bahsi geçen dönemde %8,5 yıllık büyüme oranına sahip Çin'in yoksulluk üzerindeki etkisi %50 oranından %8 seviyelerine ulaşarak yoksulluğun gerilemesinde büyük katkı sağlamıştır. Benzer biçimde aynı döneme uzanan Vietnam'da da yıllık ortalama büyüme hızı %6 oranında iken, 1993 yılında %58 olan yoksulluk oranı 2002 yılına ulaşıldığında %29'a düştüğü gözlenmiştir.⁵⁹

Büyüme ile yoksulluğun azaltılması arasında bir ilişki olduğunun kabul edilmesinin yanında yoksullukla mücadelede büyümenin tek başına yeterli olamayacağını dile getiren düşünürler de bulunmaktadır. Bu düşünürler büyümenin yoksullukla mücadelede etkinliğinden söz edebilmek için, gerçekleştirilen büyümeden yoksul olan kesimin daha fazla pay alması anlamına gelen yoksul yanlısı bir büyümenin olması gerektiğini savunmaktadırlar. Büyüme ancak yoksul yanlısı olursa toplumdaki gelir dağılımı eşitsizliği gerçek anlamda giderilebilecek ve yoksulluk oranları azalacaktır.⁶⁰ Dolaylı yaklaşıma yöneltile eleştiri, gerçekleşen büyüme sürecinde elde edilen kazanım, gelirin bölüşüm ve yeniden dağılımında gereği kadar dikkate alınmadığıdır. Büyüme süreci her ülkede farklı şekillerde görülmektedir. Çünkü ekonomik büyüme sayesinde gelirdeki artış oranları toplumun her kesiminde farklı şekillerde sonuç vermektedir. Bu durumda, büyüme sürecinde toplumda yaşayan yoksulların nasıl ve ne ölçüde etkileneceğini çözümlmek oldukça zordur.⁶¹

1.4.2. Dolaysız Yaklaşım

Yoksullukla mücadele yöntemi olarak dolaysız yaklaşım, kamusal anlamda, “vergi, sosyal güvenlik ve yardım programları, sağlık ve eğitim” alanındaki gelişme politikaları gibi yoksullukla mücadele araçları olarak gelirin dağılımı durumunda müdahil olmaktadır. Ayrıca yoksullukla mücadele programları olarak belirtilen politik araçlar ile beraber, kamunun ön ayak olduğu reformlarda dolaysız yaklaşımın temelini oluşturan aygıtlar arasında yer almaktadır. Yoksullukla mücadele programlarında uygulanabilecek doğrudan tedbirler arasında yoksullara destek

⁵⁹ Genç, **a.g.e.**, s.127.

⁶⁰ Gündoğan, **a.g.e.**, s.50.

⁶¹ Öner, **a.g.e.**, s.129-130.

niteliğinde “mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret uygulaması, işsizlik oranını arttırmaya yönelik çeşitli proje uygulamaları ve tedbirler, yoksul kesime yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitimleri ve sağlıklı beslenme programları” gibi uygulamalar ön plana çıkmaktadır.⁶²

Dolaysız yaklaşımda devlet kurumları ya da başka kuruluşlar, misyon belirleyerek yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımında adalet sağlamak için çeşitli çalışmalar geliştirmekte ve uygulamaktadırlar.

Doğrudan ve dolaysız olarak adlandırılan yaklaşımın yoksulluğun azaltılması yönündeki amaçların başarıya ulaşması için bir takım koşulları üstlenmesi gerekmektedir. İlk olarak, yoksullukla mücadele programları ve uygulanan politikalarda, kamuoyunun ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi ve destek olmasının sağlanması gerekir. İkinci koşul, programların ve uygulanan politikaların hedeflerine yönelik belirlenecek yoksul kitlenin doğru bir biçimde seçilmesi gerekliliğidir. Üçüncü koşul ise, programların ve uygulanan politikalarda karar verilme aşamasında süreçleri hızlı yönetebilecek güçte bürokratik kadroların var olması ve her şeyin şeffaf bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir.⁶³

Yoksullukla mücadelede bugüne kadar çok fazla yöntem uygulanmıştır. Bunlar, “Kamusal Mali Tedbirler, Kamusal Sosyal Harcamalar, Sosyal Sigortalar, Temel Gelir Uygulamaları, Sosyal Konut Politikaları, Proje Destekleri, Aktif İstihdam Politikaları, Elektrik-Su-Gaz’la İlgili Kamu Kolaylıkları, Toprak ve Tarım Politikaları, Kamusal Gelirler İle Yoksullukla Mücadelede, Bazı Özel Vergisel Düzenlemeler, Sivil Toplum Kuruluşları, Mikro Kredi Uygulamaları” vb. uygulamalar şeklinde sıralanabilir. Ancak bu çalışmada bunların içerisinden sadece Temel gelir uygulaması konusuna değinilecektir.

1.4.4. Sosyal Sınıflar, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İlişkisi

“Yoksulluk” ve “Sosyal Dışlanma” kavramları arasında benzerliğin bulunduğu yönünde bir algı olsa da asıl olan sosyal dışlanmanın bir nedeni olarak

⁶² Fikret Şenses, **Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlem Ve Öneriler**, İstanbul, İktisat Üzerine Yazılar I, İletişim Yayınları, 2003, s. 328.

⁶³ Arpacıoğlu, **a.g.e.**, s.90.

yoksulluk olgusunun ve yoksulluğun yarattığı sonuç olarak da sosyal dışlanmanın gerçekleştiği şekilde iç içe geçen karmaşık bir yapının varlığı söz konusudur. Sosyal dışlanma kavramı “politik, kültürel ve sosyal boyutlarda” da ele alınması gereken bir kavramdır. Genel anlamda sosyal dışlanma, sosyal etkinlikler ve sosyal çevrenin içerisine katılamama, piyasa, sermaye ve birikim sürecinden payını alamaması ve ekonomik büyüme sürecinde sağladığı katkıdan adil bir biçimde faydalanamamasıdır.⁶⁴

Yoksulluk ve sosyal dışlanma, gelir dağılımının adil olmayan yöntemlerle bölüşümü dışında “toplumsal ve siyasal fırsatlar” açısından da eşitsizlikleri meydana getirmektedir. Üstelik var olan eşitsizlikler artarak devamlılığını sürdürmekte ve yaygınlaşmaktadır.⁶⁵

Ana geçim kaynağının tarım ile sağlayan hane halkının örneğin şiddetli bir kuraklık tehdidi altında yaşanan bir olay karşısında istemeden geçim kaynağını kaybetmesi de ülke ekonomisi ve düzeni ile alakalı olmasa da kişileri yoksulluğa sürüklemektedir. “Boşanma, terk, sürekli hastalık veya sakatlık” gibi nedenlerle yaşanan olumsuzluklar da yoksulluğa neden olan durumlardır.⁶⁶

Dışsal etmenler olarak değerlendirilen yerleşim yeri de yoksulluğa neden bir başka etmendir. Yoksulluğun özellikle bazı yerleşim yerlerinde yoğun olduğu gözlenmektedir. Bunun nedenleri arasında iklimin yarattığı olumsuz koşullar, altyapı sorunu, konut yetersizliği, işsizlik, kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi nedenler yer almaktadır.⁶⁷

⁶⁴ Betül Bölükbaşı, “Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 27.

⁶⁵ DPT, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007, s.2.

⁶⁶ Şenses, **a.g.e.**, s. 171.

⁶⁷ Şenses, **a.g.e.**, s. 180.

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ VE YOKSULLUK

2.1. Refah Devleti Kavramı

Refah kavramının sözlük anlamı “mutluluk, bolluk ve ya mutluluk ve bolluk için maddi ve toplumsal ön şartlar” şeklinde tanımlanabilir. Mutluluk ve bolluk ile ne söylenmek istendiğine bakıldığında ise esasen ihtiyaçların karşılanması şeklinde yorumlanabileceği görülmektedir. Buradaki önemli unsur da insanların ihtiyaçlarının neler olduğunun belirlenmesidir. Birincil temel ihtiyaçlar olarak insanın fiziki varlığını sürdürmesi ve sağlığını koruması şeklinde söylenebilir. Birincil temel ihtiyaçlara ek olarak, insanın diğer türlerden önemli farkını düşünebilme ve bağımsız karar alabilme kapasitesidir. Bu şekilde, kişinin akıl sağlığının bozuk olması, fiziki yeterliliklerinin sınırlı olması ya da toplumsal katılıma yönelik avantajlarının engellenmesi durumu kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında eksiklik ortaya çıkarmaktadır. Bu temel ihtiyaçlara ek olarak insanın eleştirel bağımsızlık imkânı gelmektedir. Kişinin içinde bulunduğu ortamı tanımlama, eleştirme ve eğer gerekli olduğuna kanaat getiriyorsa onu değiştirme yetisi olarak tanımlayabileceğimiz eleştirel bağımsızlıkta, kişinin topluma katılımının dinamik olduğu, toplumların kuşaktan kuşağa aktarımı daha seri olduğu görülmektedir.⁶⁸

Birincil temel ihtiyaçlar harici ikincil ara ihtiyaçlar da mevcuttur. Kişiler için beslenmeye uygun su, gıda ve koruyucu konut, tehlikeli olmayan çalışma ve fiziki çevre, yeterli sağlık hizmeti, çocuklukta güvenlik, fiziki ve ekonomik güvenlik, güvenli doğum kontrolü ve doğum, yeterli temel eğitim gibi unsurlar kategorize edilerek gruplandırılabilir. Bu unsurlardan dokuzu bütün kişilere yöneliktir. Biri, sadece çocukların özel ihtiyaçlarının karşılanmasına dönüktür. Ele aldığımız 11 ihtiyaç, kişilerin sağlığını ve bağımsızlıklarını korumaya ve aynı zamanda toplumsal/yaşamsal süreçlere en geniş kapsamda katılımlarını sağlamaya dönüktür. Bir nevi, kişinin refahı ya da gönencinin belirlenmesi, temel ve ara ihtiyaçlarının

⁶⁸ Oğuz Toprak, **Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 37.

karşılanma düzeyidir. Genel olarak bütün toplumlarda bu saydığımız ihtiyaçlar kurumsal düzeyde karşılanmaktadır. Toplumlar, bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak üretim, yeniden üretim, kültürel aktarım ve siyasal aktarım gibi kurumlar ile hayata geçirmektedirler.⁶⁹

Devlet kavramı incelendiğinde ise nitelikleri, kökeni, sınırları, biçimi yıllarca tartışılmalıdır. Farklı tarihsel dönemlerde farklı devlet tanımları yapılmış o dönemin şartları çerçevesinde de devlet kavramı kabul görmüştür. Devletin kavramsal niteliği, iktidarın kaynağı, siyasal toplumun çatısı, siyasal bütünleşmeyi ve birleşmeyi sağlayan bir sembol sayılmıştır. Genellikle devletlerin (çiftçiler, zanaatkarlar, tüccarlar, hayvancılık ile uğraşanlar vs. arasında) ileri seviyede bir toplumsal düzeyde işbölümünün ve toplumsal katmanlaşmanın varlığını sürdürdüğü toplumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Böylece devlet örgütlenmesinde başat olan özellikler, işbölümü çerçevesinde bir uzmanlaşma eğilimi ve “iktidar ilişkilerini gösteren yöneten-yönetilen, alt-üst ilişkileri gibi tabakalaşma olguları”dır.⁷⁰

Refah devleti kavramının ortaya çıkışına bakıldığında ise bu kavrama ilk kez 1848 yılında yürürlüğe giren Fransa Anayasa’sında yer verildiği görülmektedir. Anayasada var olan klasik haklarla beraber sosyal ve ekonomik haklara yer verilmiştir ve önemi üzerinde durulmuştur. Fransa Anayasasının akabinde Almanya’da yürürlüğe konan Weimar Anayasası diğer sosyal ve ekonomik hakların gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Bu anlayış daha sonra, İtalyan Anayasası(1947), Alman Anayasası(1949), Fransız Anayasası(1958) örneklerinde de devam etmiştir. Refah devletinin ilk olarak tanımlanması ise, 1941 yılında Temple tarafından kullanılmıştır. Temple tarafından kullanılan bu terim, 1942 yılında Beveridge Raporu ile yaygınlık kazanmıştır. Refah Devletinin, İngiltere’de temel eğitimi sağlamak için çıkarılan yasalar ve Almanya’da Bismark tarafından çıkarılan sosyal sigortalar olmak üzere iki başlangıcının olduğu düşünülmektedir.⁷¹

⁶⁹ Toprak, **a.g.e.**, s. 38.

⁷⁰ Zafer Durdu, “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, 2009, s. 38.

⁷¹ Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:69, 2004, s. 34.

Refah devleti çerçevesinde düzenlenen politakaların yapılan diğer düzenlemeler ile çelişmesi nedeniyle refah devleti modelleri ve tanımlara ortaya çıkmıştır. Refah devleti kavramı, sosyal refahın vatandaşlara dağıtılması amacı ile devletin ekonomiye kapsamlı ve aktif olarak müdahalelerde bulunmasını gerekli gören devlet anlayışı olarak tanımlanmıştır. Bu devletin temel amacı, piyasa ekonomisinin başarısızlıkları ve yetersizlikleri ile ortaya çıkan olumsuz koşulları ortadan kaldırmaktır.⁷²

Refah devleti ile ilgili çeşitli tanımlara bakıldığında;

Gough, işgücü kaynağının yeniden üretilmesinin sağlanması ve herhangi bir işte çalışmayan nüfusun korunması için devlet gücünü kullanma şekli olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden çağdaş refah devleti doğrultusunda çok geniş özelliğe sahip bir amaç ağı oluşturmuş ve bu çerçevede gerekçe ve faaliyet listesi meydana getirmiştir. Ek olarak vatandaşların daha refah bir hayat sürebilmeleri için devletin sorumluluğuna dair genel bir görüş birliği oluşturmuştur.⁷³

Asa Briggs'a göre refah devleti ise, piyasa aktörlerinin işleyişini değiştirmeye çalışan organize bir güç sistemidir. Refah devleti, bireyin çalışma durumu ve sahip olduğu varlıklara bakılmaksızın vatandaşa minimum bir gelir garantisi vermeyi amaçlamaktadır. Ek olarak refah devleti, "işsizlik, yoksulluk, hastalık, yaşlılık gibi sosyal risklere" karşı da önlemler alarak vatandaşa destek olmayı amaçlar. Sınıflar ve statüler olmadan tüm vatandaşa fırsat eşitliği yaratır.⁷⁴

Lindbeck ise refah devletini, "sosyal sigorta sistemleri, transferler, sağlık, yaşlı bakımı ve çocuk bakımı" gibi çeşitli hizmetlerin devlet tarafından desteklenmesi ve finanse edilmesi şeklinde kullanmıştır. Esasen devletin ana rolleri dışında farklı kamu harcamaları uygulamalarına vurgu yapmıştır.⁷⁵

⁷² Coşkun Can Aktan, **Müdahaleci Devletten: Müdahaleci Sınırlı Devlete**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.43.

⁷³ Ayşe Nur Tuz, Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 34.

⁷⁴ Asa Briggs, "**The Welfare State In Historical Perspective**", (Ed. Pierson C and F Castles), The Welfare State Leader, Cambridge Polity Press, 2000, ss. 17-18.

⁷⁵ Tuz, **a.g.e.**, s. 34.

Tüm tanımlara bakıldığında, refah devleti kavramı vatandaşlara devlet aracılığıyla gelir güvencesinin oluşmasını sağlayan, yaşanacak toplumsal tehlikelere karşılık müdafaa eden, sosyal güvenlik sistemi oluşturan ve statülerinin önemi olmadan sağlık, eğitim, barınma ihtiyaçlarını karşılayan devlettir.⁷⁶

2.2. Refah Devletinin Doğuşu ve Gelişimi

Yoksulluk yasaları ile başlayan refah devlet işleyişi gün geçtikçe genişlemiş, sadece yoksullar için değil tüm vatandaşları kapsayan reformlar haline dönüşmüştür. Refah devleti anlayışının bugünkü haline gelmesi için birçok sürecin yaşanması gerekmiştir. Bu sebeple Refah devletinin oluşuma dair gelişmeleri dönemlere ayırarak incelemek gerekmektedir.

2.2.1. Refah Devletinin Doğuşuna Kadar Olan Dönem (1880 Öncesi)

İlkçağlarda insanların bedensel olarak çalışmada yer almaları aşağılayıcı bir eylemiş gibi görülürken ortaçağda bu durumun aksine onur verici, kutsal sayılmıştır. Çalışmanın karşılık bulması da kutsal bir hak şeklinde nitelendirilmiştir. Ortaçağ'da ise adil ücret yaklaşımı önemli bir etken olmuş ve ücretler belirli bir seviyeyi korumuştur. Ortaçağ düşüncesi çerçevesinde adil ücret, dengeli ve düzenli işleyen bir toplumda, bedensel olarak sağlıklı ve çalışkan her vatandaşın emeğinin bir karşılığı olarak kendisinin ve aile bireylerinin geçimini sağlayabilecek ve geleceği için birikim yapmasına elverişli bir geliri ifade etmektedir.⁷⁷

Refah devletine ilişkin süregelen ilk uygulamalar ortaçağ döneminden gelmektedir. Ortaçağ düşüncesine göre, zenginliğin vatandaşlar arasında eşitsizliği meydana getiren bir olgu olduğu hakimdi ve zenginliğin hırsına kapılmak yerine bunları sosyal hizmetlere yönlendirmeleri gerektiği vurgulanmaktaydı. Ticaret yolu ile zenginleşmeye yönelik de adil fiyat uygulamaları kullanılarak tüketici ve üretici

⁷⁶ Tuz, a.g.e., s. 35.

⁷⁷ Cahit Talas, "Örgütlerde Sosyal Devlet", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt: 13, 1993, s. 94-95.

arasında adil paylaşımı sağlamak amacı ile devletin gerektiğinde müdahale etme fikri bu dönemde ortaya çıkmıştır.⁷⁸

Ortaçağ dönemindeki uygulamaların sosyal refah uygulamalarına yakın olduğu söylenebilmektedir. İslam dininin ortaya çıkması ve yayılması da doğu ülkelerinde sosyal refaha yakın uygulamaların gerçekleşmesini sağlamıştır. Bunun sebebi ise İslam dini anlayışı çerçevesinde devletin halkının huzuru, güvenliği, sağlığı gibi hizmetlerinden sorumlu olmasıdır. Böylece devlete zenginden alıp, halkın refahını artırma sorumluluğu yüklenmiştir.⁷⁹

Ortaçağ'daki gelişmelere bakıldığında süregelen gelişmelerle refah devletinin ortaya çıkışı ile ilgili başlangıç olarak kabul edilebilecek bir gelişme mevcuttur. 1601 yılında İngiltere'de çıkarılan "Yoksulluk Yasası" vatani görevini yapan askerler dışında toplumdaki ihtiyaç sahibi olan bireylere destek sağlayan ilk yasa olarak görülmektedir. Bu yasa, hasta ve yaşlı olan yoksullara yardım edilmesini sağlamaktadır. Bu yasanın çıkış amacında, yoksulluğun artmasında hükümetin sorumlu olduğu ve refahın artırılması da devletin görevi olarak görüldüğü düşüncesi vardır. Bu yasada güçsüz yoksulların yani çalışamayacak durumda olanlar için ikamet ettikleri düşkünler evinde barındırılması sağlanır. Diğer çalışabilecek durumda olanların ise çalıştırılması esas alınmıştır. Bu yasa 200 yıldan fazla geçerliliğini korumuştur. Daha sonra 1834 yılında yeni bir "Yoksulluk Yasası" yürürlüğe girmiştir.⁸⁰

2.2.2. Refah Devletinin Doğuşu (1880 – 1945)

1880'li yılların başında Bismark tarafından Almanya'da uygulanmaya başlanan sosyal güvenlik sistemi refah devletinin ilk başlangıç aşamasıdır. 1891 yılında Danimarka'da da benzer bir sistem kurulmuştur. Yeni Zelanda da 1898 yılına gelindiğinde primsiz emekli aylığı uygulaması başlatılmıştır. İsveç'te ise 20. yüzyılın başlarında devletin mesleki kaza ve hastalık sigortasına desteği yürürlüğe girmiş ve 1913 yılında evrensel özellik taşıyan ve zorunlu yaşlı aylıkları sistemi ilk kez kurulmuştur. 1908 yılında İngiltere'de ise; hastalık ve işsizliğe karşı güvence

⁷⁸ Tuz, a.g.e., s. 36.

⁷⁹ Tuz, a.g.e., s. 37.

⁸⁰ Özdemir, a.g.e., s. 119.

olan sistem sonraki yıllarda Beveridge Raporu'nun hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu rapor, 1946 -1948 yılları arasında geniş bir uygulama alanı bularak İngiltere'de ve diğer refah devletlerinde de yepyeni özelliklere sahip bir sosyal güvenlik sisteminin başlaması sağlamıştır.⁸¹

İngiltere ve Almanya'nın öncülük ettiği ve daha sonra diğer ülkelerin de uygulamaya soktuğu reformlar I. Dünya Savaşının başlaması üzerine büyük oranda azalış göstermiştir. 1929 yılında gerçekleşen Büyük Bunalım'ın etkilerinin giderek artmasıyla beraber işsizlik sorunu büyük oranda artmıştır. Belirtilen bu dönemde var olan ekonomik durgunluk, beraberinde sosyal refah çalışmalarında kısıtlamaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu dönemde işsizlik sigortaları İngiltere ve diğer ülkelerde de çöküşe geçmiştir. Dönemin önemli sorunlarından biri işsizlere nasıl yardım edileceği ve bunun finansmanının nasıl sağlanacağı olmuştur. O dönemde iktisatçılar arasında çözüme yönelik farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ünlü İngiliz İktisatçı, "John Maynard Keynes", kamu harcamalarının arttırılmasını savunmuştur. Buna karşılık diğer muhafazakârlar ise harcamalarda indirimi ve dengeli bütçeyi savunmuştur. 1931 krizinde hâkim olan muhafazakârlar çalışmaları üzerine sosyal refah harcamalarında kesintilere gidilmiştir.⁸²

Büyük Bunalım'ın ortaya çıktığı ABD'de ise 1933 yılında Franklin D. Roosevelt tarafından "New Deal politikası" uygulanmaya başlamıştır. New Deal'in amacı, "üç yıldan beri tüketilemeyen fazla üretime karşılık düşen ücretlere ve artan işsizliğe karşı" önlemler almaktır. Daha sonra 1935 yılında çıkarılan 1935 Social Security Act(Sosyal Güvenlik Yasası) ile de New Deal'in sosyal yönü geliştirilmiş ve geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Yasa ile, İşsizlik Sigortası Programı, Yaşlı Aylıkları Programı ve Yoksul Bakıma Muhtaç kişilere yardım öngörülmüştür. 1935 yasası, Amerikan refah devletinin de doğuşunu başlatmış ve gelişmesin de bir temel oluşturmuştur. 1930'lu yıllarda İsveç refah devletinde de değişimler sosyal refah sistemlerinin gelişiminde etkili kararlar

⁸¹ Andrew Dilnot, "Refah Devletin Geleceği", (Çev.: Zeynel Bakıcı), Andrew Dilnot, Refah Devletin Geleceği, (Çev.: Zeynel Bakıcı), http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/baskici-refah.devleti.pdf, (Çevrimiçi), 14.08.2018, s. 2-3.

⁸² Canan Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>, (Çevrimiçi), 14.08.2018.

verilmesini sağlamıştır. 1932 yılında ilk defa İskandinav sosyal demokrat hükümeti yönetime geçmiştir. Böylece İsveç refah devleti, 1930 yılları ve sonrasını takip eden yıllarda “aktif işgücü piyasasını destekleme politikası”, ücret pazarlıkları, kamu politikaları ve ekonomi politikalarına ek geniş çaplı sosyal politika uygulamalarına başlamıştır.⁸³

Bu dönem içindeki gelişmeler ışığında bazı uygulamaların ülkelere göre başlama tarihleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Politika Uygulamalarının Bazı Ünelere Göre Başlama Tarihleri

	Almanya	İngiltere	Fransa	İtalya	Kanada	İsveç	ABD
Aile Yardımı	1954	1945	1932	1936	1944	1947	-
İşsizlik Sig.	1927	1911	1967	1919	1940	1934	1935
Emeklilik	1889	1908	1910	1919	1927	1913	1935
Sağlık Sig.	1880	1948	1945	1945	1972	1962	-
Hastalık Sig.	1883	1911	1939	1943	1971	1910	-
İş Kazası Sig.	1884	1906	1946	1898	1930	1901	1930

Kaynak: İskender Gümüş, Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kısıncında Refah Devleti: Türkiye’de Sosyal Güvenlik Reformu, Marmara Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s. 38.

Genel olarak değerlendirildiğinde, İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, devletlerin tereddütler yaşadığı, sosya ekonomik müdahalelerde kararsız kaldığı, çelişkili davrandığı ve değişen durumlara ayak uydurmakta zorlandığı görülmüştür. Ancak bu dönem sosyal yardımlar açısından baskın olduğu bir dönem olması açısından önemlidir.⁸⁴

2.2.3. Refah Devletinin Altın Çağı (1945 – 1975)

Bu dönem aralığı refah devletinin genişlemesini ve yayılmasını sağlamıştır. Refah devletinin gelişme sağlayabilme sebebi ise bu dönemde ekonomik büyümenin artması ile refah devletin finansmanının artmasıdır. Ekonomik büyümenin faydalarından toplumun tüm grupları pay almıştır. İşçi sınıfının büyümesi ve

⁸³ Canan Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>, (Çevrimiçi), 14.08.2018.

⁸⁴ Ayferi Göze, **Liberal, Marxiste, Faşist ve Sosyal Devlet**, İstanbul, Beta Yayınları, 3. Baskı, 1995, s. 127.

güçlenmesi, sosyal demokrat partilerin iktidara gelmesi ve buna benzer gelişmeler sosyal refahın ve adaletin gelişmesi açısından önemlidir. Bu dönemde, istihdam düzeyi yüksek oranlarda seyretmiş, ücretlilerin sosyal güvenlik kapsamı genişlemiş ve hayat standartlarında da yükselme görülmüştür.⁸⁵

Modern refah devletinin temelleri bu dönem içerisinde oluşmuştur. Bu dönemde özellikle eğitim ve sağlık için ayrılan bütçelerde artış gözlenmiştir. Refah devletinin vurgusu artmış ve refah devleti için yeni bir senaryo yazılmıştır. Bu sebeple de bu döneme refah devletin altın çağı denilmiştir. Refah devletini etkileyen Keynesyen politikalar, refah devletinin en önemli unsuru olan artan kamu harcamaları ve vergi yükleri dönemini iyi anlamak adına ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.2.3.1. Keynesyen Politikalar

Bu dönemin en önemli özelliği esasen Keynes'in klasik düşünceye meydan okuması sonucunda klasik düşüncenin yerini alarak, talep eksenli bir ekonomik anlayışa sahip Keynesyen politikaların önem kazanmasıdır.

İktisatçı John Maynard Keynes 1936 yılında, "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" eserini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde klasik iktisatçıların "laissez-faire" prensibi hâkimdir. Şöyle ki; devlet piyasanın işleyişine herhangi müdahalede bulunmamalıdır aksi halde kaynakların etkin dağılımının bozulmasına neden olabilir. Serbest piyasa ekonomisi, etkin kaynakların dağılımını rastgele uygulanan bir müdahaleden daha etkin bir duruma getirdiği öne sürülmektedir. Klasik iktisatçılara göre, devletin piyasaya müdahalesi var olan düzensizlikleri ve bozuklukları onarmak yerine bu düzensizlik ve bozuklukların temel sebebi olmaktadır. Bu sebeple de devletin piyasayı kendi işleyişine bırakması gerektiğini öne sürülmektedir. Böyle bir devlet anlayışını savunan klasik iktisatçılara göre Keynesyen, "Keynes Genel Teorisi" isimli çalışması ile meydan okumuştur. Keynes'e karşı, ekonomi daima tam istihdam sağlanarak dengeye gelmeyebilir. Ekonomi eksik istihdam şeklinde kalabilir ve piyasa kendi kendine kriz çıkarmayabilir. Bu durumda devletin ekonomiye müdahale etmesi zorunlu hale gelecektir. Çünkü Keynes'in görüşüne göre, kriz

⁸⁵ Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Ankara, İmge Kitapevi, 3. Baskı, 2008, s. 97.

dönemlerinde meydana gelen büyük orandaki işsizlik aslında bir arz sorunu olmamakla beraber, talep sorunudur. İşsizliğin meydana gelme sebebi esasen talep eksikliği sonucu devletin yatırımlar aracılığıyla yeni işler sağlayarak toplam talebi canlandırmaktır.⁸⁶

1929 ekonomik buhranı karşısında Klasik iktisadi düşüncenin yetersiz kalmasıyla Klasik düşünce etkisini kaybetti. Bunun yerine devlet müdahalesinin etkin olduğu, gelir odaklı bir ekonomi anlayışını savunan Keynesyen düşünce almıştır.⁸⁷

Keynes'in tavsiyeleri o dönemde hâkim bir düşünce olarak yerini almıştır. Devlet piyasalara aktif olarak müdahale etmiştir. Çeşitli ülkelerde de Keynes'in fikirleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İşsizliğin azaltılması ve ekonomideki olumsuz gidişatın geri çevrilebilmesi için "devlet harcamalarının artırılması" fikri hakimiyet kazanmıştır Keynes, İkinci dünya Savaşı'ndan sonrası refah devleti modellerinin genel yapısını oluşturan Beveridge Raporunun hazırlanmasında da önemli katkılarda bulunmuştur. Raporun yaygınlaşmasında ve yasalaşmasında Keynes'in desteğinin varlığından söz edilmektedir.⁸⁸ Bu sebeple de refah devletinin en parlak zamanını yaşadığı bu döneme "Keynesyen Refah Devleti" de denilmektedir. Keynes'in ileri sürdüğü iktisadi düşünceler, kapsamlı refah devleti anlayışının hayata geçirilmesini sağlamıştır.⁸⁹

Bu dönemde refah devleti altın çağını yaşamış ve dünya ekonomisinde belirgin bir ekonomik büyüme meydana gelmiştir. Bu dönem iktisatçılara göre, 1950 veya 1951 de başlamış ve 1973'de de sonra ermiştir.

⁸⁶ İskender Gümüş, "Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kısıncında Refah Devleti: Türkiye'de Sosyal Güvenlik Reformu", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 47.

⁸⁷ Adam Przeworki, **Capitalism and Social Democracy**, Cambridge University Press, 1986, s. 36.

⁸⁸ Nicholas Timmins, **The Five Giants: A Biography of The Welfare State**, Harper Collins Publicarion, 1995, s. 17.

⁸⁹ Gümüş, **a.g.e.**, s. 48-49.

2.2.3.2 Refah Devletinde Kamu Harcamaları ve Sosyal Harcamalar

Refah devletinin altın çağını yaşadığı dönemde ülkelerin sosyo-ekonomik yapısı 40-50 yıl öncesine kıyasla büsbütün değişmiştir. Refah devleti harcamaları, “eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik gibi sosyal politika ve sosyal refah hizmetleri” sebebiyle fazlaca artmıştır. Kamu harcamalarının artış göstermesi de kamu açıklarının daha kalıcı hale gelmesine ve vergilerin artmasına sebep olmuştur.⁹⁰

Refah devletinin altın çağ döneminde emeklilik, işsizlik sigortası, hastalık sigortası, iş kazası sigortası, aile yardımı gibi sosyal refah uygulamaları yaygınlaşmış ve bu alanda gerçekleşen devlet harcamaları fazlasıyla yükselmiştir. Kamu harcamaları, sosyal harcamalar ile birlikte refah devletinin görev ve sorumluluklarını da artırmıştır. Ülkelerin gelişmişlik seviyesini gösteren sosyal politika harcamalarının gelişmişliği, refah devlet anlayışını ölçmek için tek başına yeterli bir araç olmadığı da tartışma konusu olmuştur. Önemli olanın gerçekleşen kamu harcamalarının adil ve etkin dağılımı özelliği taşıyıp taşımadığıdır.⁹¹

Kamu sosyal harcamalar miktarında da belirgin artışlar görülmüştür. Ayrıca kamu sosyal harcamaların ve sosyal güvenliğe yapılan transferlerin GSMH içindeki oranında belirgin artışlar meydana gelmiştir. Tablo 2’de ülkelerdeki kamu harcamaları ve sosyal güvenlik transferleri gösterilmiştir.

⁹⁰ Süleyman Özdemir, “Başlangıçtan Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2005, Cilt. 50, s. 158.

⁹¹ Gümüş, **a.g.e.**, s. 51-52.

Tablo 2: Toplam Kamu Harcamalarının ve Sosyal Güvenlik Sistemlerinin GSMH İçindeki Oranları (%) (1950 – 1975)

	Toplam Kamu Harcamaları		Sosyal Güvenlik Transferleri	
	1950	1975	1950	1975
Avusturya	25	40,3	7,8	13,9
Belçika	26,3	44,9	9,6	18,9
Danimarka	19,4	47,9	5,8	15
Finlandiya	26,9	37,2	5,8	8,8
Fransa	28,4	42,4	11,3	20
Almanya	30,8	45,6	12,4	16,7
İtalya	27,8	43,1	9,3	19,6
Hollanda	27	54,3	6,6	26,1
Norveç	25,5	46,5	4,9	16
İsveç	37,5	51	6,3	16,6
İsviçre	20,8	27,4	5,9	10,2
İngiltere	30,4	46,1	5,7	11,1
ABD	27,4	36,2	3,3	11,5
Kanada	26,8	41,2	5,8	10,4

Kaynak: Jürgen Kohl, “Trends and Problems in Postwar Public Expenditure Development in Western Europe and North America”, **The Development of The Welfare States in Europe and America**, Ed. Peter Flora & Arnold J. Heidenheimer, New Brunswick & London, Transaction Publishers, 4th ed., 1990, p. 310-317.

Tablo 2’den görüldüğü üzere ülkelerin hepsinde bir artış meydana gelmiştir. En yüksek artışın gözlendiği ülke ise Hollanda olmuştur. Hollanda hem toplam kamu harcamalarında hem de sosyal güvenlik transferlerinde en yüksek oranda artışa sahiptir.

Ülkelerin sosyal harcamalarının artış oranları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Harcamaların GSYİH İçindeki Oranları, (%), (1962 – 1975)

Yıllar	Almanya	Fransa	İtalya	Hollanda	Belçika	Danimarka
1962	17,5	16,3	14,3	13,7	15,5	-
1963	17,7	17,2	15,1	15,5	15,7	-
1964	17,8	17,4	15,5	15,8	14,9	-
1965	18,2	17,9	17,4	16,9	16,3	-
1966	18,7	18,2	18,1	18,2	15,5	-
1967	20,2	18,4	17,8	18,9	16,9	-
1968	20,2	18,6	18,9	19,3	17,8	-
1969	19,8	18,3	18,9	19,9	18,7	-
1970	19,9	18,9	18,8	20,7	18,5	19,4
1971	21,9	19,1	20,2	22,0	18,9	20,6
1972	22,7	19,2	21,7	23,1	20,3	21,0
1973	23,2	19,6	16,9	23,7	20,5	20,8
1974	24,7	20	16,3	25,6	21,6	24,5
1975	27,9	22,7	23,9	28,3	24,4	27,6

Kaynak: Jürgen Kohl, “Trends and Problems in Postwar Public Expenditure Development in Western Europe and North America”, **The Development of The Welfare States in Europe and America**, Ed. Peter Flora & Arnold J. Heidenheimer, New Brunswick & London, Transaction Publishers, 4th ed., 1990, p. 319

Sosyal harcamalar yönünden de bakıldığında bu dönem aralığındaki en büyük değişimin Hollanda’da meydana geldiği görülmektedir. 1970’lere kadar hiçbir ülkenin sosyal harcamalar miktarı %20’nin üzerine çıkmamıştır.

Refah devletinin en parlak döneminin yaşandığı altın çağ döneminde, devlet tarafından sağlanmakta olan sosyal hizmet ve yardımlar oranının artmasıyla, vergi gelirlerinin de artması gerektiği savunulmuştur. Bu dönemin bir diğer dinamiği istihdam ile ilgili olmuştur. Birçok kişi ülkedeki sosyal refah için eğitim, sağlık ve kamu alanında istihdam edilmeye başlamış ve kamu hizmeti olarak sunulan hizmetler kamu sektörü yaratarak istihdamı etkilemiştir.⁹²

⁹² Tuba Yıldırım, Refah Devleti Anlayışı: TR33 Bölgesinde Eğitim, Sağlık ve Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 13.

Artan sosyal refah harcamaları, sosyal refah kurumlarında meydana gelen değişimler ve gelişimler, vatandaşlık haklarının gelişmesi ve vatandaşlar da refah algısının oluşmasını sağlamıştır. Böylece refah devleti, meşrutiyet kazanmıştır.⁹³

2.2.3.3. Refah Devletinde Vergi Yükü

Refah devleti altın çağını yaşadığı 1945-1970 yılları arasında artan sosyal politika harcamaları ile sosyal refah harcamaları, devletlerin sorumluluk ve görevleri istikrarlı şekilde artmıştır. Bu artan harcamalar karşısında refah devleti, bu harcamaları finanse edebilmek adına vergi gelirlerini arttırmaya yönelik önlemler almaya başlamıştır. Bu da vergi türlerini çeşitlendirmek ve vergi oranlarını yükseltmek şeklinde olmuştur. Bu süreçte gelir vergisi sistemi, artan oranlı vergi sistemi baz alınarak temel kural haline gelmiştir.⁹⁴

Kamu harcamalarının artırılmasıyla paralel bir şekilde tüm ülkelerde vergi sistemi değişmiş ve vergi yükleri artmıştır. Aşağıda bir tablo ile ülkeler ve vergi oranları gösterilmiştir.

Tablo 4: Toplam Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı (1925-1960) (%)

Ülke	1925	1933	1950	1960
Danimarka	19,6	20,1	19,8	25,3
Finlandiya	21,6	20,1	27,8	27,5
Fransa	21,1	26,3	30,2	33,4
Almanya	17,8	23,0	30,1	33,9
Britanya	22,6	25,2	33,1	27,3
İtalya	17,5	30,6	-	27,0
Hollanda	14,9	19,6	30,3	30,4
Norveç	20,9	25,1	-	32,0
İsveç	16,0	18,9	21,0	28,7
ABD	11,0	23,4	23,9	27,5
Ort.	18,3	23,1	27,0	29,3

⁹³ Yunus Güç, Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye’de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 42.

⁹⁴ Gümüş, **a.g.e.**, s. 63-64.

Kaynak: Karlson, N. (2004). "Dignity and the Burden of the Welfare State", <http://www.workforall.net/Taxes-and-dignity.pdf> (25/09/2018).

Tablo 4’de görüldüğü üzere vergi yükleri devamlı olarak artmıştır. Özellikle Almanya, Hollanda ve ABD’de belirgin artışlar olmuştur. Refah devleti modellerinin örneklerinde olan İsveç’in o dönemde diğer bazı ülkelerin gerisinde kaldığı da görülmüştür. Vergi oranlarının daha sonraki yıllardaki akışına bakıldığında vergi gelirlerinde artış oranlarının azaldığı görülmektedir. Refah devletinin altın çağının bitişi olarak nitelendirilen 1975’in sonrasındaki vergi gelirlerindeki değişim adına tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Toplam Vergi Gelirlerinin GSMH’ye Oranı (1965 – 1995) (%)

Ülke	1965	1975	1985	1995
ABD	24,7	25,6	25,6	27,8
Almanya	31,6	34,3	36,1	37,2
Avustralya	20,5	25,2	27,6	28,0
Avusturya	33,9	36,6	40,8	41,4
Belçika	31,1	39,5	44,3	43,5
Danimarka	30,0	38,4	46,1	48,8
Finlandiya	30,4	36,6	39,8	45,7
Fransa	34,1	35,4	42,8	42,9
Hollanda	32,8	40,7	42,4	41,5
İrlanda	24,9	28,8	34,7	32,5
İspanya	14,7	18,4	27,6	32,1
İsveç	33,4	41,3	47,4	47,5
İsviçre	17,5	23,9	25,5	27,7
İtalya	25,5	25,4	33,6	40,1
İzlanda	26,2	30,0	28,2	31,2
Japonya	18,2	20,8	27,1	26,8
Kanada	25,7	32,0	32,5	35,6
Lüksemburg	27,7	32,8	39,4	37,1
Norveç	29,6	39,2	42,6	40,9

Portekiz	15,9	19,1	24,5	30,9
Türkiye	10,6	11,9	11,5	16,8
Yeni Zelanda	24,1	28,7	31,3	36,2
Yunanistan	17,8	19,4	25,5	28,9
Güney Kore		14,9	16,1	20,0
Meksika			15,5	15,2
OECD Ort.	25,5	29,4	32,5	34,4

Kaynak: OECD, "Tax Revenue Trends, 1965-2009", OECD Revenue Statistics 2010, OECD Publishing, 2010.

2.2.4. Refah Devletin Krizi

1929 bunalımından sonra devletin piyasaya müdahalesi ile krizden çıkmanın yolları aranmıştır. Bu dönemde Keynesyen politikalar benimsenmiş ekonomik ve sosyal yaşama müdahaleler sürekli artmıştır. 1929 bunalımından sonra petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklı 1973 bunalımı ortaya çıkmıştır. Bu bunalımın ortaya çıkması sonucunda devletin ekonomiye müdahalesinin azalmasının gerekliliği savunulmaya başlanmıştır. Devletin sosyal ve ekonomik yaşama olan müdahalesinin azaltılarak küçültülmesi gerektiği öne sürülmüştür. Bu kriz "Avrupa ülkeleri" olmak üzere tüm "OECD ülkelerini" etkilemiştir. Sonuç olarak, ekonomik büyüme oranının yavaşladığı, kronik bütçe açıklarının meydana geldiği, yüksek oranlarda yapısal işsizliğin meydana geldiği ve enflasyonun arttığı bir piyasa ortaya çıkmıştır.⁹⁵

Makroekonomik krizler yaşanırken diğer yanda ürün piyasalarında yoğunlaşan rekabet ve uluslararası sermayenin hâkim olmaya başladığı 1970'li ve 1980'li yıllar refah devleti adına daha iyi ve güzel günlerin sona ererek kötü günlerin başladığı yıllar olmuştur. Bretton Woods sisteminin çökmesi ve 1973 petrol krizinin meydana gelmesi sanayi ülkeleri için savaş sonrası yaşanan Altın Çağ'ın da son bulmasına sebep olmuştur. Altın Çağ boyunca yoksulluk azalırken yaşam standartları

⁹⁵ Ake E. Anderson, Björn Harsman, "Notes on Historical Background of European Government Government for the Future", Ed. Ake E. Anderson, Björn Harsman, John M. Quigley, Amsterdam, Elsevier Publication, 1997, s. 31.

da artmıştır. Fakat 1970'lerin sonlarına gelindiğinde bu eğilim durmaya başlamıştır.

96

Enflasyonun yükselmesi riski ile karşı karşıya kalınmasının sonucunda, hükümetler talebi etkileme ve yeni yatırımlar konusunda darboğaza düşmüşlerdir. Bütçe açıklarının enflasyonu tetiklemeinden kaçınmak amacı ile para arzına ve maliye politikalarına sınırlandırmalar getirilmiştir. Bu iki politika ekonomik büyüme açısından Keynesyen politikaların temelini oluşturmaktaydı. Bu politikalarda sınırlandırmalara gidilmiş olması Keynesyen politikaların etkisini kaybettiğinin göstergesidir.⁹⁷

Yeni ekonomik modelin amacı, bütün ülkeler için tek bir pazar oluşturarak serbest piyasa ilkesini benimsemektir. Bütün pazarın, dünya pazarı şeklinde birleşmesi ve mal-hizmet-sermaye-işgücü serbestleşmesi ile beraber küreselleşmenin meydana gelmesi amaçlanmaktadır. Bu ekonomik düzende, özel girişimin dünya ekonomisi üzerinde en önemli etken olduğu ve devletin temel görevleri dışında müdahalelerde bulunmayarak refah devletinin küçültülmesi amaçlanmaktadır. Bu dönemde sosyal harcamalar kısıtlanmaya başlamış ve bu harcamalar sosyal yükümlülüğün karşılanması değil aksine kaynakları heba eden bir unsur olarak görülmüştür.⁹⁸

Önceki dönemin öncelikli hedefleri, kalkınma, üretim, büyüme, tam istihdam, gelir dağılımının düzeltilmesi gibi kavramlar iken yeniden yapılandırma sürecinin başladığı yeni dönemde bu kavramlar önemini kaybetmiş ya da geri planda kalmıştır. Bu yeni dönem, parasal politikaların daha ön planda olduğu, enflasyonist korkuların daha yüksek olduğu ve üretken sermaye yerine finansal sermayenin öncül duruma geldiği dönemdir.⁹⁹

Refah devletlerinin sürekli artan kamu harcamalarının, rekabetin arttığı yeni piyasa koşullarında milli gelirden ayrıldıkları pay arttıkça ülkelerin rekabet

⁹⁶ Özdemir, **a.g.e.**, s. 254-255.

⁹⁷ Mustafa Arslan, 1929 Büyük Buhranı ve 2007-2008 Küresel Krizi-Keynesyenizm Açısından Bir Karşılaştırma, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 59-61.

⁹⁸ Özdemir, **a.g.e.**, s. 263.

⁹⁹ Arslan, **a.g.e.**, s. 60.

edebilirliğini zayıflattığı savunulmaktadır. Bu sebeple de devletler, cömert sosyal refah harcamalarının devamlılığının artık mümkün olmadığı görüşünde olup ve bu harcamalarını kısmak ve hatta kamu gelirlerini artırmak hedefli politikalar yapmaya yönelmektedir. Bu eğilimler çerçevesinde, işsizlik sigortası, malullük, aile yardımları gibi pasif politikalar yerine bu sosyal yardımları hak etme koşullarını daha da zorlayan, yararlanma dönemini azaltan ve işgücünü aktif olarak piyasada tutmaya çalışan politikalara geçmeye başlanmıştır. “Sosyal güvenlik” ve “sağlık harcamaları” olmak üzere tüm gelişmiş ülkelerde sosyal refah harcamalarının düzeyi azalmaya başlamıştır. Fakat bu politikalara rağmen harcamaların artma eğilimini sürdürdüğü ve ya azalmanın beklenen kadar yüksek olmadığı görülmüştür. Burada ortaya çıkan bulgular kamu harcamalarında azalma mevcutken sosyal harcamalarda artışların devam ettiği şeklindedir. Refah devletinin altın çağında her iki harcama türünde artış mevcuttu fakat refah devleti küçülmeye başladığında kamu harcamaları azalmış değişen, sosyo-ekonomik yapının etkisi ile sosyal harcamalar azaltılamamıştır. Burada sosyo-ekonomik yapı ile söylenmek istenen, işsizliğin artması, nüfusun yaşlanması, yalnız yaşayan annelerin sayısının artması vatandaşın devletten beklentileri şeklindedir.¹⁰⁰

2.3. Refah Devletinin Sınıflandırılması

Refah devleti rejimleri, devletin piyasadaki rolüne göre değişmektedir. Burada devletin, ailenin ve piyasanın sosyal refahını sağlama şekline ve emeğin piyasa güçlerine karşı korunması derecesine göre sınıflandırılmaktadır. Ülkelerin sosyal risklere karşı korunma yöntemleri uyguladıkları politikalara göre değişmektedir.¹⁰¹

2.3.1. Esping – Andersen’in Temel Üçlü Sınıflandırması

Esping Andersen sınıflandırmaları yaparken iki temel araç kullanmıştır. Öncelikli olarak, sosyal gereksinimlerin piyasa dışı kurumlar aracılığıyla sağlandığı “dekomüdfikasyon” terimine bakmaktadır. Burada sosyal hakların piyasa dışında hangi miktarda verildiği ölçülmektedir. İkinci araçta ise, vatandaşlara sosyal haklar

¹⁰⁰ Özdemir, a.g.e., s. 266-267.

¹⁰¹ Anderson, a.g.e., p.4.

verilirken hangi kriterlere göre verildiği önemli olmaktadır. Burada bakılan devletlerin müdahalesi ve devletin sınıf ve statü farklılıklarına karşı nasıl bir tutum sergilediğidir.¹⁰²

2.3.1.1. Liberal Refah Rejimleri

Anglo-Saxon ve ya kalıntı refah modeli şeklinde de tanımlanan bu refah rejimi, minimum devlet müdahalesi, etkili bir sosyal haklar sistemi ve refah devleti ile alıcıları arasında tabakalaşmanın var olmadığı bir model olarak tanımlanmaktadır.¹⁰³

Liberal refah devletinde ortalama genel transferler ve aynı şekilde ortalama sosyal sigorta primlerinin öncelikli olması nedeniyle, yoksulluğun önlenmesinde devlet müdahalesinin faydalı olacağı görüşüne karşı çıkmaktadır. Bu görüş, yoksulluk ile mücadele etmek için en önemli koşulun ekonomik büyüme olduğunu öne sürmüştür. Ekonomik büyümenin sonucunda yoksulların küçük de olsa bu ekonomik büyümeden pay alacakları ileri sürülmektedir. Yoksullara sosyal yardımlar yapmanın, daha erken evliliğe sebep olacağı ve dolayısıyla nüfus artışını sağlayacağıdır. Ek olarak, yüksek gelirli kişilerin tasarruf eğiliminin azaltacağı ve ekonomik büyüme hızının da düşeceği savunulmuştur.¹⁰⁴

Devletin rolü, kişilerde bireyselliği ve kendine yeterliliği sağlamak ve devlete olan bağımlılığı da kaldırmak şeklindedir. Bu rejim, yoksullara yapılması gereken yardımların devletten çok hayır kurumları, kiliseler, özel kurumlar gibi yerel toplulukların yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde refah rejimlerinde, kişiler eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarını piyasa koşulları çerçevesinde piyasadan karşılamak zorundadır.¹⁰⁵

Anglosakson ülkeleri olan Avustralya, Yeni Zelanda, ABD, Kanada ve İngiltere bu modele ait ülkelerdir. Bu modelin temelindeki amaç, insanların işgücüne girebilmeleri ve işgücü piyasası içinde kalabilmeleridir. Devlerin rolü istihdam

¹⁰² Güç, **a.g.e.**, s.21-22.

¹⁰³ Gosta Andersen Esping, **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, New Jersey, Princeton University Press, 1990, s. 35.

¹⁰⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 16-17.

¹⁰⁵ Paul Pierson, "The New Politics of The Mature Welfare States", **World Politics**, Vol:48, No:2, p.173.

yaratıcı olmak ne de işsiz kalındığında başvuru olan ilk çare olmaktır. Devlet en son telafi edecek makam olmalıdır. Gelir transferi sistemi belirli varlık araştırması testlerine tabi tutulmuştur. Sadece gelir seviyesi düşük olan işçi sınıfından kişilere transferler gerçekleştirilmektedir.¹⁰⁶

Refah devletleri sınıfları içinde liberal refah devleti ile ilgili çeşitli eleştiriler mevcuttur. Bu modelin, toplumu böldüğü ve bir tarafta kendileri için sosyal sigorta sağlayabilen bir kısım var iken diğer tarafta da bağımlı insanlar mevcut olmaktadır. Bu modelde devlet en son çare olduğundan dolayı kişiler en kötü duruma düştükleri zaman ancak gelir transferine hak kazanmış olacaklardır. Bu durumda kişiler arasında rekabet edebilirlik için eşit fırsatlar doğurmamakta, yoksulluk ve eşitsizlik artmaktadır.¹⁰⁷

2.3.1.2. Muhafazakâr – Korporatist Refah Rejimleri

Muhafazakâr – Korporatist refah devleti finans sistemini katkı paylarından oluşturmaktadır. Bu modele, “sosyal sigorta modeli”, “Kıta Avrupası modeli”, “kurumsal refah rejimleri”, “Bismark ülke modeli”, ve “Alman modeli” de denilmektedir. Finans sistemi, işçi ve işverenlerden alınan katkı payları ve genel vergilerden oluşmaktadır. Emeklilik maaşlarının iyi düzeyde olması için işçi ücretlerinden yüksek oranda katkı payları kesilmektedir. Böyle bir sistemin de yüksek katkı paylarından dolayı işverenlerin işçi almaktan kaçınmasına, işçilere erken emeklilik baskısı yapılmasına ve işverenlerin de yeni istihdam fırsatları yaratmasına engel olduğu savunulmaktadır.¹⁰⁸

Muhafazakâr – Korporatist refah devleti anti liberal ve muhafazakardır. Bunun sebebi ise köklerine dayanmaktadır. Bu modelin kökenleri kapitalizm öncesi Kıta Avrupası'nın kraliyet rejimine dayanmaktadır. Devletin önceliği, ön planda olan piyasa verimliliği değil miras olarak kalmış sosyal düzenin hiyerarşisini korumakla görevli olmaktır. Bu modeli benimseyen ülkelerdeki amaç, istihdamı yükseltmek amacı yerine sosyal güvenlik sistemini kullanarak sosyal sorunları çözmektir. Sosyal

¹⁰⁶ Duriye Toprak, “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:21, 2015, s. 165.

¹⁰⁷ Gökbnar Ramazan, Harun Özdemir, Alparslan Upur, “ Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, s. 160.

¹⁰⁸ Toprak, **a.g.e.**, s. 163.

güvenlik hakkı burada da çalışma ve gelir seviyesine göre verilmektedir. Bu modelde çeşitli nedenlerle gelir kaybına uğrayan kişilere yeni iş fırsatı sunma yerine başka alternatif politikalar aranmaktadır. Esasen devlet kişilerin iş piyasasında kalmasını değil de iş piyasasından çıkışını desteklemektedir.¹⁰⁹

Bu rejimin önemli başka bir özelliği de aile kavramına önem vermesidir. Erkeklere tam zamanlı çalışma fırsatları yaratmaktadır. Ek olarak, yüksek ücretler, pahalı sosyal haklar ve güçlü iş güvenliği çoğunluklu olarak erkeklere sağlanmaktadır. Bu da kadının sadece anne ve eş olarak bir statüsünün olmasına ve cinsiyet bölünmesine sebep olmaktadır. Geleneksel aile yapısının devamını önemsemesine rağmen çocuk yardımlarının oranları daha düşüktür. Ayrıca bu rejimde sınıf ve statü ayrımı da yapılmaktadır. Bu modelde hiyerarşik yapıyı ve aileyi korumak hedeflenmektedir. Aile, mesleğe ve klişeye dayalı refah anlayışını desteklemektedir. Bunları da refah devletini tamamlayıcı unsurlar olarak kullanmaktadır.¹¹⁰

2.3.1.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimleri

Bu modele, “Evrensel refah rejimleri”, “İskandinav model” veya “Modern refah rejimleri” de denilmektedir. Bu rejimin en önde gelen ilk uygulayıcısı İsveç’tir. Bu sebeple “İsveç modeli” olarak da bilinmektedir. Bu rejimin temel özellikleri; evrensellik, sosyal dayanışma ve sınıflar arası adalettir. Devlet burada refah devleti olarak müdahaleci özelliği taşımaktadır. Ayrıca yüksek vergi oranları mevcuttur. Bura da refah devleti herkesi kapsayan bir yapı özellik taşıyarak, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler yüksek tutulmaktadır. Bununla da toplumsal eşitlik amaçlanmaktadır¹¹¹.

Bu model üç önemli karakteristik özelliğe sahiptir;¹¹²

- Evrensel gelir garantisi verilmesi

¹⁰⁹ Özdemir, **a.g.e.**, s. 137-138.

¹¹⁰ Pierson, **a.g.e.**, s.27; Andersan Esping, **a.g.e.**, s.26-29.

¹¹¹ Abdülkadir Şenkal, Doğa Başar Sarıipek, “Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politika Devletinin Değişen Rolü”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2007, s. 154.

¹¹² Özdemir, **a.g.e.**, s. 141.

- Sosyal sigorta sağlanması
- İleri düzeyde gelişmiş sosyal refah hizmetleri sunması (çocuk, yaşlı ve engellilere yönelik)

Bu modeli diğer modellerden ayıran temel özellik devletin rolüdür. Burada devlet, ihtiyaçların karşılanması ve ya yoksulluk halinde başvurulması gereken en son çare olarak görülmek yerine vatandaşlara sosyal haklar sunulmasının bir teminatı olarak görülmektedir. Ayrıca diğer modellerden ayrılan temel özelliklerinden biri de daha çok gençlere yönelik olmasıdır. Bu modelde görüldüğü üzere diğerlerine göre devlet oldukça müdahaleci bir rol benimsemekte ve refah kazançlarının tüm bireyler tarafından elde edilmesini bir görev olarak yüklenmektedir. Bu modelin finansmanı da geniş ve yüksek vergilendirme sistemi ile sağlanmaktadır. Bu modelin uygulayıcı ülkelerinde, düşük işsizlik oranı, hızlı ekonomik büyüme, kadınların işgücüne katılımı yüksektir.¹¹³

Bu rejim modelinde, işveren olarak devlet, evrensellik ve tam istihdam teşviki bir bütün olarak sunulmaktadır. Hem erkek hem de kadınlar üzerine yoğunlaşmakta ve aile ve iş sorumluluklarını bölüşmeyi amaçlamaktadır. Bu modelde, eşitliği ve rekabet edemeyenlere de avantaj sağlamaya çalışan bir amaç söz konusudur. Ayrıca bu modelin en önemli özelliği, piyasa- devlet- aile üçlemesi üzerinde dinamikleşmesidir. Aile bu model için oldukça önemli bir yere sahiptir. Sosyal yardım ve hizmetlerde de aileyi, hayır kuruluşlarını ve dini kurumları zorunlu tutmuştur.¹¹⁴

2.3.2. Refah Devletin Geleneksel Sınıflandırılması

Refah devletlerine ilişkin sınıflandırmalar yıllardır yapılmaktadır. Bunun sebebi, kriterlerinin uygulamalara göre değişiklik göstermesidir. Belirli nitelikler ve kriterler açısından değerlendirildiğinde gelişmiş ülkeler farklı kategorilere ayrılmıştır.¹¹⁵

¹¹³ Toprak, **a.g.e.**, s. 162.

¹¹⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 20-21.

¹¹⁵ Özdemir, **a.g.e.**, s. 154.

2.3.2.1. Bismark (Alman) Sistemi

Bismark sistemine kategorisel sistem de denmektedir. Bu sistemin özü karşılılık ilkesine dayanmasıdır. Bireyler bir işi yapmalarına karşılık sosyal hukuk açısından güvence altına alınmaktadır. Bu da bireylerin çalışmalarına karşılık ödedikleri prim aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sistem finansmanını bu primlerden oluşturmaktadır. Bu sebeple de sosyal güvenlik açısından değerlendirildiğinde tüm nüfus değil de sadece primlerini ödeyenler açısından korumanın olduğu görülmektedir. Almanya, Bismark modelini kurumsallaştıran ilk ülkedir. Bu modelin diğer özelliği ise ücrete bağlı katkılar şeklinde olmasıdır. Ücretli nüfusu kapsamakta ve ücretle bağlantılı olarak ödenekler ödenmektedir.¹¹⁶

Bismark modeli içinde kurulan işçi sigorta modeli, bütün çalışanların sosyal sigorta sistemi ile sosyal güvenceden faydalanmaları amaçlanmaktadır. Bu model Bismark tarafından kurulmuştur. Sistem, sigortadan yararlanmak isteyen çalışanların emeği karşılığı aldığı ücretinin belli bir miktarın altında olması gerekir. Ayrıca yapılan yardımın belirlenen ücrete uygun şekilde ödenmesi gerektiği savunulur. Sistemin finansmanı sigortalıların ödedikleri primden oluşmaktadır. Almanya sosyal sigortacılık özelliğine dayalı ilk refah devleti uygulamasının ortaya çıktığı ülkedir. Alman Başbakanı Bismark, “hastalık (1883), iş kazası (1884), yaşlılık ve sakatlık (1889) sigortalarını” kurarak bu konuda dünyaya öncü olan isim olmuştur.¹¹⁷

2.3.2.2. Beveridge (İngiliz) Sistemi

Beveridge sistemi, “evrensel sistem” şeklinde de adlandırılmaktadır. Lord Beveridge'nin 1942 yılında kurduğu sosyal refah devleti, gelirin yeniden dağılımını sağlayan ve sosyal adalet özelliği taşıyan bir sosyal güvenlik sistemi üzerine kurulmuştur. Bu sistem tüm toplum için geçerlidir ve katılım zorunludur.¹¹⁸ Bu sistemin 4 temel özelliği bulunmaktadır;¹¹⁹

¹¹⁶ Zafer Durdu, Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 22, 2009, s.46.

¹¹⁷ Haluk Egeli, **Parafiskalite ve Parafiskal Yükümlülükler**, Altın Nokta Yayınevi, İzmir, 2011, s. 44; Nusret Ekin, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Özelleştirme ve Yeniden Yapılandırma**, İstanbul, İTO Yayınları, 1999, s. 32.

¹¹⁸ Nihat Edizdoğan, Filiz Giray, **Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 2007, s. 33.

¹¹⁹ Durdu, **a.g.e.**, s. 47.

- Bireyin çalışma durumu ve gelirinin ne olduğunun önemi olmadan tüm nüfusu kapsar.
- Sade ve birleşik bir sistem özelliği taşır. Tek bir prim vardır ve gelirden yoksun kalmaya sebep olabilecek tüm risklerden korur.
- Bireylerin geliri ne olursa olsun ödenecektir, tek biçimlidir.
- Merkezi bir sistemdir. Tek bir kamu hizmeti olarak bir yönetim tarafından düzenlenmesini öngörür.

Bu sistemde sosyal güvenceye sahip olmak için belirli bir işte çalışıyor olmak şartı yoktur. Ülkede bulunan bireyler o ülkenin vatandaşı olup olmaması önemli olmadığına bakılmaksızın ve sadece o topraklarda bulunur olmaları şartı ile sosyal güvence kapsamı içine alınmaktadır. Bu şunu göstermektedir ki bu sistem tüm nüfusu kapsamaktadır. Tüm nüfusa, sosyal yardım ve sosyal hizmeti sunmayı amaçlamaktadır. Bu sistemin finansmanı vergilerden oluşmaktadır. Burada finansmana yönelik iki ayırım yapılmaktadır. Birincisi tüm risklerin tek bir kurum tarafından karşılanması ikincisi ise ayrı ayrı güvence sağlanmasıdır. Bunun örneği, “İngiliz ve İtalyan Ulusal Sağlık Sistemi” ve “İskandinav Halk Aylığı Sistemi” şeklindedir.¹²⁰

İngiltere, Almanya’dan sonra sosyal refah devleti özelliğinin gelişmiş olduğu ikinci önemli ülkedir. Almanya’da meydana gelen sosyal reformların, sanayileşmenin en iyi geliştiği İngiltere’de belirgin derecede etkisi mevcuttur.

İngiltere II. Dünya savaşından sonra hazırladığı sosyal sigorta sistemi ile devleti de sistemin içine taraf olarak dâhil etmiştir. Ek olarak bu sistemde yapılan katkı payları bireylerin kazançları ile orantılı olmak yerine düz oran şeklinde ilerlemiştir. Bu da ödenen primlerin esasen daha düşük kaldığı bir sistem oluşturmuştur. Burada Bismark sistemi ile karşılaştırıldığında görülmektedir ki burada prim oranları daha düşük olmaktadır ve karşılık aldığınız güvence miktarı ne kadar prim ödediğiniz ile eşdeğer olmamaktadır.¹²¹

¹²⁰ Ali Nazım Sözer, **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, İzmir, Fakülteler Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 25.

¹²¹ Özdemir, **a.g.e.**, s.158.

Bismark ve Beveridge sistemleri karşılaştırıldığında, finans anında primi oranı daha yüksek olan Bismark sosyal politikayı çalışanları korumak üzere inşa etmiş olup finansmanını daha çok vergilerden sağlamaktadır. Beveridge ise sosyal politika aracını yoksulluğu önlemek amacı ile kullanmaktadır. Tam kurulu bir Bismarkçı devlette, sosyal politika hizmeti sadece çalışanları korumak ve onların yaşam düzeyini iyileştirmek üzere kuruludur, yoksulluğu azaltmak üzere ve ya işgücü piyasasının dışında kalan bireylere yönelik programlar hazırlamak şeklinde amaçları mevcut değildir.¹²²

2.3.2.3. Karma (Hollanda) Sistemi

Karma (Hollanda) sistemi, çalışanlara yönelik sosyal sigorta sistemi ve diğer taraftan tüm vatandaşı kapsayacak şekilde oluşturulmuş bir sistemdir. Bu sistem farklı koruma amaçlarının karışımı şeklindedir. Bu sistemin oluşumu, Bismark tipi işçi sigortaları ve Beveridge tipi tüm vatandaşlara sunulan sigortaların karışımı üzerine kurulmuştur.

Bu sistem II. Dünya Savaşı sonrasında kendini yeniden yapılandırmıştır. 1980'li yıllardaki ekonomik krizin etkisiyle bireyselleşme, erkeklerin ve kadınların günümüzde değişen rol modelleri sonucunda, yeniden oluşma gereği duymuştur. Değişen sistem çerçevesinde, çalışanların ücret geliri ile ilişkili, "işsizlik, hastalık ve sakatlık sigortaları" bakımından her üç programda da 1987'de gelirin yerini alma oranlarının %80 oranından %70'e doğru azaltılmıştır. Sakatlık ve işsizlik ödeneklerinin alma süreleri, çalışma hayatında bulunduğu süre ve yaşa bağlı olarak sınırlandırılma şeklinde yeni düzenlemeler getirilmiştir. Diğer sigorta ödeneklerine hak kazanamayanlara yönelik düz oranlı ödeneklerin oluşturulması gibi yeni sigorta düzenlemeleri yapılmıştır.¹²³

2.4. Refah Devleti ve Yoksullukla Mücadele

Refah devletinin görev alanı ve hizmetleri oldukça geniş bir alana sahiptir. Her ülke kendi sosyo-ekonomik koşulları çerçevesinde uyguladıkları kendi modelleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Fakat bütün modeller çerçevesinde sosyal güvenlik,

¹²² Şermin Marangoz, "Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimleri", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 79.

¹²³ Özdemir, **a.g.e.**, s.160.

eğitim, sağlık, sosyal refah hizmetleri ve gelirin yeniden dağılımları refah devletlerinin en fazla yoğunlaştığı alan olmaktadır.¹²⁴

Devlet, izlediği politikalar ile ‐ailelerin, çocukların, gençlerin, yaşılların, kadınların korunması ve yoksullara, engellilere, yaşıllara yardım ayrıca bunlara ek olarak mesleki eğitim, iş bulma ve çalışma koşullarının düzeltilmesi, sosyal güvenlik‐ şeklinde birçok görevi üstlenmektedir. Esasen hepsinin temel noktasında yaşam yarışına geriden başlayan ve yaşam koşullarını zor şartlarda yürüten bireyler için eşitsizlikleri gidermek ve onların yaşam koşullarını iyileştirmek bulunmaktadır.¹²⁵

Refah devletinin harcamaları, ‐eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, gelir dağılımları‐ gibi sosyal refah hizmetleri ile bireylerin ve ailelerinin yoksulluğa düşme tehlikelerinden korunmasına yöneliktir. Refah devleti aracı olarak sosyal güvenlik aracılığıyla çalışan bireylerin sürekli ve geçici iş kayıplarına yönelik oluşacak olan gelir kayıplarını telafi etmeyi amaçlamaktadır. Sosyal güvenlik ile yardım alan ailelerin oluşabilecek yoksulluğa karşı korunmaları amaçlanmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri tüm vatandaşlara uygulanmaktadır.¹²⁶

Refah devleti işlevleri karmaşık bir yapıdadır. Bunun nedeni sadece ‐yaşam ve mlkiyetlerle ilgili kazanımların korunması değil, aynı zamanda sağlanan gelirlerin yeniden dağıtımı, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve bir takım kolektif hizmetlerin‐ yerine getirilmesidir. Buna karşın refah devletinin, uygulamalarında devletlerin btcesinden yüksek oranda finansman oluşturması eleştirileri gündeme gelmiştir. Refah devleti harcamalarının artması kimi zaman yoksulluğun azaltılmasına yönelik faaliyetler arasında negatif bir ilişki meydana getirmektedir. 1967-1997 yılları arasındaki dönemde David Brady tarafından on sekiz Batı Avrupa ülkesinde araştırma yapılmıştır. Brady, liberal ekonomide yaptığı araştırmalar neticesinde, sosyal güvenlik transferleri ve kamu sağlık harcamalarının yoksulluğun azaltılmasında refah devleti aracı olarak en etkili nlem olduğunu tespit etmiştir.¹²⁷

¹²⁴ zdemir, **a.g.e.**, s. 85.

¹²⁵ Ali Nazım Szer, **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, Ankara, Kamu İş Yayınları, 1994, s. 7.

¹²⁶ Fikret Yılmaz, ‐OECD lkeleri ve Türkiye’de Refah Devleti Bağlamında Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımları zerine Etkileri‐, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 32.

¹²⁷ Metin, **a.g.e.**, s. 124.

2.4.1. Refah Devleti Hizmeti Olarak Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik kavramı, ilk kez 1953 yılında ABD’de çıkarılan “Sosyal Güvenlik Yasası” ile kullanılmış ve sosyal adalet için uygulanan ilkelerden biri olarak kabul edilmiştir. Sosyal güvenlik kavramı, hem işçi ve işverenlerin prim ödeyerek katıldıkları sosyal sigortaları hem de yardıma muhtaç bireylere yönelik hükümet bütçesi tarafından karşılanan yardımları kapsamaktadır.¹²⁸

Sosyal güvenlik sisteminin kurumsallaşması sanayi devrimi ile gerçekleşmiştir. Sanayileşme sosyal güvenlik sisteminin kurumsallaşmasına ve modern anlamda sosyal güvenlik sisteminin oluşmasına öncülük etmiştir. Sanayileşmeden önce dinsel yönden baskın bir yardım mekanizması mevcuttu ve kamu girişimden yoksun, kapsamı dar ve etkisizdi. Sanayileşme döneminde işçilerin içinde buldukları zor ve kötü çalışma koşulları ve bunun karşılığında elde ettikleri düşük ücretler modern anlamda sosyal güvenlik sisteminin oluşmasında öncülük etmiştir.¹²⁹

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanında iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan birincisine dağıtım ikincisine ise fon sistemi denilmektedir. Dağıtım sisteminde, kişiler çalıştıkları dönem içinde sosyal güvenlik sisteminden yararlanan kişiler için yapılan harcamalara katkıda bulunur. Aktif olarak çalışanların ödedikleri sigorta primleri ve çalışan üzerinden işverenler ve devlet tarafından ödenen primler de dâhil bu sistemin finansmanını oluşturur. Fon sisteminde ise, harcamalar öncelikli olarak gelirlerin toplanmaya başlamasından sonra oluşturulan fondan sağlanır. Gelirlerin toplanması ile oluşan toplam bir sermaye olarak ele alınır ve bu sermaye harcamaların başlayacağı güne kadar işletilir.¹³⁰

2.4.1.1. Sosyal Sigorta

Sosyal güvenlik sisteminin içinde en yaygın ve geliştirilmiş olanı sosyal sigortalar olmaktadır. Esasen bir sosyal güvenlik yönetimi olan sosyal sigorta, bir işyerine bağlı olan çalışanın belirli risklere karşı korunmasını amaçlayan ve devlet tarafından kurulan ve yönetilen özerk sisteme sahip bir organizasyondur. Zayıf olan

¹²⁸ Faruk Andaç, **İşsizlik Sigortası**, Ankara, TÜHİS, 2010, s. 22.

¹²⁹ Cemal Hüzeyin Güvercin, **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 2004, s. 90.

¹³⁰ Özdemir, **a.g.e.**, s. 88-90.

korumayı amaçlayan bu sistem, devlet, işçi ve işveren primlerinin mali desteği ile kurulur. Bu sistem, “primli sosyal güvenlik rejimleri” arasındadır. Bunun sebebi finansmanın primlerden oluşmasıdır. Sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak var olan bu sistem sigortalılar arasında dengeyi oluşturmayı amaçlamaktadır.¹³¹

Sosyal sigorta sisteminin uygulanmaya başlaması ve tüm dünyada belirgin bir yere kavuşması Almanya sayesinde. Almanya’dan sonra “1942 Beveridge Raporu”, “10 Mayıs 1944 Philadelphia Bildirisi”, “10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” ve çeşitli sözleşmeler ile evrensel özellik taşıyan bir uygulama olarak yerini almıştır.¹³²

2.4.1.2.Kamu Sosyal Harcamaları

Kamu harcamaları sosyal gereksinimleri karşılamak ve sosyal sorunları çözmek amacı ile gerçekleştirilmektedir. Kamu harcamalarının yoksulluğu ve işsizliği azaltma, eşitliği sağlama, gelir dağılımını iyileştirme, dezavantajlı kesimleri koruma gibi hedefleri mevcuttur.¹³³ Çeşitli araçlar kullanarak hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Kamu harcamalarının hangi şekillerde gerçekleştiği bu bölümde anlatılmıştır.

2.4.1.2.1. Sosyal Yardım

Sosyal güvenlik sistemi içinde sosyal sigortalar çalışanları belirli risklere karşı koruma altına aldığından kapsam dışında kalanlar için bir yetersizlik durumu meydana gelmektedir. Bu yetersizliklerden kaynaklı ortaya çıkan mağduriyetlere karşı sosyal yardım yönetimi ortaya çıkmıştır.¹³⁴

Sosyal yardımlar, yoksul kişilere yönelik ihtiyaçları çerçevesinde kendilerine temin edilen nakdi ve ya aynı yardımların tümünü içermektedir. Sosyal yardımlarda amaç bir riskten korumak değil, kişinin hayat standartlarına destek olmak ve kişinin gelir elde etmesini ve kendi geçimini sağlayacak duruma gelmesini sağlamaktır.¹³⁵

¹³¹ Aziz Can Tuncay ve Ömer Ekmekçi, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2011, s. 15.

¹³² Yıldırım, **a.g.e.**, s. 42.

¹³³ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 73.

¹³⁴ Gümüş, **a.g.e.**, s. 14.

¹³⁵ Murat Gökteş, Erden Çakar ve Murat Özdamar, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim**, İstanbul, Yaklaşım Yayıncılık, 2011, s. 70.

Esasen sosyal yardım, sosyal güvenlik sisteminin var olan boşluklarını dolduran ve sosyal güvenliğin son parçası olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin yardıma muhtaç olması ve sosyal güvenlik kapsamı dışında kalması durumunda sosyal yardımlarla sosyal hukuk kapsamına alınmaktadır. Bu kapsam içine girerek yardımı hak etme şartları ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermektedir Fakat çoğunlukla diğer sistemlerde kapsam dışında kaldığı durumlarda gerçekleşmektedir. Çoğu ülkede gelir testi uygulamaları da yapılmaktadır. Bununla birlikte çoğunlukla sosyal yardım alan bireyler, işsizlik, hastalık ve çeşitli emeklilik ödeneklerine sahip olmayan kişilerdir.¹³⁶

2.4.1.2.2. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetlerin temel amacı, toplumun, grupların ve bireylerin gelişmesi ve refahlarının artmasıdır. Burada bireylerin bireysel refahları ile toplumun refahı arasında dengeli bir ilişki mevcuttur. Sosyal hizmetler modern toplumlarda yaygın olmakla birlikte hedef grupları sadece yoksullar ile sınırlı değildir. Sosyal hizmetlerin hedef kitlesi, aileler, korunmaya muhtaç bireyler, engelliler, yoksullar, kadınlar, sığınmacılar, göçmenler, evsizler, yardıma muhtaç hastalar, bağımlılar, sosyal sapma gösteren hastalar ve suçlular şeklindedir. Görüldüğü üzere sosyal hizmetin oldukça geniş bir müdahale alanı mevcuttur. Sosyal hizmetler, gelir dağılımının düzenlenmesinde ve eşitsizliklerin giderilmesindeki etkisi ile sosyal yapının değişmesi ve gelişmesinde de rolü oldukça önemli olmaktadır.¹³⁷

2.4.2. Refah Devleti Hizmeti Olarak Sağlık

Refah devletinin en önemli parçasından biri de sağlık hizmetleridir. Sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar refah devletinin kaynaklarını tüketen araçların başında gelmektedir. Sağlık hizmeti bir araç olarak direk insanların refahlarına hizmet etmektedir. Bu sebeple de sağlık harcamaları refah devleti varlığının temel göstergesi olmaktadır. Sağlık hizmetinin sunulması görevi devlete yüklendiğinden, genel sağlık ve koruyucu hekimlik bir kamusal mal olarak nitelendirilmektedir.¹³⁸

¹³⁶ Bent Greve, **Historical Dictionary of the Welfare State**, London, The Scarecrow Press, 2014, p. 35.

¹³⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 37.

¹³⁸ Yılmaz, **a.e.**, s. 34.

Refah devletinin temel amaçlarından biri sağlık talebine karşılık yeterli arzı yaratmak, sistemli ve etkili bir sağlık hizmeti sunmaktır. Sağlık hizmetlerinin devlete yüklenmesinin sebeplerinden biri bireyler arasındaki gelir eşitsizliğidir. Sağlık hizmetinden kendi imkânları ile faydalanmayanlar için bir hizmet oluşmaktadır. Bu sebeple sağlık hizmetlerinin yoksulluğu azaltıcı etkisi de vardır. Fakat sağlık hizmetlerinin gelire bakılmadan herkese sunulması gerektiği vurgulanmaktadır. Refah devletinin önemli bir amacı olarak, tüm vatandaşlara asgari düzeyde dahi olsa sağlık hizmeti sunması gerekliliğidir. Toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesi amacı ile sağlık hizmetleri, her bireye ve her bölgeye eşit, etkili ve düzenli şekilde ulaştırılmalıdır. Sağlık bir toplumun ekonomik olarak gelişmesi ile de ilişkili olmakla birlikte toplumda sağlıklı bireylerin olması etkili işgücünün var olduğu anlamına gelir.¹³⁹

Devletler sağlık hizmetlerini sunma görevini ya doğrudan sağlık sisteminin mali destekçisi ya da sağlık hizmeti sunan kurumlara para yardımı yaparak gerçekleştirmektedir. Sağlık hizmetinin para desteğini sağlama şekli açısından üç farklı model bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Bismarkçı sağlık modelidir. Burada, finansman ücret bordroları aracılığı ile işçilerden kesilen vergilerden oluşmaktadır. İkinci modelde ise, finansmanın aracıları tüm vatandaşlardan alınan genel vergilerdir. Burada sağlık sistemi sosyalleşmektedir. Üçüncü modelde ise, ticari amaçla var olan sigorta şirketleri tarafından sağlanmaktadır. Sağlık hizmetlerinin ülkelerdeki uygulama şekli genelde bu üç modelin karması şeklinde olmaktadır. Fakat karma şekilde dahi olsa genelde biri hâkim olmaktadır.¹⁴⁰

2.4.3. Refah Devleti Hizmeti Olarak Eğitim

Refah devleti eğitim hizmeti sunma görevine her zaman önem vermiştir. Bu yüzden bir kamu görevi olarak bütçeden önemli bir pay ayırmıştır. Eğitimin sosyal adaleti sağlama ve fırsat eşitliği yaratma aracı olması sebebi ile devletler eğitim hizmetinden herkesin yararlanmasını hedefler. Eğitim aracılığıyla, kültür düzeyi yüksek, vasıflı insan gücü oluşturmak da hedeflenmektedir. Eğitimin

¹³⁹ Nur Serter, **Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1994, s. 41-42.

¹⁴⁰ Özdemir, **a.g.e.**, s. 109.

sağlanmasındaki en önemli unsur gelir dağılımına yönelik eşitsizliğin dezavantajlarını ortadan kaldırmaktır. Gelir düzeyi yüksek kişiler eğitim fırsatlarından yararlanırken gelir düzeyi düşük bireyler eğitim olanaklarına sahip olamayacaktır. Eğitim bir ülkenin işgücü, kültür seviyesi ve kalkınması için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple her bireyin refah seviyesine bakılmaksızın eğitim fırsatlarından yararlanması gerekir. Eğitim hizmetinin sağlıklı bir biçimde işleyiş göstermesi için, kamusal müdahale gerekmekte ve finansmanı devlet tarafından karşılanmaktadır.¹⁴¹

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinde büyük öneme sahip olan sosyal ve kültürel kalkınma da, refah devletlerinin eğitim hizmetlerindeki katkıları oldukça önemlidir. Eğitimin artması ile işgücünün vasıf düzeyinin artması da sağlanmakta bu da işgücü kalitesini artırmaktadır. Bu durum ayrıca piyasayı canlandırıcı etki yaratmakta, milli gelir üzerinde olumlu etkiler oluşturmakta, maliyetleri düşürmekte ve suç oranını da azaltmaktadır.¹⁴²

¹⁴¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁴² Gencay Şaylan, **Değişim, Küreselleşme Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s. 37.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEMEL GELİR KAVRAMI

3.1. Temel Gelir Kavramı

Temel gelir, bir topluluğun tüm üyelerine bireysel olarak, herhangi bir test veya bir iş üretme gereksinimi olmaksızın ödediği gelirdir. Temel gelirin en yaygın biçimde “bürgergeld”, “renta básica”, “reddito di cittadinanza” gibi fiillerle ifade edilir. Bu fiili kullanımlar dışında temel gelir kavramı ayrıca geniş anlam içeriklerine sahiptir. Örneğin, hane halkının durumundan etkilenen veya vergi kredisi şeklinde uygulanan ifadeleri de kapsar. Diğer kullanımlar daha dardır: örneğin, temel gelir seviyesinin temel ihtiyaçları karşılamak için gerekenler ile eşleşmesi veya diğer tüm transferlerin yerini alması gerektiği ile ilgilidir.

Temel bir gelir tanımlamasında, standartlaştırılmış bir yiyecek paketi veya bir arsa kullanımı gibi aynı şekilde sağlanan bir faydanın olması da söz konusudur. Veya kısıtlı kullanımlara sahip özel bir para birimi biçimindedir. Örneğin: yiyecek pulları, konut hibeleri veya Jacques Duboin'in “dağıtım ekonomisi”nde olduğu gibi mevcut dönemde daha fazla tüketme olanağı sağlanabileceği de savunulmaktadır. Temel bir gelir, harcayacağı tüketim, yatırımın niteliği veya zamanlaması konusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın nakit olarak da sağlanabilir.

Temel gelir, düzenli olarak ödenir. Temel gelir, teklife bağlı olarak hafta, ay, dönem veya yıl gibi düzenli aralıklarla satın alma gücünden oluşmaktadır. Fakat farklı bir öneri olarak sunulan temel gelirin, yetişkin hayatının başlangıcında bir kereye mahsus bir gelir ödemesi fikri olarak da ortaya konulmuştur. Bu öneri, uzun zaman önce Thomas Paine (1796) tarafından ve çok daha yakın bir zamanda Bruce Ackerman ve Anne Alstott (1999) tarafından da zaman zaman önerilmiştir.

Tanım olarak, kamu kaynaklarının nakde çevrilerek devlet tarafından bir temel gelir ödemesi yapılması ile ilgilidir. Böylece bu gibi bir durumda bir ulus devlet tarafından ödenmesi ve yeniden dağıtım vergisinin ödenmesi gerekmemektedir.¹⁴³

¹⁴³ Bruce Ackerman and Anne Alstott, “The stakeholder society”, Yale University Press, 1999, p. 249.

Ulus devlet Anlayışı; Çoğu görüşe göre, temel gelir “devlet bonusu”, “ulusal temettü” veya “vatandaşın maaşı” gibi etiketlerin seçiminde belirtildiği gibi, bir ulus devlet düzeyinde ödenecek ve finanse edilecektir. Bununla birlikte ilke olarak, bir eyalet ya da komün gibi bir ulus devletin siyasi olarak örgütlenmiş bir parçası düzeyinde de ödenebilir ve finanse edilebilir. Temel bir gelir aynı zamanda ulusal bir siyasi birim tarafından da ödenebilir. Avrupa Birliği düzeyinde ve bazıları da daha ayrıntılı olarak Birleşmiş Milletler düzeyinde çeşitli öneriler yapılmıştır.

Yeniden dağılımı; Temel gelir, çeşitli kaynaklardan sağlanan ortak bir gelir havuzu oluşturularak, diğer tüm devlet harcamalarıyla birlikte finanse edilebilir. Thomas Paine (1796), Joseph Charlier (1848), Raymond Crotty (1987), Marc Davidson (1995)” ve “James Robertson (1999) gibi bazı yazarlar bir arazi vergisinden veya doğal kaynaklar üzerindeki vergiden finanse edilmesini savunmaktadır. Diğer yazarlardan Pelzer (1998, 1999) çok geniş tanımlanmış bir gelir tabanını ise büyük ölçüde genişletilmiş katma değer vergisi ödemesi üzerinden finanse edilmesini tercih etmektedir. Dünya çapında temel bir geliri düşünenlerin bazıları, spekülatif sermaye hareketleri üzerindeki “Tobin vergileri” gibi yeni vergi araçlarının potansiyelini veya bilgi aktarımlarındaki “bit vergileri” potansiyelini vurgulamaktadır.

Dağıtım; yeniden dağıtımın vergilemenin tek kaynağı olması gerekmez. Alaska'nın temettü planı, devletin Alaska'nın uçsuz bucaksız petrol alanlarındaki telif haklarını kullanarak oluşturduğu çeşitlendirilmiş bir yatırım fonu üzerinden geri dönüşün bir parçası olarak finanse edilmektedir. Aynı şekilde, James Meade göre, adil ve verimli bir ekonominin taslağı, kamuya ait üretken varlıkların geri dönüşünden finanse edilen bir sosyal temettüden oluşmaktadır. Son olarak, Major Douglas'ın Sosyal Kredi hareketinden ve Jacques ve Marie-Louise Duboin'in (1945, 1985) Mouvement français l'abondance dökümünden, para yaratılmayla ilgili temel bir geliri finanse etmek için bir dizi teklif sunulmuştur.¹⁴⁴

3.1.1 Temel Gelirin Tarihi

Tarihsel süreçte güvenceli asgari gelir uygulamasının ilk örneği 1795 yılında İngiltere’de çıkarılan “Speenhamland Yasası”dır. O dönemde yoksulluk oranlarında

¹⁴⁴ Philippe Van Parijs, “Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-First Century” Politic & Society, Vol. 32, No 1, 2004, p. 8-10.

ortaya çıkan büyük artışlar yasanın çıkartılmasına gerekçe oluşturmuştur.¹⁴⁵ Temel gelir ya da aynı fikrin varyantları en az 500 yıl boyunca var olmuştur. Temel gelir fikrini anlatan ilk yazar ve eseri Thomas More'nın Ütopyasıdır. Marquis de Condorcet ve Thomas Paine gibi yazarlarda temel gelir kavramını önümüzdeki birkaç yüzyıl boyunca onaylayan ve destekleyen yazarlar arasındadır.¹⁴⁶ İngiltere'de kırsal bölgelerde yaşayan halkın ekmeğe ödediği ücret ölçüt alınarak bir asgari geçim geliri uygulanmıştır. Thomas Paine “kömür vergileriyle finanse edilecek bir fondan yoksullara bir bağış olarak değil hak olarak” değerlendirebilir bir toplumsal transfer yapılması gerektiği görüşünü savunmuştur. Paine, ayrıca “Tarihte Adalet” adlı eserinde de mutlak, evrensel ve koşulsuz olma özelliğini taşıyan bir gelir hakkını savunmuştur. 1848 yılında Joseph Charlier, koşulsuz bir temel gelirin finansmanının “arazi vergisi” aracılığıyla temin edilerek kişilere verilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Charlier, buna ek olarak rantların sosyalizasyonu ve bunların koşulsuz bireysel ödemeleri karşılayacak biçimde dağıtılması düşüncesini savunmuştur. François Huet de 1853 yılında bütün genç yetişkin bireyler için “veraset/intikal vergisi” şartıyla finanse edilmesi sağlanacak koşulsuz bir kapital yardım bağışı gerekliliğini savunmuştur. Konuyla ilişkili görüş sunan bir diğer düşünür Charles Fourier ise temel gelir kavramını ütopyacı sosyalist bir düşünce çerçevesinde tartışmıştır. Fourier'e göre “modern toplumların, bireylerin doğal haklarını çiğnemesi nedeniyle devlet yurttaşlara bir yurttaşlık tazminatı ödemesi” gerekmektedir.¹⁴⁷

Yoksullukla mücadelede son günlerde üzerinde sıkça tartışılan ve uygulama alanı olarak yer bulan temel gelir kavramının tarihsel süreçteki alt yapısı 3 ana düşünce süreci üzerine kurulmaktadır. Yoksullukla mücadelede alternatif bir yol olarak gündeme getirilen şartsız temel gelirin bugünkü anlamını kazanma sürecinde etkili olan ilk düşünce, 16. yy'ın başlarında savunulmuştur. Bu düşünceye göre devletlerin gelir düzeyi belli bir seviyenin altında olan toplumlardaki bireylerin yoksulluğunu önlemek ve refah seviyelerini arttırmak amacıyla düzenli ve sürekli bir nakit transferi olarak tanımlanan bir asgari gelir güvencesi sağlamasını

¹⁴⁵ Şebnem Gökçeoğlu Balcı, **Tutunamayanlar ve Hukuk**, Ankara, Dost Kitapevi, 2007, s. 38.

¹⁴⁶ Colm Flaherty, “Can Basic Income Combat Social Exclusion? An Investigation into the Potential Effects of a Basic Income”, Lund University, **Department of Sociology**, WPMM 42, Spring 2015, p. 8.

¹⁴⁷ Hakan Topateş, “Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Sayı:2, Cilt:3, 2012, s. 141.

gerekmektedir. 18. yy.'ın sonlarına doğru savunulan, devlet tarafından toplumdaki yoksul vatandaşlara bir kereye mahsus hibe olarak ve şartsız bir gelir verilmesi düşüncesi, günümüz şartsız temel gelir kavramına zemin oluşturan ikinci düşünce sürecidir. 19. yy.'ın ortalarına doğru yoksullukla mücadelede çözüm yolu olarak tartışılmaya başlanan temel gelir kavramı bu iki düşüncenin bir araya getirilerek şartsız ve sadece kişilerin vatandaş olmasından kaynaklı devlet tarafından bir gelirin verilmesi düşüncesi üzerine ortaya çıkmıştır.¹⁴⁸

3.1.2. Temel Gelirin İlkeleri

Temel gelirin uygulanmasına ilişkin önerilerin arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen, temel gelir tanımlamalarının üzerinde uzlaşılan ilkeler mevcuttur. Bunlar sırasıyla bireysellik, koşulluluk, evrensellik, tekdüzelik ve yeterliliklerdir.

3.1.2.1. Bireysellik

Bireyin kendisine ve bakmakla mükellef olduğu kişilere minimum düzeyde geçindirme imkânından yoksun kalmış bireyler sosyal yardımdan faydalanmaktadır.¹⁴⁹ Fakat refah politikalarının özelliği itibarıyla verilen sosyal yardımların hane halkını hedef alması nedeniyle yardımların kime ya da kimlere göre verildiği noktasında birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Muhafazakar çevrelerce geleneksel sosyal yardımlarda hane halkı baz alınarak yardımların sağlanmasının temel amacı aile kurumunu güçlendirdiği fikrine dayanmaktadır. Oysaki temel gelir taraftarları bireye ödeme yapılmasının bireyin özerkliğini sağlayan bir sosyal politika aracı olduğunu, bireyin aileye olan bağımlılığını azaltan bir süreç sağlayacağını savunmaktadır.¹⁵⁰

Temel gelir, bireyi baz alarak gelirin kullanımı ile ilgili rastgele bir sınırlanmanın önlenmesi için bireye nakit olarak ödenen bir uygulamadır. Böylece, yemek kuponları ya da devlet konutları gibi diğer sosyal hizmetlerin temel gelir uygulaması kapsamında değerlendirilmesinin önüne geçilmektedir. Sosyal

¹⁴⁸ A Brief History of Basic Income Ideas, <http://basicincome-europe.org/brief-history-basic-income-ideas/>

¹⁴⁹ Denizcan Kutlu, **Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birlik, Denetim, Disiplin**, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2015, s. 39.

¹⁵⁰ Aytan Davutoğlu, **"Sosyal Politika ve Alternatif Toplum Modeli Arayışları: Temel Gelir Önerisinin Ütopya Kavramı Çerçevesinde Okunması"**, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu-3 Bildiriler, Ankara, Petrol-iş Yayını, 2011, s. 213.

yardımların yerine geçmek üzere, temel gelir uygulamasından yararlanan bireylere sağlık, eğitim, konut gibi zaruri ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla nakit olarak ödenmelidir.¹⁵¹

Ardından bireysellik boyutu, devlet politikası tarafından hedeflenen standart birime atıfta bulunur. Refah politikaları çoğu durumda bir hane halkına veya bir bireye uygulanmasına karşın, temel gelir asıl olarak bireylere yöneliktir. Her bir birey başına temel gelir sağlama önerisi, bazı politik aktörler tarafından temel bir gelir politikasının savunulması için bir uzlaşma önerisi olarak sunulmuştur.¹⁵²

3.1.2.2. Koşulluluk

Koşulluluk, yardım öncesi ve yardım sonrası bir takım yoklamalar neticesinde sosyal yardımdan faydalanmak için gerekli koşullara sahip olma anlamı taşımaktadır.¹⁵³ Sosyal yardımlar, bireylerin muhtaçlıklarının araştırılmasına ve yoklamalara dayalı olarak bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda şeklini ve şiddetini ölçüt olarak sağlanmaktadır.¹⁵⁴ Sosyal yardımlardan faydalanma geniş anlamda geçim ve hayat şartları yoklamasına bağlı olarak farklı tür, miktar ve sürelerle verilmesi şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵⁵

Refah devleti yardımları kapsamına dahil olabilmek için gelire dayalı “yoksulluk testleri” ile “çalışma testlerinden” geçmek ve yoksullukla birlikte iş görecekte durumda olamamanın da kanıtlanması gerekmektedir. Geleneksel sosyal yardımlar için bireylerin bazı koşulları yerine getirmesi beklentisi alıcılar açısından damgalanma gibi bir gerçekle yüzleşmesi sonucunu doğurmaktadır.¹⁵⁶ Sosyal yardımlardan faydalanan yoksulları ve işsizleri modern toplum dışlayarak biz ve onlar şeklinde bir ayırım oluşturmaktadır. Bunun nedeni çalışmadan yaşama veya az

¹⁵¹ Fatma Yapıcı, Şahin Karabulut, “16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu” Erciyes Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 52, 2018, s. 357.

¹⁵² Veronika Hudakova, The Impact of a Basic Income on Labour Supply and Work Performance, 2015, p. 5.

¹⁵³ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 213.

¹⁵⁴ Ethem Çengelci, "Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi" **Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 1-2, 1993, s. 9.

¹⁵⁵ Çengelci, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁵⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 213-214.

çalışarak yaşama isteğinin küçümsenip yardımlardan faydalananların ahlaksız ve tehlikeli görmeleridir.¹⁵⁷

Temel gelirin koşulluluk özelliği yoksul olma durumunu ve çalışma testlerini ortadan kaldırır. Bireylerin kendisine uymadığı işlerde çalışma zorunluluğuna son verip; karın tokluğuna çalışma ile karşı karşıya kalma durumuna karşı sosyal yardımların yapamadığını yapar. Bu anlamda çalışanların üretimden gelen güçlerini oluşturmaları ve çalışanlara istihdam bağına anlamlı bir başkaldırıda bulunmaları imkânını sunar.¹⁵⁸

Özetle “Eric Olin Wright” bireyin emek piyasasındaki pozisyonunu kuvvetlendiren temel gelir uygulamasını emeğin metalaştırılması gibi durumlarda süreci aksi yönde çevirebilmenin önemli bir çıkış yolu olarak görmektedir.¹⁵⁹

3.1.2.3. Evrensellik

Evrensellik ilkesi, ülke vatandaşlarının ya da ülkede ikame eden yerleşik kişilerin tamamının gelir hakkına sahip olması gerektiği görüşü üzerinden temellendirilmiştir. Belirli kriterleri içeren bazı yardımlar, çocuk sahibi olan tüm ailelerin aldığı çocuk yardımı ödeneği ya da belli yaş şartını karşıladıklarında herkesin almaya hakkı olan yaşlılık aylığı gibi spesifik yardımlar dışında evrensellik ilkesine göre, temel gelir uygulamasından her vatandaşın yararlanma hakkı olmalıdır.¹⁶⁰

Temel gelir önerisi, her vatandaşın veya bir siyasi varlığın gelir hakkına sahip olması anlamında evrenseldir. Evrensellik ilkesi, bazı kriterleri karşıladığında hak sahibinin elde ettiği kategorik fayda ile tezattır. Çünkü kategorik fayda biçimi bazen “evrensel” olarak etiketlenir, çünkü herkes kategoride yer alabilirse bir hakkı vardır. Oysaki temel gelir söz konusu olduğunda, “evrensel”, her vatandaş için olduğu

¹⁵⁷ Ahmet İnel, İktisat Aklına Sokulan Siyasi Çomak: Vatandaşlık Geliri, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 37.

¹⁵⁸ Eric Olin Wright, Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.58.

¹⁵⁹ Eric Olin Wright, ‘Basic Income as a Socialist Project’, Basic Income Studies, Cilt: 1, No: 1, 2006, p. 2.

¹⁶⁰ Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.**, s. 357.

anlamına gelir ve herhangi bir belirli gruba yönelik değildir ya da herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaz.¹⁶¹

3.1.4.4. Tekdüzelik

Tekdüzelik ilkesi, temel gelir uygulamasından herkesin eşit seviyede fayda sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Fakat temel gelir uygulamasından yararlanan bireyler belirli özelliklere göre (çocuk, çalışma çağındaki yetişkin, yaşlı gibi) ayrılabilir. Buna karşın farklı gelir destekleri sağlanabilir. Farklılaştırılan tekdüzelik olarak anılan bu durum, temel gelir politikasının tasarımı ve savunuculuğu için kullanışlı bir araç özelliğine sahiptir. Çünkü temel gelire yönelik en sert eleştirileri yapanlar bile evrensel çocuk sağlığının sağlanması ya da temel emeklilik haklarının oluşturulması şeklindeki farklı düzenlemelere destek vereceklerdir.¹⁶²

En zorlu grup genellikle çocuklar olduğu düşünülmektedir. Bazı teklifler temel geliri yetişkinlere göre sınırlandırmaktadır, ancak temel gelirin, çocuklar için daha düşük bir seviyede ve belki de yaşlılar için daha yüksek bir seviyeye sahip olması gibi bazı farklılaşmalar da olabilir. Bu tekliflerin çoğuna bir çocuk yardım sistemi eşlik etse de, en temel gelir önerileri yetişkin nüfus için geçerlidir. Ayrıca temel geliri doğumdan itibaren bir hak olarak gören kesim bakımından çocuklar için olan durum değişmemektedir. Diğer öneri ise temel gelir planında çocuklara daha küçük bir ödeme yapılması üzerine kurgulanmıştır. Çocuklar için temel gelir veya çocuk parası, çocuk sayısına göre farklılık gösterebilir ya da olmayabilir. Bunun yanı sıra çocuk, genellikle 18 yaşın altında belli bir yaşa ulaştıktan sonra tam temel gelirin sağlandığı yaşla birlikte artabilir. Aynı durum yaşlılar için de geçerlidir. Bazıları temel gelirin, temel gelirden daha yüksek bir seviyeye getirilen evrensel bir yaşlılık aylığı ile değiştirilmesi gerektiği görüşündedir. Her durumda, yaşlılar için temel gelirlere ek kamu veya özel emeklilik planları, tasarruf veya istihdam eşlik edebilir.¹⁶³

¹⁶¹ Christian Siegwart Petersen, "Money For Nothing? Arguments For Basic Income, Universal Pensions and Universal Child Benefits in Norway", Master Thesis, University of Bergen, **Department of Comparative Politics**, 2014, p. 23.

¹⁶² Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.** s. 357.

¹⁶³ Peterson, **a.g.e.**, p. 24.

Temel bir gelir politikası koşulsuz olsa da, alıcılar resmi olarak tekdüze bir çerçevede farklı muamele gördüklerinde gizli bir şartlılık biçimi olabilir.¹⁶⁴

3.1.2.5. Yeterlilik

Yeterlilik ilkesi, uygulamadan yararlanan bireylerin temel ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılanacağı ile ilgilidir. Temel gelir uygulamasında bireylere ödenen miktarın kesin olarak temel geçim düzeyinde sabitlenmesine gerek görülmemektedir. Bu kapsamda, devlet tarafından sunulan gelir desteğinin toplumda kabul edilen düzeyin daha altında ya da istenenden daha fazla gerçekleşmesi mümkündür. Ancak temel gelir uygulamasının toplumdaki temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde olmasını savunan görüşler de azımsanmayacak düzeydedir. Esasen temel gelir uygulamasının miktarına ilişkin söz konusu tartışmalar, temel gelirin diğer nakit veya aynı yardım türleriyle tamamlanmasına izin veren yöntem ile temel gelirin tek sosyal yardım aracı haline geldiği yöntem arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. James Buchanan, Milton Friedman, Charles Murray gibi iktisatçılar diğer tüm devlet müdahalelerini keserek sosyal yardım için tek bir evrensel planı benimseyen refah devletini onaylamışlardır. Buna karşın sosyalist ve sosyal demokrat iktisatçılar ise temel gelirin sürekli olarak diğer sosyal yardım biçimleriyle desteklenmesini savunmuşlardır.¹⁶⁵

Gelir ödeme sıklığı ile ilgili olarak, temel bir gelir, uygun alıcılar için düzenli bir gelir kaynağı olarak önerilmektedir. Ancak, bu düzenli faydanın alıcılara ne zaman ödeneceğine ilişkin zamanlama, temel gelir tekliflerinde açıkça belirtilmemiştir. Bununla birlikte, nispeten iyi durumda olan ve bu nedenle, temel ihtiyaçlarını güvenceye almaktan çok endişe etmeyen bir toplum, yönetim maliyetlerini önemli ölçüde azaltabilecek haftalar veya aylardan daha uzun aralıklarla temel bir gelir elde etmeyi ummak istemez. Her halükarda, temel gelir hibesi düzenli aralıklarla alıcılarına belirli bir düzeyde alım gücü verecektir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Hudakova, **a.g.e.**, p. 5.

¹⁶⁵ Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.** s. 356.

¹⁶⁶ Hudakova, **a.g.e.**, p. 5.

3.2. Temel Gelir Uygulamasına İlişkin Sunulan Gerekçeler

Temel gelirlerin neden arzu edilir bir sosyal politika olduğu konusunda birçok neden vardır. Bu argümanlar sosyal politika aracı olarak genel bir bakış açısı çerçevesinde değerlendirmeye alınacaktır.

3.2.1. Yoksulluğun Giderilmesi

Standart bir temel ihtiyaçlar dizisini karşılamak için yeterli bir düzeye göre ayarlanmış bir temel gelirin esas olarak koşulsuz ve düzenli olarak ödenmesi gerekir. Bu nedenle herhangi bir iş veya araç testi olmaması özelliği nedeniyle yoksulluk sorununu çözmek için mevcut en etkili kamu politikasının bu olduğu savunulmaktadır.¹⁶⁷

Modern refah devletlerinde var olan mevcut sosyal güvenlik ağının, iş ve vasıtalarla test edilmiş işsizlik yardımları ve diğer sosyal güvenlik hizmetlerini sunması, evrensel temel gelir ihtiyacının yoksulluğu ortadan kaldırmak için gerekli olmayacağı görüşü ileri sürülebilir. Şöyle ki, eğer yaşamları boyunca yoksulluk evreleri yaşayabilen insanların mevcut sosyal politikalardan etkin bir şekilde yararlanabileceği varsaymak gerekirse, o zaman daha evrensel, cömert ve koşulsuz bir ekonomik politikayı uygulamak zorunda kalma ihtiyacı duyulmayacaktır. Fakat yoksulluk sınırının altına düşme tehlikesi veya yoksulluk evresinde yaşamak geçimlerini sağlamakta yetersiz kalacaktır. Modern refah devletlerinin pek çok analisti, bu durumun belli bir ölçüde yoksulluk tuzağı tarafından kaynaklandığına işaret etmektedir. Mevcut refah sistemlerinde hak talebinde bulunanların ücretli istihdam sağlamaları konusunda temel gelirin caydırıcı olduğu iddia edilmektedir. Yani, bu görüş çerçevesinde gelir arttıkça faydaların azaltılacağı ve bu nedenle ücretli istihdam durumunda olan işsizlik ödeneğinin alacaklılarını maddi olarak kötüleştireceği tartışılmaktadır. Oysaki evrensel temel gelirin herhangi bir araç testi olmaksızın bir gelir hibesi sunma özelliği yoksulluk tuzağını önlemektedir. Böylece, ücretli istihdam veya evrensel temel gelir üzerindeki herhangi bir ek gelir, insanları mali açıdan daha iyi hale getirecektir. Dolayısıyla, temel gelirin etkili bir kamu politikası olarak tartışmasız olarak kabul görüleceği savunması yapılmaktadır. Temel

¹⁶⁷ Philipp Klotz, "Liberty, Reciprocity, and the Justification of a Basic Income", London School Public Policy, **Unpublished Master's Thesis**, London, 2014, p. 3.

gelir, yoksulluk, yoksulluktan etkilenmeden bir hayat yaşamak ve yoksulluk tuzağından tamamen uzak durmaktan kaçınmak için (daha genç) nüfusun büyük bir kısmını kapsamaktadır Böylece, yoksulluğun ortadan kaldırılması argümanı evrensel temel gelir için fakirliği etkin bir şekilde yok edemeyen mevcut kamu politikaları bakımından tercih edilen seçenek olarak güçlü bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.¹⁶⁸

Guy Standing “insanların eline bir miktar para verilerek işe başlanmasında hiçbir sakınca görmezken” temel gelire ilişkin yazısında “insanlara para vermenin yoksulluğu azaltmanın ilk adımı” olabileceğini belirtmiştir.¹⁶⁹

3.2.2. Kapitalizme Karşı Bir Zorluk

Erik Olin Wright “Sosyalist Bir Proje Olarak Temel Gelir”in ilk olarak kapitalizmin temel sosyalist eleştirisi olarak tanımlamaktadır. Kapitalizm, içsel olarak var olan eşitsizlikler kadar insanın gelişmesi için koşulların yaratılmasını da engellemektedir. Kapitalizm “insan” potansiyelinin gerçekleşmesini engellemekle birlikte, verimlilik nedenleriyle de kamu mallarını yeterince üretmemeye gibi bir sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca kapitalizm sosyal adaletin liberal eşitlikçi ilkelerini ihlal etmektedir. Çünkü servet birikimi, bazı bireylere daha fazla fırsat sunsa da, avantajları nesiller arası olumsuz dışsallıklar sorunu aracılığıyla, kapitalist pazarlarda yeterli olmayan olanaklara imkân tanımaktadır. Son olarak, kapitalizmin, sermaye üzerinde kolektif kontrol eksikliği sonucu nüfusun küçük bir kesimin zenginleştirerek, ekonomik gücün belirli bir kesimin elinde toplanmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ekonomik gücü elinde bulunduran kesim, politik kararlar alma imkânı elde ederek demokrasiyi sınırlamaktadır.

Wright, temel gelirin kapitalizme karşı üç ayrı güçlük yaratacağı ile ilgili, ilk olarak sermayede emeğin gücünün artacağını, ikinci olarak emeğin ayrıştırılacağını ve nihayetinde sosyal toplumun iktisadi faaliyet üzerindeki gücünü arttıracığını ileri sürmektedir. Temel gelir, hem bireysel hem de toplu iş gücünün pazarlık pozisyonlarını güçlenecektir. Aynı zamanda temel gelirler “tükenmez bir grev”

¹⁶⁸ Klotz, **a.g.e.**, p. 4.

¹⁶⁹ Guy Standing, “Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi”, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 32.

olarak daha güçlü emek piyasalarının yaratılmasına yol açacaktır. Ayrıca temel gelir işgücü piyasası ve gelir arasındaki bağlantıyı bozduğundan, işçilere açık bir şekilde değer kazandırmaktadır. Wright'ın tahlillerinin en son noktası, sosyal ekonominin güçlendirilmesi konusunda temel gelir fikrinin en tartışmalı konu olduğu görüşündedir. Temel gelirlerin toplumda yaşayan insanlara politik etkinlik, toplum örgütlenmesi ve sosyal hareketler için bir araç sunacağını ve toplumda daha fazla reform yapılmasına olanak sağlayacağını savunmaktadır. Bununla birlikte, Wright'ın temel gelir argümanı kapitalizme karşı sosyalist bir meydan okumaya ve temel bir gelirin mevcut kapitalist toplumları daha sosyalist devletler yaratarak kapitalizmin özelliklerini kökten değiştireceği inancına dayanmaktadır.¹⁷⁰

Yücesan ve Özdemir, kapitalist egemen sınıfın temel geliri kabul etmeme durumuna karşılık, uygulamadan faydalananların sermaye birikimi sürecine katkı yapacağı ve talep kaynağı yaratacağı görüşü üzerine dayanmaktadır. Oysa ki, temel gelir devalüasyon sayesinde eriyip gidebilme özelliğine sahiptir. Böylece mevcut üretim ilişkilerinde devam eden sömürü değişmeyecektir. Bu sebeple temel gelir önerilerinin, mevcut olan üretim ilişkilerini dönüştürmeye yönelik girişimde bulunan kapitalist egemen sınıf için potansiyel bir tehdit olarak algılanmaması gerekir. Ayrıca talep kaynağı oluşumunda temel gelir esasen sermaye piyasasına geri döneceğinden temel gelire ilişkin bir endişelenmeyi gerektirecek bir durum ortaya çıkmamaktadır.¹⁷¹

3.2.3. Çoğaltıcılık ve Çalışma Toplumunda Bireyin Yaşadığı Çıkmazlar

Yeterli ve düzenli bir gelire duyulan zaruri ihtiyaç önem arz etmektedir. Eylemde bulunma, çalışma, kendini ötekilerle kıyaslama ve onlar tarafından beğenilme ihtiyacı ise farklı bir anlam içermektedir. Kapitalizm iki şeyi sistemli bir şekilde birbirine bağlamış olup, sermayenin iktidarını ve ideolojik gücünü birbirine karıştırarak, yalnızca sipariş edilmiş ve sipariş eden tarafından karşılığı ödenmiş "çalışma" kavramı üzerine kurulmuştur. Ayrıca kişinin başka etkinliği olduğunu

¹⁷⁰ Flaherty, a.g.e., p. 16-17.

¹⁷¹ Nadir Özbek, Refah Devletinin Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve 'Temel Gelir' Üzerine Düşünceler, **Mesele Dergisi**, 2010, s. 11.

düşünmeden "çalışma"nın karşılığı olarak ödenmiş olan geliri yeterli görmektedir. Yeteri kadar bir gelire duyulan mecburi ihtiyaç, mecburi çalışma ihtiyacını, yaptığı şey için beğenilme ihtiyacı ise, çalışmadan elde ettiği ücret alma gereksinimini gizlice benimsetme aracı olarak görmektedir.¹⁷²

Toplumsal üretim giderek daha az çalışma talep edip ve daha az ücret dağıtması nedeniyle ücretli bir iş aracılığıyla kişinin yeterli düzeyde ve düzenli bir gelir elde etmesi giderek zorlaşmaktadır. Sermaye gerçek durumun üstünü örterek "iş yetersizliği" olarak algılanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Oysaki gerçekte asıl yetersiz olan "iş" değil, üretimi için sermayenin giderek daha az sayıda işçi istihdam etmeye çalışmasıdır.

Süregelen yaşamda çalışma olgusunun yarattığı sınırlamalarla yetinmek zorunda kalan bireylerin kendi gelişimine katkı sağlayacak, farklı etkinlikleri oluşturacak ortamın yaratılmasının önüne geçmektedir. Aksine sınırlamaların ortadan kalkması bireyin çalışma olgusuna yaşam içerisinde kendi uygun gördüğü tanımı yerleştirmesi imkânını sunmaktadır. Akabinde en öncelikli husus çalışmanın sermayenin egemenliğinden kurtulması gerekliliğidir.¹⁷³

Ayrıca geçmişten günümüze en yaygın fikir olan "çalışmaya ekmek yok" mantığı üzerinden fikirler geliştirilerek çalışma toplumunun ya da "workfare" in hangi sebeple sürdürülemez olduğuna ilişkin kafa yormak gerekmektedir.¹⁷⁴

3.2.4. Çalışma Toplumunda Sosyal Haklar ve Sosyal Adalet Sorunu

Sosyal haklar; "devletin toplumun güçsüz kesimlerinin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri için devletin doğrudan edimlerde bulunması biçiminde olumlu müdahalesiyle gerçekleştirilebilen ve toplumsal eşitlik amacına yöneltilmiş haklar" olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁵ Sosyal devlet ilkesi uyarınca, "anayasal koruma altına alınan sosyal hakların en önemli niteliklerinden biride emeğin tam olarak

¹⁷² Andre Gorz, **Yaşadığımız Sefalet**, Çev. Nilgün Tural, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2014, s. 108.

¹⁷³ Gorz, **a.e.**, s. 109-110.

¹⁷⁴ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 208.

¹⁷⁵ İbrahim Kabaloğlu, **Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, İstanbul, Afa Yayınları, ,1994, s. 252.

metalaşmasının engellenmesi ve böylece bireyin piyasa güçlerinden korunarak özgürlüğünün koruma altına alınmasıdır.”¹⁷⁶

Özgür bir toplumda sosyal adaletten bahsedebilmenin ön şartı insanların gerçek özgürlüğe kavuşmasıyla oluşabilmektedir. Bunun için de en başta özgürlüklerin önündeki engelin kaldırılıp, insanların dilediklerini yapabilecekleri koşulların sağlanması gerekir. Bu durum ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Bir başka ifadeyle gerçekte özgür bir toplumun varolabilmesi için, sosyal adalet ilkesinin işlediği bir toplumun var olması gerekliliği üzerine kurgulanmıştır.

Çalışmanın sosyal güvence sağlamak için önkoşul olma niteliği ve ekonominin sosyal hakları belirlediği bir toplumda emeğin metalaştırılması sonucu doğmaktadır. Ayrıca sosyal adaletin sağlanmasının da önüne geçilmektedir. Çalışma toplumunda, insanlığın en genel yanığı, değer normları arasında yer alan çalışmada iş ahlakı ve iş etik değerlerine uygun biçimde davranmayanların, damgalanması ve sosyal dışlanması süreciyle karşı karşıya bırakılmalarıdır. İnsan refahının sağlanması hatta hayatta kalma içgüdüsünün, ücret karşılığı istihdama bağlı olması durumunda bireylerin piyasaya dâhil olması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Çalışma toplumu yaşamın merkezine bireyin varoluşunu “çalışıyorsan varsın” algısı üzerinden bakmaktadır. Oysaki toplumda yaşayan herkesin eşit bir birey olduğunu, istihdam koşullarının sağlanmasından öte, özgürlük, hak, adalet, onurlu yaşam, güvenlik gibi kavramların yaşamın temelini oluşturduğu, bireylerin siyasi ve sosyal haklar bütünü olduğu görüşü savunulmalıdır.¹⁷⁷

Çalışma hayatında ki insanların giderek emek piyasası dışına itilmeleri ve işsizlikle yüz yüze bırakılmaları sosyal haklar argümanını ihlal etmektedir. Böyle bir durumda çalışma hayatı dışında kalanların piyasadaki bağımsız şekilde varlığını sürdürmesi riski bireyin sosyal haklardan yoksunluğuna, özgürlük ve fırsatlara erişim

¹⁷⁶ Tülay Arın, **Sosyal Hakların Emekgücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri, Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği**, İstanbul, TMMOB Yayınevi, 1997, s. 6-7.

¹⁷⁷ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 209.

hakkı imkânı sunan sosyal adaletten de uzaklaşmasına neden olmaktadır. Dünyada yaşayan herkes “iyi ya da kötü ücretli bir işte çalışmalıdır” ilkesi sosyal haklar noktasında iyi ve adil bir toplum yaratılması imkânını da zorlaştırmaktadır.¹⁷⁸

3.2.5. Özgürlük İddiası

Kapitalizmin savunucularının çoğu, olumsuz bir özgürlük tanımını vurgulamaktadırlar. Buna göre bir toplum üyeleri daha önce sahipsiz olan nesnelere başlangıçta sınırsız özel ödeneklerinden başlayarak kesintisiz bir gönüllü işlem zinciri sayesinde, kendileriyle ve sahip oldukları dış nesnelere yapmak istediklerini yapabildikleri zaman özgür toplumdur.

Bir kişi dış engellerden uzak durabildiği takdirde bir kişi özgürdür. Özgürlük, bir insanı yapmak isteyebileceği herhangi bir şeyden, bu kişiyi durdurabilecek kimsenin olmaması durumu üzerinden şekillenmektedir. Böyle bir durumda bireyin karşısında, hükümetin bile olmadığı anlamı çıkar. Olumsuz özgürlük ise, zavallı bir adamın kötü bir işi kabul etmeye zorlanmamakla birlikte, sahip olduğu tek seçeneğin ya kötü bir işi kabul etmesi ya da açlıktan ölmek üzere olup olmadığını seçmekte gerçekten özgür olmamasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle Rousseau'nun benzer bir zeminde tartıştığı şekliyle, hiçbir vatandaşın bir nesneden başka bir tane daha almak için yeterince geliri olması ve kendisini satmaya zorlanacak kadar fakir olmaması gerekir.

Ortak iyilik için eşit derecede muameleyi kapsayan, pozitif özgürlüğün önemli olmasıdır. Olumlu özgürlük, kişinin özgür iradesi üzerine hareket etme kapasitesi veya yeteneğidir. Kendini gerçekleştirme veya kendi kaderini tayin etme olarak anlaşılan özgürlük arayışı devlet müdahalelerinin daha doğru biçimde oluşmasını sağlayabilir. Pozitif özgürlükte kapitalizmin, herkese yeterli pozitif özgürlük vermeyi başaramadığını iddia etmek mümkündür. Kendi kendini gerçekleştirme ve bir kişinin istediği şeyi yapma özgürlüğü, bazı insanlar için,

¹⁷⁸ Davutoğlu, a.e., s. 210.

örneğin, yoksulluk, eşitsizlik ya da baskıdan dolayı, kapitalist bir sistemde pek mümkün değildir.¹⁷⁹

3.2.6. Bireyin Sosyal Katılıma İtirazı

Bir kişinin çeşitli sebeplerle sosyal katılıma itiraz etmesinin nedenlerini ele alırsak,

1-Ortak projenin veya belirli bir görevin amaçlarına ya da hedeflerine karşı itiraz:

Bir kişi ekonomik sistemin yanlış olduğuna inanabilir, çünkü maddi kaygının toplumda yaşayan insanlara zarar verdiğine inanmaktadır. Akabinde ekonomik sistemin amaçları arasında güçsüzlerin gelişmesiyle yeterince ilgilenmediğine, katı kuralların düzenlendiğine, çevrecilikle ya da dayanışmayla ilgili olmadığına inanabilir.

2-Tanınmayan veya karşılanmamış bir katkı sunma:

Bazı bireyler topluma yarar sağlayan, ancak ödüllendirilmemiş olan şeyler yaparlar. Örneğin; çocukların bakımı, gönüllülük gerektiren işler ve sanat üretme gibi. Bunun neticesinde bazı insanlar, sosyal katkı olarak sayılmasının gerekip gerekmediğine bakılmaksızın, kabul edilen katkıdan ziyade bakım sorumluluklarını yerine getirmeyi tercih edebilirler.

3-Yetersiz ödeme (az tanınan ya da az ödüllendirilmiş katkı):

Bazı bireyler, sunulan ücret ya da iş tanımı makul olan işlerde çalışmaya erişebilirler, ancak kendilerine sunulan işleri yeterli ödüle sahip bulamazlar. Herkes fazla ödeme yapıldığını düşünebilir, ancak bazı bireyler (muhtemelen gelir dağılımının en altında olanlar) istihdamı kabul etmekten ziyade sosyal bir asgari yaşamı tercih edebilirler.

4-Zor veya tatsız çalışma koşulları:

¹⁷⁹ Imber Van Dijk, "Justifying an Unconditional Basic Income In Terms of Real Freedom & Rawlsian Justice", Tilburg University, **Department of Philosophy**, ANR:292005, June 2016, p. 11.

İşçiler, katkıda bulunan yükümlülüklerinin, nispeten zor bir işte bulunmalarını zorunlu kıldığını, başkalarının ise daha iyi imkânlar ile katkıda bulunan yükümlülüklerini yerine getirme imkanına sahip olmalarına itiraz edebilir.

5-Yerine getirilmeyen fırsatlar:

Tek işte çalışma imkânına sahip, nispeten sıkıcı, düşük statüde ya da tatmin edici olmayan koşullarda çalışabilecek kişiler, daha iyi bir şey teklif edilmedikçe sunulan fırsatı reddetmeyi tercih edebilir. Yetersiz fırsatlar akabinde işsizliğe neden olur. Bazı insanlar, toplum tarafından iyi bir şekilde ödüllendirilen bir işte çalışarak katkıda bulunmak isteyebilir, işlerini kaybetmiş olabilir ya da aradıkları işi bulamamış olabilirler. Gerekli yeteneklerden yoksun olabilir veya bazıları ise kendi yeteneklerinin farkında değildirler. Böyle bir durumda her ne sebep olursa olsun sunulan işleri kabul etmeyebilirler.

6-Becerilerin geliştirilmesi:

Bazı insanlar, becerilerini geliştirmek veya daha cazip fırsatlarla karşılaşabilme imkânlarına karşılık, yeniden bir işe başlamak için geçici olarak katılımdan vazgeçmek isterler.

7-Hiyerarşiye itiraz:

Bazı insanlar çalıştıkları yerlerde, görevlerini yerine getirmeye istekli olabilirler ancak bu işlerin yerleştirildiği hiyerarşik yapıya itiraz edebilirler.

8-Bir kişiye sunulan hiyerarşide belirli yere itiraz:

Bazı insanlar genel olarak hiyerarşiye karşı olmayabilirler, fakat hiyerarşideki alt pozisyona, görevlerinin yerleştirilmelerine itiraz edebilirler. Bireyler, daha yüksek bir yere hak kazandıklarına inanmak için iyi ya da kötü sebeplere sahip olabilirler¹⁸⁰

9-Sistemin adalet standartlarına itiraz (şansın rolü, ayrımcılık, nepotizm, sosyal avantaj, vb.):

¹⁸⁰ Karl Widerquist, **Independence, Propertylessness, and Basic Income: A Theory of Freedom as the Power to Say No**, 2013, p. 171.

İnsanlar için farklı rollere sahip olan ve herkese maksimum fırsat veren bir sistem kusurlu bir sistemdir. Ayrımcılığa maruz kalma ve sosyal dezavantaj sadece kötü şans değildir; aynı zamanda keyfi muameleye de sebep olmaktadır. Örneğin, diğer ırkları içeren herhangi bir projede işbirliği yapmaya istekli olmayan ırkçılar gibi sadece kendi lehlerine olan haksızlıkları kabul eden insanlar da olabilir. Toplum bu sorunları azaltmaya çalışabilir, ancak onları ortadan kaldırma yeteneğine sahip olmaları muhtemel değildir.

10-İstenen çabaya itiraz etmek:

Bir kişi, diğerlerinin çok sıkı çalışmasına rağmen, ondan istenen çabanın gerekenden daha büyük olduğuna inanabilir. Ya da başka kimsenin yeterince çalışmadığına veya fazladan çabalarının yeterince ödüllendirilmediğine inanabilir.

11-Şikâyet:

Bir kişi, sosyal işbirliğini reddedebilir çünkü kendisi ya da ailesinin bir üyesi, haklarından, mülkiyetten ya da ayrıcalıklardan yanlış bir şekilde cezalandırıldığını ya da yanlış bir şekilde mahrum edildiğine inanıyor olabilir.

12-Yetersiz seçenek yelpazesi:

Bir kişi, nasıl katılacağına dair yeterli sayıda seçenek olmadığı için katılmayı reddedebilir. Böylece, seçenekler yelpazesine itiraz eden birçok kişi, seçenekler yelpazesindeki her bir teklife belirli bir itiraz sunabilmektedir. Bununla birlikte, birinin gerçekten kendine uygun seçeneği reddetmesi düşünülebilir, çünkü seçim için çok az seçeneğe sahip olduklarına inanıyor olabilirler.

13-Zihinsel veya fiziksel bozukluk:

Tembel olmak, irade zayıflığı (çalıştıkları koşullarda zayıf görünen insanlar), aslında depresyon veya yeteneklerini engelleyen başka bir zihinsel bozukluktan musdarip olabilirler. Fiziksel bozukluklar da benzer bir etkiye sahip olabilir.¹⁸¹

¹⁸¹ Widerquist, a.g.e., p. 172.

3.2.7. Sosyal Dışlanma

Dışlanma kavramı genel olarak “*sınıf altı, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, irtibatsızlık, yoksunluk, marjinallik, bütünleşememe*” gibi terimlerle beraber kullanılmaktadır.¹⁸² Sosyal dışlanma kavramı karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle tartışmalı bir kavram özelliği taşımaktadır. Bunun nedeni, dışlanmaya maruz kalan kesimin olağan sermaye birikim sürecinin dışına itilmesi ve ekonomik büyümeye katkı sağlamasına rağmen adil gelir dağılımı imkânının sağlanmamasıdır. Kavramsal çerçevede sosyal dışlanma öznel ve nesnel boyutlarda değerlendirilmesi gerekir ve kişiler üzerinde ekonomik boyutu dışında siyasal, kültürel, hukuki boyutları da değerlendirmeye alınmalıdır.¹⁸³

Sosyal dışlanma farklı kişi, kurum ve kuruluşlarca, tanımı, problemleri, çözüm yolları yönünden, ülke ve toplumlarda farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; gelişmiş bir ülkede kimlerin yoksul sayılacağı, hangi tür sosyal koruma kapsamı altında oldukları ve bir işsiz karşılaştığı sorunlar açısından, gelişmekte olan ülkelere farklı olabilmektedir.¹⁸⁴

Sapancalı'ya göre sosyal dışlanma tanımı bireylerin yaşadıkları ülke ve yerleşim yerleri, kişisel durumları dışında sosyal katılıma dâhil olmadıkları süreçte ya da bireyin toplumdaki yurttaşlık yönünden “(üretim, tasarruf) ekonomik eylemlere, siyasal ve sosyal yönden normal eylemlere katılmamaları” durumunda da söz konusudur.¹⁸⁵ Castillo tarafından tanımlanan sosyal dışlanma ise, insanların içerisinde buldukları maddi ve manevi yoksunluk sonucu toplumsal yaşamdan uzaklaşmaları, kurum ve kuruluşların sağlamış olduğu sosyal destekten yoksun olmaları gibi büyüyen bir dışlanmanın dinamik yapıda olduğu sonucunu ortaya çıkarmasıdır.¹⁸⁶

¹⁸² Faruk Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 2005, s. 22.

¹⁸³ Faruk Sapancalı, “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 6, s. 53.

¹⁸⁴ Özlem Çakır, “Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2002, s.84.

¹⁸⁵ Sapancalı, **a.g.e.**, s. 53.

¹⁸⁶ Tijen Şahin, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, s. 53.

Ekonomik veya maddi kaynakların bir dereceye kadar kıtlığı azalttığı bir toplumda, her bireyin temel bir gelire ve artan iş fırsatını elde etmesiyle, statü veya sosyal ağlar gibi parasal olmayan kaynakların kıtlığı daha fazla önem kazanmaktadır. Elit gruplar, seçkin statülerini korumak için bu tür kaynaklara ve somutlaşmış kültürel sermayeye erişimi kısıtlamak için daha fazla çalışacaktır. Bu nedenle, temel gelirlerin uygulanması, grup kimliklerini güçlendirmeyi ve seçkinlerin daha açık bir şekilde tanımlanmasına izin verebilme imkânını sunmaktadır.¹⁸⁷

Temel gelir, radikal bir politika olmasına rağmen, sosyal dışlanmaya yol açan süreçleri temelden değiştirmemektedir. Dışlanmaya maruz kalan gruplar hala kaynak ve statüye erişim için rekabet ederler ve emek süreci hala dışlama yaratır. Ancak, temel gelir toplum içindeki grupların bileşimini değiştirebilir. Dışlanmaya maruz kalanlar için, temel gelir sosyal dışlanmayı yumuşatan özellik arz edebilir.¹⁸⁸

3.3. Yoksullukla Mücadelede Temel Gelir Tanımlamaları

Temel gelir uygulaması kimi zaman yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Söz konusu eleştirilerin giderilmesi ve temel gelir uygulamasında yer alan bazı aksaklıkların giderilebileceği görüşü anlayışıyla iki farklı kavramdan söz edilmektedir. Bu iki kavram, temel gelir uygulaması ile beraber benzerlikleri ve farklılıkları çerçevesinde değerlendirmeye alınacaktır.

3.3.1. Negatif Gelir Vergisi

Negatif gelir vergisi, ilk defa M. Friedman tarafından 1962 yılında “Capitalism and Freedom” adlı eserinde modern refah politikasının bir aracı olarak ortaya atılmıştır. Esasen M. Friedman’dan önce ortaya atılan iki öneri daha mevcuttur. 1942 yılında J. R. Williams tarafından gelir vergisi ve sosyal güvenlik sisteminin birleştirilmesi, 1946 yılında ise G. Stigler tarafından asgari ücret uygulamasının yerine gelir seviyesi belirli bir sınırın altında kalanlar için bir ödeme sağlayan gelir vergisi sistemi önerilmiştir. Bu öneriler de negatif gelir vergisi kapsamında tutulmuş olmasına ve gerek ABD gerek diğer ülkelerde yoğun olarak

¹⁸⁷ Flaherty, a.g.e., p. 48.

¹⁸⁸ Flaherty, a.g.e., p. 53.

propoganları yapılmış olmasına rağmen gerekli desteği görememiş, dolayısıyla da uygulama alanı bulamamıştır.¹⁸⁹

Temel Gelir, koşulsuz ve evrensel bir temel gelir uygulaması özelliği olarak “sosyal temettü”, “devlet bonusu”, “ulusal temettü” gibi isimlendirmelerle İngiltere’de 1920-1940 yılları arasında teklifler sunularak geliştirmiştir. 20. yüzyılda 1960’lı ve 1970’li yıllarda temel gelir kavramı tartışmaları devam ederken Birleşik devletlerde “negatif gelir vergisi” kavramı uygulaması ile ilgili tartışmalar gündeme gelmiştir.¹⁹⁰

Temel gelir ve negatif gelir vergisi arasında birtakım farklılıklar vardır. Bu sebeple temel gelir uygulamasında bireylere doğrudan belli bir miktarda ödeme yapmak yerine belirli ölçütlere bağlı negatif gelir vergisi tercih edilebilir. Böylece temel gelirden var olan ekonomi temelli yoğun eleştirilerin bertaraf edilmesini ve uygulama da temel gelirin birtakım aksaklıkları giderilebilir.¹⁹¹ Henderson 1975 yılında negatif gelir vergisini garanti edilmiş asgari gelir olarak tanımlamıştır. Negatif gelir vergisinin kazanılan ilk liradan itibaren vergileme sınırı olmadan vergilemenin söz konusu olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁹²

Temel gelir uygulaması ile negatif gelir vergisini birbirinden ayıran bir başka nokta ise, temel gelir uygulamasından yararlanmak için ülke vatandaşı olmak ve belirli bir yaşın üzerinde olmak gibi şartları söz konusuysen negatif gelir vergisinde ödeme yapılması için bir dizi şartlar söz konusudur. Bunlar gelir vergisinin ödenmesinin çalışma durumu, kazanılan gelir miktarı, hane halkı geliri gibi belirli şartlardır. Diğer taraftan negatif gelir vergisinin, fakirlik boşluğu yaklaşımı, negatif gelir vergisi oranı yaklaşımı ve artan oranlı destek yaklaşımı olmak üzere 3 farklı uygulama şekli olmasına karşın temel gelir uygulamasında bireylere ödenmesi gereken miktar götürü şekilde herkes için eşit olarak belirlenmektedir. Negatif gelir vergisi ve temel gelir uygulaması arasında en önemli farklar Tablo 1’de olduğu gibidir.

¹⁸⁹ Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁹⁰ Standing, **a.g.e.**, s. 39

¹⁹¹ Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.**, s. 361.

¹⁹² Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, 2002, s. 625.

Tablo 5: Negatif Gelir Vergisi ve Temel Gelir Uygulaması Arasındaki En Önemli Farklar

Temel Gelir Uygulaması	Negatif Gelir Vergisi Uygulaması
1526 yılında kavram olarak literatüre girmiştir.	İlk defa 1942 yılında uygulama olarak önerilmiştir.
Herhangi bir kıstasa bağlı olmaksızın herkese ödeme yapılır.	Ödemeden faydalanmak için çalışma durumu, elde dilen gelir miktarı, hane halkı geliri gibi belirli ölçütler vardır.
Ödeme götürü şeklinde ödenir.	Ödeme şekilleri arasında birtakım farklılık vardır.

3.3.2. Paydaş Gelir Transferi

Marksist ve Weberyen'in ekonomi-politik literatüründe ortaklaşa fikir sahibi oldukları nokta, kapitalist egemen ekonominin üretim ilişkilerinde mevcut eşitsizlik ve iktidar dengesizliğinin var olduğu gerçeğidir. Böylece temel gelirin yeniden dağıtım uygulaması niteliği taşımasının kapitalist egemen ekonomideki iktidar dengesizliği ve gelir dağılımı sorunlarının çözümü hususunda paydaş gelirden daha etkili olacağı görüşünü savunmaktadır. Pateman da paydaş gelir ile temel gelirin uygulama yöntemi farklılığı olduğunu belirtir. Temel gelirin üstünlüğünün, demokrasi ve kendini yönetebilme, siyasal katılım süreçlerinde yurttaş güvenliğini sağlama noktasında bireylere politik özgürlük sağladığı görüşündedir. Bu iki kavramın bir yeniden dağıtım uygulamasının olması sebebiyle benzerliğe sahip olmalarına karşın paydaş gelirin cumhuriyetçilik, liberteyenlik ve faydacılık düşüncelerine eğilimli olması paydaş gelirin neo-liberal anlayış ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca Pateman paydaş geliri temel gelire oranla daha az işlevsel bulmaktadır.¹⁹³

Paydaş geliri transferi kavramı, her vatandaş yetişkin bir birey olduğunda kendisine bir iş kurmasını sağlayabilecek bir miktar paranın verilmesini ifade etmektedir. "Ackerman" ve "Alstott" paydaş gelir miktarının 80.000 dolar gibi bir rakam olmasını önermiştir. Transferdeki kritik nokta, transfer sahibi kişinin küçük

¹⁹³ Topateş, a.g.e., s. 146-147.

bir iş kurabilmesine imkân sağlayabilecek düzeyde olup olmadığıdır. Toplumda büyük bir çoğunluğun servet aktarımından faydalanmamalarının fırsat eşitliğini ortadan kaldırması nedeniyle, bireylere devletin kendilerine ait bir iş kurabilecekleri miktarda finansman sağlaması gerektiğini savunmuştur. Böylece bireylerin üretim ilişkileri içerisinde emeklerini satmak suretiyle var olmak zorunda kalmaktan kurtaran, kendi üretim araçlarına sahip olmalarını sağlayan paydaş gelir transferi bir refah politikası aracı olmaktadır. Wright, paydaş gelirin gün içerisinde yaşanan ve bireylerin deneyimlediği sınıfsal ayrışmaların eşitsizlik içeren görünümünün aşılabilmesi pratiğini sağlayacaktır. Miktar düzeyi tatmin edici, bir defaya mahsus sürdürülebilir koşulsuz temel gelirin toplu olarak ödenmesi, bireye toplumda saygın bir statüye sahip olmasını sağlamaktadır.¹⁹⁴ C. Clark, “ABD yurttaşları için 1999 yılı rakamlarına göre 18 yaşın altında olan herkese 3500, her yetişkin bireye 8667 ve 65 yaş üstü olanlara da 7990 dolar” ödeme yapılmasını önermiştir. Uygulamanın ABD’ye tüm ödeme toplamları maliyetinin 2 trilyon doların biraz altında bir gidere mal olacağını belirtmiştir.¹⁹⁵

Birtakım nedenlerde paydaş gelir transferi 3 ana sebep üzerinden kapitalist sınıf ilişkilerindeki iktidar dengesizlikleri üzerinde nispeten bir etki bırakacağı görüşü üzerinde şekillenmiştir. Paydaş gelir transferinden faydalanacak bireyin kısa vadede tüketimlerini artıracaktır. Paydaş gelir transferinin temel kabulü, insanlara sağlanan transfer ile kendi geleceklerinin sorumluluğunu alma fırsatı sunmakta ve fırsat eşitliğini nispeten sağlamaktadır. İkinci olarak, piyasa ekonomisinin rekabet etme fırsatının doğal sonucu olarak, küçük bir iş kurmaya çalışan genç yetişkinlerin kurdukları işlerde başarısız olma ihtimallerine karşılık paydaş gelir transferlerinin sınıflar arası iktidar ilişkileri üstündeki tesirini sınırlamaktadır. Üçüncü olarak, kurdukları işlerde başarılı olan genç yetişkinlerin karşılaştığı kendi işinin patronu olma imkânı, hayatlarını idame ettikleri sermaye ile olan ilişkilerini nispeten hafifletebilmektedir. Bu sebeple transfer sahipleri kendi piyasaları veya bayiliklerle yapılan anlaşmalar, tedarikçiler, taşeron firmalarla yapılan kontratlar vb. kendilerini

¹⁹⁴ Wright, **a.g.e.**, s. 54-55.

¹⁹⁵ Michael W. Howard, “Basic Income, Liberal Neutrality, Socialism and Work”, **Review of Social Economy**, Vol: 63, No: 4, 2005, p. 624.

sermayeye mecbur kılan toplumsal ilişkiler içerisinde varlıklarının sürdürmek zorunda kalacaklardır.¹⁹⁶

3.4. Temel Gelirin Uluslararası Dayanakları

Temel gelir kavramı tam olarak değilse de asgari gelir desteği konusu üzerinden uluslararası kuruluş, bildiri ve sivil toplum kuruluşları nezdinde yaptırım ve tavsiye görüşü niteliğinde ele alınacaktır.

3.4.1. İnsan Hakları Bildirgesi

İnsan Hakları, tarihin farklı zamanlarında ortaya çıkmış kişisel haklar ve bireysel özgürlükler açısından farklı biçimlerde ele alınmış ve uğruna mücadeleler verilmiş bir kavramdır. Yakın çağın tarihsel sürecinin önemli basamağı olarak bireysel haklar üzerine imzalanmış en önemli ilk yazılı anayasası olan 1215 tarihli MAGNA CARTA (Yüce Ferman) bir İngiliz belgesidir. Bu belge ile kanunsuz ve usulsuz tutuklamalar, sahip olunan mallara el konulması ve keyfi şekilde vergi alınması durumu yasaklanmıştır. Bununla birlikte İngiltere’de anayasal düzenin temelini oluşturan “1689 tarihli Yargı Güvenceleri (Bill of Rights) haklar yasası” parlamentonun üstünlüğünü, vatandaş hak ve ödevlerini belirlemek üzere düzenlenmiştir. Thomas Jefferson tarafından 1776 yılında yazılan on üç İngiliz sömürgesinin Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi (Virginia İnsan Hakları Bildirisi) ise “eşitliği, politik özgürlükleri, hükümet edenlerin” sorumluluklarını düzenlemiştir. Ayrıca beyannamenin içeriği, hükümetlerin sorumlulukları arasında halkın refah düzeyini yükseltmek için var olduğunu, hükümetlerin sahip oldukları güçlerini de halktan aldıklarını belirtmektedir.¹⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaş harabelerinin çektiği acılardan sıyrılıp yeni bir insan hakları anlayışı kapsamının belirlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Wilson ve Lenin’in politik ve ekonomik haklar ile ilgili savunma ve çalışmaları, Eleanor Roosevelt ve BM’deki çalışma grubundaki kişilerinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra aynı yolu takip

¹⁹⁶ Wright, a.g.e., s. 56-57.

¹⁹⁷ TMMOB, İnsan Hakları, (Çevrimiçi) <https://www.tmmob.org.tr/etkinlik/tmmob-demokrasi-kurultayi-1998/insan-haklari>, 04.04.2019.

etmelerine öncülük etmiştir. Böylelikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Birinci Dünya Savaşı sonrası tanınan hakların alanı dahada genişletilerek sosyal, kültürel, ekonomik ve politik haklar daha ayrıntılı bir biçimde ifade edilmiş ve aynı zamanda kadın hakları, çocuk hakları, özürü ve yerel halkın hakları da alan içerisine alınmıştır.¹⁹⁸

BM İnsan Hakları Bildirgesi bilhassa 22, 23 ve 25. Maddelerinde asgari gelir desteği ile ilişkili konular ele alınmaktadır. Bunlar sırasıyla; sosyal güvenlik hakları ve bireylerin belirli bir yaşam standardına kavuşmak suretiyle insanca ve onurlu bir yaşam sürdürmelerine dair konuları kapsamaktadır.¹⁹⁹

22. Madde’de bireyin onurlu bir yaşam sürmesi için devletin, olanakları ölçüsünde ve milletlerarası işbirliği yoluyla ülkede yaşamakta olan tüm insanlara yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirmesine katkı yapması gerektiği vurgulanmıştır.

23. Madde’de herkesin çalışmak istediği işi özgürce seçme, iyi bir çalışma ortamı, işsizliğe karşı korunma, herkesin hiçbir fark gözetmeksizin eşit işe eşit ücret ödenmesi, kendisinin ve ailesinin onurlu bir yaşam sürmesine imkan sağlayacak adil ve elverişli bir ücret temin etme, gerekirse her türlü durumda başka toplumsal korunma yollarına başvurarak desteklenmesi gerekliliğinden söz edilmektedir.

25. Madde’de her bireyin, gerek kendisi gerekse ailesi için sağlıklı ve uygun refah düzeyini temin edecek bir yaşam standardı seviyesine ulaşmaya yönelik haklara sahip olduğu belirtilmektedir. Bu haklar; “*beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım, toplumsal hizmetler ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık*” haklarıdır. Ayrıca kişinin kendi iradesi dışında geçimini sağlayamama durumunda güvenlik hakkı devreye girmektedir.

İnsan Hakları Bildirgesi, insan topluluğunun temel hak ve özgürlüklerini korumaya ve düzenlemeye yönelik bir anayasa görünümüne sahiptir. Toplumda yaşayan bütün bireyleri kapsayan ve herkesin eşit ve devredilemez ortak haklara sahip olduğu konular vurgulanmaktadır. Bu çerçevede bilhassa 25. Madde’de,

¹⁹⁸ Manji, a.g.e., p.2.

¹⁹⁹ Karaaslan, a.g.e., s. 61.

insanların geçimlerini sağlayamadıkları durumda, devletin müdahale ederek güvence altına alınması, asgari gelir desteği hakkına bir zemin oluşturmaktadır. Lakin 23. Madde’de belirtilen “herkesin işini özgürce seçme” hakkı kişilere istihdam programlarına(mesleki kurslar gibi) katılım koşulu ile sunulan asgari programlar ilişkisinde çelişkili bir durum yaratmaktadır.²⁰⁰

3.4.2. Uluslararası Çalışma Örgütü

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletlerin uluslararası bir örgüt sistemi içerisinde belirli misyonlara sahip uzmanlaşmış bir uluslararası kuruluştur. ILO’ya devletler üye olmaktadır. Zannedilenin aksine, ILO bir işçi kuruluşu olarak görev yapmamaktadır.²⁰¹

ILO Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1919 yılında kurulmuştur. Kurulmasını sağlayan etken nedenler, işçi sınıfı örgütlerinin mücadeleleri, işçilerin çalışma yaşamında yaşadığı zorluklara tepki gösteren kimi kişi ve kuruluşların çabaları, 1917 yılındaki Rus İhtilalinin tüm dünyaya etkisinin yayılmasından duyulan korku, endişe, düşük ücretler ve kötü çalışma şartlarının uygulandığı ülkelerin işverenlerinin ve rekabet gücünü azaltmak üzere girişimlerde bulunan bazı işverenler etkili olmuştur.²⁰²

ILO, 1919 yılında Versay Barış Anlaşması uyarınca, insan hakları gibi ele alınan konular spesifik bir biçimde işçi haklarının düzenlenmesi ve geliştirilmesini amaç olarak benimsemiştir. ILO’nun kuruluşundan öncede yeterli yaşam ücretinin sağlanması ILO’nun asıl fikirlerinden biridir. 1913 yılında bazı devletler ve milletlerarası bağı olan işçi sendikaları kadınlar için asgari ücreti desteklemişlerdir. Hesaplanan asgari ücret; “bir genç kadının kaloriferli küçük bir oda kiralayabilecek, yeterli gıda alabilecek, giysi temin edecek ve bir miktar arta kalan para ile de şekerleme gibi keyif veren gereksinimlerini karşılamaya yetecek bir ücrettir.”²⁰³

ILO’nun pozisyonu ve fonksiyonu küreselleşme ile beraber daha farklı bir boyut kazanmıştır. ILO’ya uluslararası ekonomi, finans ve ticaret kuruluşlarıyla

²⁰⁰ Tireli, a.g.e., s. 61-62.

²⁰¹ Yıldırım Koç, **Türkiye-ILO İlişkileri**, Ankara, Türk-İş Eğitim Yayınları, 2000, s. 83.

²⁰² Koç, a.g.e., 85.

²⁰³ Karaaslan, a.g.e., s. 57.

işbirliği sağlamak ön şartıyla yeni ekonomik düzenin çalışma ve sosyal koruma düzenlemelerini yapma görevi verilmiştir.²⁰⁴ 1944 yılındaki 67 Numaralı ILO Gelir Güvencesi ile ilgili Tavsiye Kararı ve 102 Numaralı ILO Sosyal Güvenlikte Asgari Standartlar Sözleşmesi'nde karşılıklar olması durumunda en başta korumayı garantiye alan yardımların sağlanmasının dağıtımcı kazançla ilgili sigorta planları ile ya da düz oranlı temel yardımlarla sağlanabileceği varsayılmaktadır. Düz oranlı temel yardımların kapsamı evrensel, kategorik veya küçük hedef gruplara yönelik olabilmektedir. 67 Numaralı ILO Gelir Güvencesi Tavsiye Kararı'na göre gelir güvence altına alarak, geri yükleme yapılabilir ve böylece istekleri rahatlatılabilir ve yoksulluk önlenir. Ancak bunun gerçekleşmesi çalışma kabiliyetinin olmamasından kaynaklı gelir kaybı (yaşlılık da dâhil) veya eve ekmek götürmenin ölümü gibi durumlarda elverişli bir seviyeye kadar mümkün olabilmektedir. Ayrıca tavsiye kararına göre gelirin güvence altına alınması planları zorunlu sigorta kapsamına girmeyen gereksinimler için devreye girmelidir. Belli kategorilerdeki kişiler, özellikle bağımlı çocuklar, muhtaç sakatlar, yaşlılar ve dullar belirli kurallara göre makul oranlarda gelir güvencesi ile desteklenmelidir.²⁰⁵

ILO'nun 2011 yılında Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 100. Oturumu'nda benimsenen sosyal korumanın ve sosyal güvenliğin genişletilmesi hakkında iki boyutlu stratejisi vardır. Bu stratejilerin amacı temel sosyal güvenlik noktasında belirli garantilerinden oluşan sosyal koruma dayanağının bir an önce hayata geçirilmesini amaçlamaktadır. Bu iki stratejiyi oluşturan temel etkenlerden biri temel sağlık hizmetlerine evrensel erişim sağlama, bir diğeri ise en azından ulusal olarak tespit edilen asgari seviyede gelir güvencesinin garanti altına alınmasını sağlamaktır. Söz konusu Çalışma Konferansı'nda alınan kararların, ILO'nun başarısını artıran, yüksek koruma düzeyine ulaştıracak kapsamlı sosyal güvenlik sistemlerini hedefleyen "102 Numaralı Sosyal Güvenlik (Minimum Standartlar) Sözleşmesi" ile "202 Numaralı Sosyal Koruma Zeminleri Sözleşmesi"ne paralel bir uyumluluk içerisinde uygulanması gerekmektedir.²⁰⁶

²⁰⁴ Karaaslan, **a.g.e.**, s. 58.

²⁰⁵ ILO, "Minimum Income Support and Other Social Assistance", **World Social Security Report 2010/11**, p. 1.

²⁰⁶ Karaaslan, **a.g.e.**, s. 59.

ILO Genel Müdürü Juan Somavia'ya göre; bugüne dek tüm dünyadaki çalışanlar için daha iyi iş ve daha iyi gelir sağlanması konusu gündemde hak ettiği önceliği bulamamıştır. Bugüne dek küreselleşme yeterli ve sürdürülebilir, insan onuruna yaraşır iş imkânları yaratmada yetersiz kalmıştır. Juan Somavia'nın görüşü ekonomik büyümenin yeni iş alanları sağlamakta yetersiz kaldığına, kadınların düşük ücretli ve yarı-zamanlı işlerde çalışma ile karşı karşıya kaldığına, küresel ücret eşitsizliğinin artış gösterdiğine dikkat çekmeye yöneliktir. ILO tarafından 2005 yılı raporuna göre dünyadaki her altı kişiden birinin yetersiz beslendiğine dikkat çekerek gıda açlığı yaşandığı, temiz su kaynaklarına ulaşmadaki kısıtlı olanakların var olduğu vurgulanmaktadır.²⁰⁷

3.4.3. BIEN (Temel Gelir Avrupa Ağı)

Üç genç araştırmacı, tahsis evreninde dağıtılan bir makalede, önerdikleri son derece basit, sıra dışı ama çekici bir fikrin sonuçlarını keşfetmek için bir çalışma grubu kurmaya karar verir. “Paul-Marie Boulanger”, “Philippe Defeyt” ve “Philippe Van Parijs”, daha sonra “Louvain” olmak üzere, gruba ayrıca Collectif Charles Fourier eklenmiştir. Çalışma grubunun ana çıktısı, aylık Brüksel La Revue nouvelle (Nisan 1985)'nin özel bir sayısında yayımlanmıştır. Akabinde King Baudouin Vakfı tarafından düzenlenen Çalışmaların Geleceği ile ilgili bir yarışmada, temel gelir fikri ve olası sonuçların kışkırtıcı bir özeti olarak yorumlanarak ödül kazanmıştır.²⁰⁸

Birçok akademisyen ve temel gelir aktivisti bir araya gelerek 1986 yılında Belçika'da “Temel Gelir Avrupa Ağı'nı (Basic Income European Network (BIEN)) kurmuştur. Günümüzde sosyal politika talepleri “Philippe Van Parisj” ve “Guy Stading” gibi düşünürlerin kayda değer katkılarıyla bütünsellik kazanmıştır. 2004'te Avrupa dışında özellikle Güney Afrika ve Brezilya gibi ülkelerde büyük ilgi görmesi dikkate alınarak Küresel Vatandaşlık Geliri Ağı'na (BIEN – Basic Income Earth Network) dönüşmüştür. BIEN bu kapsamda, yıllık uluslararası konferanslar düzenlemektedir. Basic Income Studies (Temel Gelir Çalışmaları) adlı akademik dergi yayınlanmaktadır.²⁰⁹ Bireylere temel bir gelir sağlanması konusunda bilgi

²⁰⁷ ILO Newsletter, International Labour Office, Ankara, 2017.

²⁰⁸ BIEN, <https://basicincome.org/about-bien/#history> ,(Çevrimiçi), 12.03.2019.

²⁰⁹ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 9.

alışverişinde bulunmak için bir platform haline gelen Temel Gelir Avrupa Ağı'nın kurulmasıyla birlikte, bireylere belli bir gelir sağlanmasını tasarlayan tüm tanım ve düşünceler “temel gelir” adı altında birleştirilmiştir.²¹⁰ Yani, herhangi bir sınava tabi olma, bir işte çalışma gereksinimi olmadan, herkese koşulsuz, bireysel olarak teslim edilen periyodik bir nakit ödeme olarak tanımlanmıştır.²¹¹

BIEN'in kurulmasıyla birlikte, temel gelir uygulaması refahın ve istihdamın artırılması için önemli katkılar sağlayacağı fikri giderek daha fazla kabul görmeye başlanmıştır. Tartışma büyüdükçe, hiçbir çalışma zorunluluğu veya kriteri olmaksızın her bir bireye tanınan bir ödeme olan evrensel temel gelirin standart bir tanımının yapılması zorunlu hale gelmiştir.²¹²

3.5. Temel Gelir Tartışmaları

Temel gelir tartışmasında kullanılan argümanların çoğu, genellikle “eşitlikçi”, “liberter” veya “muhafazakâr” olarak kategorize edilir ve bunları ideolojik bir geleneğe yerleştirilmektedir. Örneğin, ideolojik sol-sağ boyuttaki tüm konulardan temel gelir ile ilgili çeşitli argümanlar sunulmaktadır. Kullanılan argümanların bazıları açıkça ideolojik görüşte olabilmektedir.²¹³ Kapitalizm ve sosyalizm arasında bir üçüncü yol arayışı imkânı ele alınırken, sosyalist akım düşüncesini taşıyan destekçiler temel gelir uygulamasını yurttaşlığı geliştirme, kuvvetlendirme anlamında değerlendirmeye almaktadır. Liberal düşünürler, temel gelirin piyasa mekanizmasının aksaklıklarını engelleyici ve işsizlik olgusunu azaltacağı yönünde görüş sunmaktadır.²¹⁴

Temel Gelirin avantajları ele alınırsa;

Van Parijs'e göre, koşulsuz temel gelir, eşitsizlikleri azaltan en iyi araçtır. Kitlese işsizliği yaratmadan yoksullukla mücadeleye yönelik, koşulsuz olma hali, bir güvenlik ağı oluşturmasıyla, bireylerin işveren karşısında sıkıca durabileceği bir kaide olarak çalışır. Temel gelir, işsizliğe neden olmadan yoksullukla mücadele

²¹⁰ Fatma Yapıcı, Şahin Karabulut, “16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu”, Erciyes Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 52, 2018, ss.355-356

²¹¹ BIEN, <https://basicincome.org/about-bien/>, (Çevrimiçi), 01.01.2019.

²¹² Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.**, s. 356.

²¹³ Peterson, **a.g.e.**, p. 27.

²¹⁴ Topateş, **a.g.e.**, s. 142.

etmenin bir yoludur, ya da başka bir şekilde, yoksulluğa neden olmadan işsizlikle mücadele eder. Diğer bir koşulda, koşulsuz bir temel gelir, yoksulluğu yaratmadan işsizliği azaltabilir. İşsizliği azaltmanın en bariz yolu ücretlerin düşürülmesidir. Ücretlerin düşürülmesi, işgücüne yönelik artan talebe yol açacaktır. Çünkü mevcut sistemimiz istemsiz işsizlik yaratmaktadır. İşverenler, ücretler düşürülürse daha fazla işçi kiralamak isterler, ancak mevcut sistemde insanlar yeterli gelir elde edemeyeceklerinden bu imkânsızdır. Temel bir gelir uygulaması sağlanarak, bu işlerin bir şekilde çekici ve zorlayıcı olması koşuluyla daha düşük ücretler kabul edilebilir hale gelir.

Temel bir gelir kayıtsız, şartsız olma özelliğinden kaynaklı yüksek gelirli insanları da kapsamaması nedeniyle, toplumdaki gelir dağılımını yeniden dağıtacak ve eşitleyecektir. Temel bir gelirin diğer kaynaklardan daha fazla gelir elde eden kişiler için nispeten daha az düşük gelire sahip olan insanlar için ise gelirin daha fazla olması gerekir. Koşulsuz bir temel gelir daha fazla gelir eşitliğine yol açmazsa, koşulsuz bir temel gelire sahip olan bir sistem aynı zamanda gücü ve fırsatları yeniden dağıtır.²¹⁵

En az gerçek özgürlüğe sahip olan bireyler artık koşulsuz bir temel gelir elde edeceğinden iş, eğitim ve sosyal imkânlar sağlama noktasında daha geniş olanaklara sahip olacaktır. Yoksul bir birey kendisine uygun olmayan işi reddetmek için daha fazla özgürlük ve güç kazanacaktır. Çünkü temel bir gelirin amacı, insanlara hayatlarıyla ilgili hiçbir şey yapmama lüksü tanımak (ama eğer isterlerse yapabilirler) ancak diledikleri vakit insanlara seçimler ve olanaklar noktasında imkânlar sunmaktır. Bu neticede bir kişinin sevmediği işleri reddetmek, ilginç bulabilecekleri işleri kabul etmek ya da kişinin daha iyi üretim sağlayacağını düşündüğü işi yapmayı mümkün kılmaktadır. Böylece toplumun insan sermayesine fayda sağlayacak daha fazla iş olacaktır.²¹⁶

Temel bir gelir planının özelliği insanların mahremiyetine saygı duymasıdır. Mevcut sistemler, yalnızca hak eden ve muhtaç olanların fayda sağladığından emin olmak için insanların özel hayatlarının kontrolünü gerektirir. Bu, alıcıların hayatları

²¹⁵ Klotz, a.g.e., p. 14-15.

²¹⁶ Parjs, a.g.e., p. 55.

hakkında büyük bir iç görü ve davranışlarının kontrolünü, izlenmesini ve düzenlenmesini gerektirir. Temel bir gelire, devlet bir alıcının evli olup olmadığına, işine ya da başka bir gelir türüne sahip olup olmadığına veya alıcıların diğer faaliyet türlerinde ya da ödenmemiş olarak faaliyet gösterip göstermediğine bakmaz. Diğer bir deyişle, bu konularla ilgili yönetimin çoğu temel bir gelire gereksizdir ve giderilebilir.²¹⁷ Koşulsuz bir temel gelir, çoğu zaman devletten elde edilen faydalarla ilişkilendirilen damgalamayı da ortadan kaldırabilir. Birçok toplumda, yardım istemek zayıflık işareti olarak kabul edilir. Başvuru sahipleri genellikle tembel olduklarını ya da sosyal gereksinimleri yerine getiremediklerini düşünmektedirler. Ayrıca, topluma katkıda bulunmayı istemeyen parazitler olarak ya da yoksullar ve muhtaçlara yönelik bir program için başvurmak zorunda kaldıkları için kendilerini başarısız hissetmektedirler. Fakat bir vatandaşlık hakkı olarak herkese verilen bir yardım alma konusunda damgalama ya da küçük düşürme gibi bir şey, temel bir gelirden olmayacaktır.²¹⁸

Temel bir gelirin hayata geçirilmesi, birçok insanın zamanını alan ve çoğu zaman çok stresli olabilen gereksiz bürokratik prosedürlerden kaçınmasına yardımcı olabilmektedir. Dahası, bürokratik yolsuzluğun azaltılmasını sağlayabilir, hesap verebilirlik ihtiyacı duymadan şeffaflık düzeylerini arttırabilir. Bürokrasinin maliyetindeki azalma, temel gelir planının mali uygulanabilirliğini değerlendirirken çoğu kez gözden kaçırılmaktadır. Oysaki temel gelir programının uygulanmasında bürokrasinin tasarrufundan elde edilen birikimlerle gelir vergilerini yükseltmeden evrensel bir temel geliri finanse etme alternatifini oluşturulabilir. Buda, temel bir gelirin başarılı bir şekilde uygulanması için bazı potansiyellere sahip olmasını sağlayabilir.²¹⁹

Temel gelirin eleştirileri; Temel gelir kavramına yönelik eleştirilerin başında uygulamadan kimlerin faydalanacağı konusu gelmektedir. Ödemenin birey odaklı mı yoksa sosyal yardımlarda olduğu gibi aileye mi yapılacağı, uygulamadan

²¹⁷ Peterson, **a.g.e.**, p.35

²¹⁸ Peterson, **a.e.**, p. 36.

²¹⁹ Hudáková, **a.g.e.**, p. 26.

faydalanmak için belirli bir yaş sınırının konulup konulmayacağı, ayrıca ödenen gelire ipotek konulup konulmayacağı gibi meseleler gündemde tartışılmaktadır.²²⁰

İkinci görüş, temel gelirin karşılıklık ilkesine aykırı olduğu görüşüdür. Çünkü görüşe göre karşılıklık ilkesi uyarınca toplumda herhangi bir şeyi talep etmekte olan bireyin o şeyi hak etmesi için bir şey yapması gerekmektedir. Yalnız birey çalıştığı takdirde hak eden insan olduğu mesajını taşımaktadır. Ancak ücretli bir işe sahipsen bir gelir edebilirsin mantığına dayanmaktadır.²²¹ Temel gelir uygulamasının bir sonucu olarak toplumu oluşturan bireylerin çalışmak zorunda bırakılan ve diğerleri arasında bir ayırım oluşturarak çalışmadan gelir sağlayacak bir tayfa oluşturacaktır. Bunun sonucunda çalışarak topluma katkı sağlayan kişi topluma katkısı olmayan üzerinden bir sömürüye dönüşecektir. Çalışkan bireylerin tembeller tarafından kullanılması gibi nihai bir sonucu doğuracaktır.²²²

Temel gelire yönelik bir diğer itiraz ise, işverenlerin bir şekilde çalışanlara daha az para ödeyerek ücretleri düşüreceği iddiasıdır. Bu ise uzun vadede yüksek ücret seviyesinde yüksek üretkenliğe sahip bir istihdam politikası yerine düşük ücret ve düşük üretkenliğe sahip bir istihdam politikanın benimsenmesine sebep olacaktır.²²³

3.6. Temel Gelir Uygulamasına İlişkin Ülke Örnekleri

Temel gelir kavramı sosyal politika aracı olarak asgari gelir garantisi şeklinde ortaya konmuştur. Bu çalışma kapsamında temel gelir uygulaması yönünden modern örneklere sırasıyla Kanada, Finlandiya ve ABD'nin Alaska eyaletinde ele alınışına göre yer verilecektir. Refah ülkesi örneği dışında Güney Afrika'da yer alan Namibya ülkesi ve henüz sadece teorik açıdan yer bulan Türkiye'den de bahsedilecektir.

3.6.1. Kanada

Kanada'da İkinci Dünya Savaşı sonrası 20-30 yıllık dönemde evrensel gelir desteği ve sürdürülebilir insani ve toplumsal gelişme için sosyal hizmet programları

²²⁰ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 215.

²²¹ Standing, **a.g.e.**, s. 32.

²²² Jon Elster, "Comment on Van der Veen and Van Parijs", *Theory & Society*, Vol: 15 No: 5, 1986, p. 719.

²²³ Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.**, s. 359.

doğmuş ve gelişmeye başlamıştır. 20. yüzyılın son yirmi yılında petrol krizi, yükselen faiz oranları ve yükselen ekonomiler, ekonomik büyüme hızının düşmesine neden olmuştur. Bu nedenle maddi yardımların düzeyi azalmıştır.²²⁴

1968 ile 1980 yılları arasında ABD ve Kanada hükümetleri beş olumsuz gelir vergisi denemesi gerçekleştirmiştir. ABD'de dört deney yapılmış ve bir tanesi Kanada'da gerçekleştirilmiştir. Bir NIT (Negatif Income Tax - Negatif Gelir Vergisi) programı ile temel gelir planı arasında bazı farklılıklar vardır. Bu deneyler temel gelirin temel işgücü piyasasını nasıl etkilediği hakkında kesin bir sonuç sağlamasada, sonuçlarından bazı dersler çıkarılmıştır.

Deneyler, devletlerin politik gündeminde yer alan yoksulluğun azaltılması tartışmalarının yüksek olduğu ve birçok sosyal politika değişikliğinin ekonomik hakların iyileştirilmesi yönünde hareket ettiği bir zamanda gerçekleştirilmiştir.

İlk deney, 1968-1972 yılları arasında New Jersey ve Pennsylvania'da kentsel popülasyonlar üzerinde çalışılmıştır. Garantili gelirin tek ebeveynler üzerindeki etkilerini belirlemek için Indiana'da ikinci bir deney yapılmıştır. Üçüncü bir deney Iowa ve Kuzey Carolina'da kırsal nüfus üzerinde yapılmıştır. Final ve en büyük deney Seattle-Denver Gelir Bakım Denemesi (SIME-DIME) denen Seattle ve Denver'da gerçekleştirilmiştir.

Bu deneylerin birincil amacı, bir geliri garanti etmenin etkileri ya da yan etkilerini test etmektir. En çok işgücü piyasaları üzerindeki etkisi üzerinde durulsa da, ,farklı alanlardaki etkiyi belirlemek için birçok değişkene ait veriler toplanmıştır. Diğer değişkenler sağlık, ev sahibi olma, doğum oranı, okul performansı, boşanma oranları ve diğer refah göstergeleridir.

Bu deneylerin sonucunda işgücü piyasasında NIT'nin “çalışma”yı caydırıcı bir etkiye sahip olabileceği görüşü savunulmuştur. Fakat çalışmanın caydırıcılığının aslında birçok muhalifin tartışacağı kadar sert olmayacağı ortaya çıkmıştır. Ayrıca deneylerden çıkan sonuçta, nüfusun herhangi bir kesiminin iş gücünden tamamen çekileceğine ve ana ücretliler için toplamda üretilen işin azalacağı ile ilgili bir sonuç ortaya çıkmamıştır.

²²⁴ Myron J. Frankman, Kanada'da Evrensel Programların Kurulması ve Sürdürülmesi: Gönülleri ve Zihinleri Kazanmak, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 251.

Böylece deneyler sonucunda evli kadınların çalışma saatleri düşürülmüş, işgücüne yeniden katılım süreleri normalden daha uzun sürmüştür. Etkin olarak, evli kadınlar daha uzun süre analık görevlerini yerine getirip, işgücünde uzaklaşarak garantili gelirlerini finanse etmeyi tercih etmişlerdir.²²⁵

3.6.2. Finlandiya

Finlandiya’da sosyal yardımdan yararlanabilmek için gerekli olan şartlar yüksek normlara bağlanmıştır. Yardımdan faydalananlar hane bazında tespit edilmektedir. Yardımların en önemli özelliği uzun süreli ve cömert miktarlarda olmasıdır.²²⁶

1994’ten itibaren emek piyasası aktivasyonu amaç edinilerek bireylerin ve ailelerin ekonomik ve sosyal risklerle karşılaşmaları durumunda gereksinim duydukları destek ve dayanışmayı sağlamak amacıyla Finlandiya’da sosyal güvenlik sisteminde büyük değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Çalışanın geçimini sağladığı gelir miktarına bağlı olarak hak ettiği aile ve çocuk yardımları azaltılmıştır. Ayrıca sosyal yardımdan yararlanma koşulları ve gelir vergilerinde bazı ufak yenilikler yapılmış, yapılan yenilikler neticesinde sosyal güvenliğin yerine istihdam ön planda tutulmuştur. 1994 dönemi yardımlarından yararlananların istihdama yönelmeyi kabul etmemeleri durumunda görevli sosyal hizmet uzmanları kendilerine verilen yetkiyle verilen gelir destekleri üzerinden %20 ya da belirtilen yüzdeler orandan daha fazla bir kesinti oluşturabilmektelerdi.²²⁷

Temel gelir deneyiminin kapsamı ise, seçilecek grubun nasıl oluşturulacağına ve uygulamanın nasıl yürütüleceğine dair araştırmaları Finlandiya’da sosyal güvenlik kurumu olan Finlandiya Sosyal Sigorta Kurumu (KELA) öncülüğünde oluşturulan üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, belediye temsilcileri vb. tek bir kuruluşun üstlenmeyeceği iş için ortaklıklar arasında oluşturulan birlikler üstlenmiştir. Böylece temel gelir pilot uygulanmasına yönelik öncelikli çalışma 2015 yılı Ekim ayının sonunda yayımlanmıştır. Kuruluşlar 30 Mart 2016’da temel gelir deneyimi teorisini değerlendirmek üzere Sosyal İlişkiler ve Sağlık Bakanı’na sunulmuştur. Juha Sipilä

²²⁵ Peterson, a.g.e., p. 41-43.

²²⁶ Erdem, a.g.e., s. 5.

²²⁷ Karaaslan, a.g.e., 121-122.

hükümeti yapılan çalışma sonrasında temel gelir uygulaması deneyi üzerine kanun taslağını hazırlamıştır. Parlamento tarafından kanun taslağı Aralık 2016’da onaylanmıştır. Sosyal İlişkiler ve Sağlık Bakanı temel gelir uygulaması deneyiminin 2018 yılında alanının genişletilmesini ve diğer düşük gelirli bireylerin işsizlerle birlikte deneyime dâhil edilmesini tavsiye etmiştir.²²⁸

Finlandiya temel gelir sistemini test etmek için Ocak 2017’de uygulamaya geçecek bir pilot proje yürütmeye karar vermiştir.²²⁹ 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren KELA tarafından devlete olan güvenin artması ve toplumsal gücün kayda değer orta sınıf toplumu (Nitelikli işçi ve serbest meslek sahipleri) arasında yeniden dağıtılmasını sağlamak amacıyla rastgele seçilen ve işsizlik yardımı almakta olan 2 bin Finlandiya vatandaşına “herhangi bir işe başlamaları durumunda bile devam edecek olan net 560 avroluk bir vatandaşlık maaşı vermeye” başlamıştır.²³⁰ Temel gelir uygulamasını büyük ölçüde uygulayan tek ülke olarak başlatmış olduğu temel gelir pilot uygulamasında yaş aralığı 25-58 arasında değişmektedir.²³¹

Finlandiya’da tam temel gelir, emek arzını azaltmaya, istihdam ve sağlık gibi hizmetlerin vatandaşlar arasında daha eşit dağılımının sağlanmasında yardımcı olacak bir araç olarak görmüştür. Bu şekilde temel gelir, iş ve servetin daha eşit dağılması sağlanır ve insanlara ücret karşılığı sağlanan iş dışında katılımcı fırsatlar sunar. Buna ek olarak teknolojik işsizliğe cevap olarak temel gelir tartışması, son yıllarda dijital teknolojilerin istihdam üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır.²³²

²²⁸ KELA, Basic Income Experiment 2017-2018 http://www.kela.fi/documents/10180/3611332/Kela_BASICINCOME_A4_EN.pdf/80b99f40-bc88-4fb8-a47d-d8674ac00a9a, (Date of Access), 21.04.2018.

²²⁹ Euronews, Evrensel Temel Gelir: Yoksulluğun sonu mu yoksa bir rüya mı? <https://tr.euronews.com/2016/06/01/evrensel-temel-gelir-yoksullugun-sonu-mu-yoksa-sadece-bir-ruya-mi>,

²³⁰ Chriss Weller, “Finland’s Basic Income Experiment is Already Lowering Stress Levels”, Business Insider, 2017, <http://www.businessinsider.com/finland-basic-income-less-stress-2017-5> Erişim tarihi: 16.08.2017

²³¹ Yapıcı ve Karabulut, **a.g.e.**, s. 363.

²³² KELA, **From Idea to Experiment Report on Universal Basic Income Experiment in Finland**, Research at Kela, 2016, p. 19.

3.6.3. Namibya

Namibya da, maaş alanların katkı payı ödemediği bir emeklilik sistemine sahiptir. Namibya'da aylık olarak ödenen sosyal emeklilik maaşı tutarı 250 N\$'dır. Ücretin azlığına rağmen, gerek şehirde gerekse kırsal kesimde fakir topluluklar için hayati önem taşımaktadır. Birçok durumda, normal koşullar altında çalışması gereken kuşağın HIV/AIDS nedeniyle ölmesi, hane halkının elde edebileceği tek nakit destek maaşına dönüşmektedir. Ayrıca ülkede sakatlık yardımı, bakım yardımı, evlat edinme yardımı ve savaş malulü yardımları verilmekle beraber, aslında sayı olarak çok az kişi bu yardımlardan faydalanmaktadır.²³³ Namibya, dünyada en yüksek Gini katsayısına sahip ülkelerdendir. Bu durum gelir dağılımının bozuk olduğunu göstermektedir.²³⁴

Namibya ve Güney Afrika'daki insanların çoğunluğu hala yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Namibya'da 2003'ten itibaren temel gelir yardımı fikri kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Muhalifler, temel gelir adı altındaki yardımı insanları bağımlılığa iten bir refah devleti sadakası olarak gördüklerinden bu fikre karşı çıkmışlardır. Bu fikir ile ilgili lehte görüşler ise, bu yöntemin yoksulluğun azaltılması ve gelirin yeniden dağıtımını konularında etkili bir araç olduğunu ve sürdürülebilir ekonomik gelişmenin ön koşulu olduğunu savunmaktadır.²³⁵

Namibya köyü Otjivero-Omitara, kilise grupları, sivil toplum örgütleri ve işçi sendikaları tarafından oluşturulan ve desteklenen bir pilot programın konusu olmuştur. Programın amacı, köyün her bir üyesine gelir ve iş statüsüne bakılmaksızın aylık temel gelir hibesi sağlayarak köydeki yoksulluk düzeyini azaltmaktır. Bu özel deneyimin temel bir gelirle elde ettiği sonuçlar, yoksulluğun azaltılması söz konusu olduğunda, özel bir nitelik teşkil etmektedir. Program, sadece teoride değil pratikte de yaşam standartlarını iyileştirmek için temel bir gelirin potansiyelini belirlemeye yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, Namibya'da eleştiriler genel olarak yürütülen programın eksikliklerinin olduğu, programın dış kaynaklardan gelen para ile finanse

²³³ Dirk Haarmann, Refah Devletinin Sadakası mı, Ekonomik Gereklik mi?: Namibya ve Güney Afrika'daki Temel Gelir Yardımı Tartışması, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 192.

²³⁴ Haarmann, **a.g.e.**, s. 190.

²³⁵ Haarmann, **a.g.e.**, s. 189.

edildiği ve herhangi bir kontrol grubunun bulunmadığı yönündedir. Bu nedenle, temel bir gelir programının sürdürülebilirliğine yeterince atıfta bulunulmamaktadır.²³⁶

Seçilen Namibya köyü, genel olarak yoksulluk, AIDS, alkolizm ve suç düzeyleri ile Namibya köylerinin tipik bir temsilcisi olarak kabul edilebilir. Pilot programın uygulanmasından bir yıl sonra programdan önemli sonuçlar elde edilmiştir. Köyde yetersiz beslenen çocukların yüzdesi% 42'den % 10'a düşmüştür. Ayrıca, temel gelir hibe programları, programın başlatılmasından itibaren suç oranlarını %36,5 oranında azaltmıştır. Yoksulluk oranları% 60'tan % 45'e, işsizlik ise % 86'dan % 68'e düşmüştür. Son olarak, araştırmacılar, temel gelir yardımları hariç ortalama kazanılan gelirlerin% 29 oranında arttığını gözlemlemişlerdir.²³⁷

Namibya'da yürütülen program, temel bir gelirin uygulanmasının yoksulluk ve suçların hafifletilmesi ile ilgili olumlu sonuçlara yol açabileceğini göstermiştir. Ayrıca, işsizlik oranlarındaki düşüşün de, iş teşviklerini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Namibya'da yürütülen program temel bir gelirin özgürlük artırıcı özelliğinin olumlu etkilerini belirten teorik argümanı desteklemektedir.²³⁸

3.6.4. Alaska

ABD'de 1970'li yıllarda yasal olarak kabul edilmeyen negatif gelir vergisi önerileri gündeme gelmiştir. İktisatçılar ve politikacılar tarafından vatandaşlara nakit desteğinin sağlanması desteklenmiştir. ABD'nin kuzeybatısında yer alan Alaska eyaleti temel geliri istisnai olarak resmen uygulayan tek ülkedir.

Temel gelir politik birimler kanalıyla ödenebilir bir özelliğe sahiptir. Alaska eyaletinde altı aydan daha uzun süre ikamet etmekte olan kimselere 1982 yılından itibaren temel gelir ödemesi yasal olarak ödenmektedir.²³⁹ Alaska Daimi Fon Bütçesi

²³⁶ Peterson, **a.g.e.**, s. 29.

²³⁷ Peterson, **a.e.**, s. 29.

²³⁸ Peterson, **a.e.**, s. 29.

²³⁹ Yapıcı, Karabulut, **a.g.e.**, s. 370.

(PFD)'nde, temel gelir tanımı evrensel, bireysel, koşulsuz, tekdüze olması ve düzenli, nakit olarak ödenmesi şeklindedir.²⁴⁰

Alaska eyaletinde temel geliri uygulamak üzere kalıcı bir fon oluşturmak için bir anayasa değişikliğini yürürlüğe koyduğunda PFD harekete geçmiştir. Fonun ilk amacı, gelecek nesiller için petrol kaynaklarından elde edilen kamu gelirlerinin bir kısmını kurtarmaktır. 1982'de devlet tüm Alaskalıların petrol kaynaklarından faydalanabilmesini sağlamak için fondan elde edilen gelirlerin payını her vatandaşa dağıtmaya karar vermiştir. Alaska hükümeti, 1982 yılından itibaren ülkesinde bulunan doğal kaynaklarını kullanmak isteyen tüm firmalardan kaynakları kullanmalarına karşılık belli bir ödenek almaktadır ve bunu "Alaska Permanent Fund" isimli fonda toplamaktadır. Bu fondan finanse edilen Alaska'da, ülkesinde yaşayan herkese yılda 800-2.000 dolar arası maaş ödemesi yapmaktadır.²⁴¹ İlk temettü çekleri ise altı aydan fazla ikamet eden tüm vatandaşlara ödendi ve tutarı 1000 dolardı. Günümüzde yasa, bir alıcı olarak kabul edilmek üzere 12 aylık ikamet izni gerektiği ve buna ek olarak gelecekte Alaska'da ikamet etme niyetinde olmakla sınırlandırmıştır. Şu anda nüfusun yaklaşık yüzde 95'i ödemeleri her yıl almaktadır.²⁴² 1982–2008 yılları itibariyle ortalama olarak bir yılda 1.110 USD toplamında temel gelir ödenmiştir. Ödenen miktar, varsayılan asgari geçim standardının çok altında olmasına rağmen kişi başına düşen geliri ortalama olarak % 6 oranında artırmaktadır. Özellikle "alt gelir gruplarının ortalama gelir artışı % 10 gibi bir orana" sahip olması yoksul bireylerin ve çok çocuklu ailelerin refah seviyesinde de artış göstermektedir. Böylece gelir dağılımındaki adaletsizliği kısmende olsa gidermektedir. Gelişmeler sonucunda en alt gelire sahip grup üyelerinin %20'lik kısmının aile geliri son 10 yılda % 28 oranında artmıştır. En zengin kesimin geliri toplam gelirden aldığı pay ise sadece % 7 civarında artmıştır.²⁴³

Temettü başlangıçta yasama organında çok popüler değildi. Muhalifler hükümetin parasının kamu programlarına ve özellikle altyapı yatırımlarına

²⁴⁰ Peterson, **a.g.e.**, p. 40.

²⁴¹ Evrensel Temel Gelir Dünyada Ne Durumda?, <https://www.xtrlarge.com/2017/03/15/evrensel-temel-gelir-ne-durumda/>

²⁴² Petersen, p. 40-41

²⁴³ Ali Seyyar, "Yoksullukla Mücadelede Vatandaşlık Geliri Modelleri Tartışmaları: Tarihi Perspektiften Günümüze Bir Yolculuk", **Türk-İş Dergisi**, 2010, s. 389.

harcanmasını desteklemekteydi. Ayrıca, paranın gereksiz yere harcanmasından ya da insanların işgücü piyasasından çıkmasına ve ekonomik yüklerle dönüşmesine neden olması gibi korkulara kapılmışlardır. Ancak taraftarlar paranın bütün Alaskalılara fayda sağlamak için parayı nasıl harcamak istediğine kendilerinin karar vermeleri gerektiğini savunmuştur. PFD şimdilerde en popüler hükümet programı haline gelerek Alaska'nın "üçüncü demiryolu" olarak kabul edilmektedir. Yasama organı, ödemelerin oranını azaltma veya ödemeleri durdurma yetkisine sahip olmasına rağmen, hiçbir politikacı, seçimleri kaybetme korkusu nedeniyle programda bir düşüş önermeye istekli olmamıştır.

KMY'nin sosyal etkileri resmi olarak incelenmemiştir. Bu yüzden insanların hayatlarını nasıl etkilediğinin kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, makroekonomik etkiler daha açıktır. Önemli bir özellik de, KMY'nin ekonomiye istikrar getirmesidir. Temettü, ekonomiye bağımsız bir gelir kaynağı sağlar ve diğer kaynakların dalgalandığı yerlerde istikrar sağlamaktadır. Alaska'nın bazı bölgelerinde PFD doğrudan nakit gelirinin yüzde 10'unu oluşturur ve böylece bölgeye bir miktar ekonomik istikrar sağlamaktadır.

Fon ayrıca gelir dağılımı üzerinde bir tesviye etkisine katkıda bulunmaktadır. KMY tarafından sağlanan gelir herkese eşit dağıtılır ve federal hükümet tarafından kişisel gelir olarak vergilendirilebilir. Sonuç olarak, düşük gelirli grup üzerinde daha fazla etkiye sahiptir. Çünkü gelirlerinin daha yüksek gelir gruplarına oranla daha fazla olduğunu hesaba katmaktadır. Ekonomik teoride koşulsuz bir gelirin işgücü arzını azaltacağını ve ücretlerin artacağını ileri sürmektedir. İlk PFD programının 1984 yılı çalışmasında, katılımcıların sadece yüzde biri PFD nedeniyle daha az çalıştıklarını bildirmiştir. PFD sosyal güvenlik, gıda pulları, kazanılmış gelir vergisi ve işsizlik sigortası gibi kamu güvenliğini sağlamak konusundaki net faydalarına ek olarak, Alaska'daki resmi yoksulluk oranının azaltılmasına da yardımcı olmuştur.²⁴⁴

3.6.5. Türkiye’de Temel Gelirin Uygulanabilirliği

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. Maddesinin içeriği, Türkiye'nin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak tanımlana gelmiştir. 1982

²⁴⁴ Petersen, a.g.e., p. 40-41.

Anayasası'nda sosyal güvenlik hakkını "sosyal" literatürdeki tanımına uygun biçimde anayasal güvence altına alınarak 3 madde şeklinde sıralamıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22. Maddesinde her bireyin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğuna ilişkin unsur, Anayasanın 60. Maddesinde yer almaktadır. Bu madde de, devlet bireylerin sahip olduğu sosyal güvenlik hakkını korumak ve gerekli güvenlik önlemlerini almakla sorumludur. Devlet tarafından sosyal güvenlik bakımından özel olarak ayrılacak ve korunacak kişiler Anayasanın 61. Maddesi kapsamında korunma altına alınmıştır. Bu kişiler, "harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, malul ve gaziler, sakatlar, yaşlılar ve korunmaya muhtaç çocuklardır."²⁴⁵

Sosyal yardımlar, ihtiyaç sahibi olan kişilere kamu sorumluları tarafından sağlanan ayni ya da nakdi yardımlardır. Bu şekilde yardımlardan faydalanan kişilerin zaruri ihtiyaçları karşılanarak hayatları güvence altına alınıp bir kısım gelir elde etme imkânı sağlamaktadır.²⁴⁶ Sosyal yardımların maddi kaynağı devlet bütçesinden veya belirli bir maksat için ayrılmış özel vergiler ile finanse edilen kamu yardımlarıdır.²⁴⁷

Ülkemizde sosyal yardım sistemi içerisinde yer alan başlıca kurumlar çeşitli hizmet politikaları ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü ve belediyelerdir. 2011 yılında sosyal yardım ve hizmet alanındaki kuruluşlar tek çatı altında birleştirilerek "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" kurulmuştur. Bakanlık bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (mülga Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü), Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (mülga Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü), Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (mülga Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (mülga Özürlüler İdaresi Başkanlığı) ile Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı olmak üzere altı temel hizmet birimi bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasının ardından 2022 sayılı Kanun kapsamında yapılan yardımlar Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne devredilmiş,

²⁴⁵ A. Can Tuncay, Ömer Ekmekçi, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul, Beta Basım, 2005, s. 75-77.

²⁴⁶ İrfan Türkoğlu, "Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik" **Akademik İncelemeler Dergisi (AID)**, Cilt: 8, Sayı:3, 2013, S. 280.

²⁴⁷ Ali Güzel, Ali Rıza Okur, Nurşen Caniklioğlu, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul, Beta Basım, 2009, s. 527.

yeşil kart uygulamasına son verilerek Genel Sağlık Sigortası devreye girmiş ve gelir testi sonucu gelir düzeyi G0 olarak belirlenen kişilerin prim borçları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına tahakkuk ettirilmiştir.²⁴⁸

Türkiye’de yoksulluk kavramı üzerinde etkili olan geçim sıkıntısına yol açan gelir dağılımı eşitsizliği, yoğun göç, kayıt dışı istihdam, ekonomik krizler gibi etmenler baş göstermektedir. Yoksullukla mücadelede sıralanan etmenler üzerine güçlü ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması, akabinde gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması ve tüm toplumun bütününe kapsayan bir sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması gerekmektedir.²⁴⁹

Türkiye’de yoksulluk üzerinde etkili olan en büyük etmen ülkenin yaşadığı ekonomik kriz dönemlerinin ardından yaşanan yüksek işsizlik oranlarının toplumsal düzeyde yarattığı tahribattır. 2000 ve 2001 ekonomik krizleri Türkiye’nin yoksulluk boyutları ile ilgili tartışma konusu edilen yıllardır. 1999 yılında %7,4 olan işsizlik oranı, krizler sonra 2002 yılında %10,3 gibi bir orana yükselmiştir. 2003-2007 yılları döneminde ekonomik büyümenin pozitif yönde bir seyir izlemesine rağmen istihdam artışı sağlanmamış ve %10’un üzerinde kalmaya devam etmiştir.²⁵⁰

Sosyal yardım sisteminin etkinliğini artırmak için yoksulluk sınırının altında kalan yaşlı veya özürlü kategorisinde olmayan bireylerin muhtaçlık durumlarını tespit edilerek buldukları durumun devamı süresince nakit gelir desteğinde bulunulması gerekmektedir. Öncelikli olarak Türkiye’deki ihtiyaç tespitine dair yoksulluk haritasının çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca yoksul bireylere yönelik ortak veri tabanının oluşturulması yönünde ciddi çalışmalarda devam etmektedir.²⁵¹

Türkiye’de temel gelir ya da vatandaşlık geliri kavramı tartışmaları, 2000 yılı sonrası dönemde sosyal yardım uygulamalarının giderek yaygınlaşması ve yardım

²⁴⁸ Neslihan Kızıllar, "Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları" **Journal of Life Economics**, Cilt:4, Sayı:1, 2017, s. 90-91.

²⁴⁹ Recep Dumanlı, "Yoksullukla Mücadelede "Vatandaşlık Ücreti" veya "Asgari Gelir Desteği" Konusunda Bir Öneri", **Türk-İş Dergisi**, Sayı:389, s. 36.

²⁵⁰ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, "Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu", Ankara, 2003, Oğuz Işık, Melih Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

²⁵¹ Metin, **a.g.e.**, s. 146-147

kapsamının genişlemesine karşılık yardımların, siyasal açıdan davranışları manipüle ettiği iddiaları yayılmıştır.²⁵²

Türkiye’de henüz kuramsal nitelikte bir temel gelir kavramından bahsedilmemektedir. Sadece kamusal sosyal yardım mantığı niteliğinde birtakım gelişmeler meydana gelmektedir. Örneğin, sınırlı ve şartlı temel geliri uygulamaları olarak 2005 yılında yürürlüğe konulan “5378 Sayılı Engelliler Kanunu ile 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun uyarınca bağlanan aylıklar %200 ila %300 oranında” artış göstererek yoksul engelliler lehine gelişmeler sağlanmıştır. “İş bulamayan ya da sağlık bakımından çalışamayacak durumda olan yoksul engellilere, engellilik derecelerine göre daha yüksek miktarlarda daimi bir temel gelir bağlanmıştır. Başka bir gelişmede aynı kanun çerçevesinde bakıma muhtaç olmaları koşuluyla yoksul engellilere asgari ücret miktarı üzerinden bakım ödeneği ismi altında ayrıca bir temel gelir bağlanmaktadır. 2010 yılı Mart ayı veri sonuçlarına göre bakıma muhtaç bir engelliye bakmakla yükümlü olan 200 binden fazla aileye bakım parası ödenmektedir.”²⁵³

²⁵² Bedir, **a.g.e.**, s. 108.

²⁵³ Seyyar, **a.g.e.**, s. 389.

SONUÇ

Hükümet yeni bir refah politikası olarak, her uygun bireyin refah içinde bir pay alabilmesi için gerekli adımları atması gerekmektedir. Bir sosyal politika aracı olarak, vatandaşların hak ve görevlerini yerine getirmelerini sağlayan sosyal mevzuat ile desteklenmelidir. Çünkü geleneksel refah devleti sistemleri seçici, koşullu ve geçici sosyal güvenlik faydaları sağlamaktadır. En çok faydaya ihtiyaç duyan doğru alıcıları seçmek açısından çok kısıtlayıcıdır.

Evrensel, koşulsuz ve kalıcı özellik taşıması neticesinde temel bir gelir, güvenlik faydalarının çoğunun aksine, ülkenin mevcut durumu, vatandaşların davranışları üzerinde yarattığı etkilere bağlı olarak hangi refah politikalarının etkili olacağı konusunda belirleyici olacaktır. Örneğin, doğru parasal fayda düzeyinin değerlendirilmesi hassas bir iştir. Çünkü eğer faydalar çok yüksekse, politika uzun vadede ekonomik olarak sürdürülemez olur ve eğer çok düşükse politika, olması gereken hedefleri sosyal düzeni karşılamaz. Ülkenin durumunun doğru analizleri ve refah politikasının vatandaşların davranışları üzerindeki etkisinin tahminleri, önerilen refah politikası reformunun değerlendirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

Bununla birlikte, ülkedeki mevcut refah devletine karşı, evrensel bir temel gelir politikası gibi radikal bir plan uygulayarak görünürde sürdürülebilir olanı zorlamak, seçici refah programlarını telafi etmede zorlanılacak sorunlarla mücadelede daha iyi bir seçenek olabilir. Çoğu kişi, düşük kazanç gücüne sahip olma ve yoksulluktan daha yüksek kazançlı bir iş bulma fırsatlarının olmaması nedeniyle yoksulluğa kapılır.

Temel gelir savunucularının temel gelirlerin arzu edilirliliğini gösterme çabaları dünya çapında meydana gelen çeşitli deneylerin yapılmasına imkân sağlamıştır. Sonuç olarak uygulanan pilot örneklerden yola çıkılacak olunursa genel itibariyle olumlu sonuçlar ortaya çıksa da, temel gelir uygulamasının evrenselleşme aşamasına geçmesi için birtakım aşamalardan geçmesi gerekmektedir.

Hiçbir ülke henüz burada tartışıldığı gibi tam bir temel gelir sağlamamıştır. Ancak Alaska Eyaleti esasen sakinleri için küçük bir temel gelir elde etmiştir. Alaska

Daimi Fon Temettü'nün (PFD) etkilerinin incelenmesi, daha büyük bir temel gelirin toplumu nasıl etkileyebileceğine dair bazı göstergeler verebilir. 1968 ile 1980 arasında ABD ve Kanada hükümetleri beş olumsuz gelir vergisi denemesi gerçekleştirmiştir. Bu deneylerin birincil amacı, bir geliri garanti etmenin etkilerini ya da yan etkileri test etmektir. İşgücü piyasaları üzerindeki etkiler en çok dile getirilse de, birçok farklı alandaki etkileri belirlemek için birçok değişkene ait veriler toplanmıştır. Gerek Finlandiya'da gerekse başka yerlerde tam temel gelir, emek arzını azaltmaya, istihdamın ve sağlık gibi hizmetlerin vatandaşlar arasında daha eşit dağılımının sağlanmasında yardımcı olacak bir araç olarak görülmüştür. “1 Ocak 2017 tarihinden itibaren Finlandiya Sosyal Güvenlik Kurumu KELA tarafından devlete olan güveninin artmasını ve toplumsal gücün kayda değer orta sınıf toplumunun (Nitelikli işçi ve serbest meslek sahipleri) yeniden dağıtılmasını sağlamak amacıyla rastgele seçilen ve işsizlik yardımı almakta olan 2 bin Finlandiya vatandaşına işe girmeleri durumunda bile devam edecek olan net 560 avruluk bir vatandaşlık maaşı vermeye başlamıştır.” Namibya köyü Otjivero-Omitara, kilise grupları, sivil toplum örgütleri ve işçi sendikaları tarafından oluşturulan ve desteklenen bir pilot programın konusu olmuştur. Programın amacı, köyün her bir üyesine gelir ve iş statüsüne bakılmaksızın aylık temel gelir hibesi sağlayarak köydeki yoksulluk düzeyini azaltmaktır. ABD'nin kuzeybatısında yer alan Alaska eyaleti bu programı istisnai olarak resmen uygulayan tek ülkedir. Altı aydan daha uzun süre ikamet etmekte olan kimselere 1982 yılından itibaren temel gelir ödemesi yasal olarak ödenmektedir.

Türkiye'de niteliksiz ve eğitim seviyesinin düşük olması temel gelir uygulamasına olan ihtiyacı gereçlendirmektedir. Bazı ülkelerde refah düzeyi yüksek ve ya belirli bazı özelliklere sahip temel gelir uygulamaları mevcuttur. Temel gelir uygulamaları özellikle yoksullukla mücadelede dönük, ülkelerdeki sosyal güvenlik ve sosyal koruma sistemleri ile bağlantılıdır. Ayrıca ülkenin sosyo-ekonomik konumu, kültür düzeyi siyasal süreçlerle bağlantılıdır. Türkiye'de temel gelir detaylı olarak tartışılmamıştır. Temel gelir uygulamasında başarı sağlanabilmesi için kamu kuruluşlarının şimdiden uygulamaya dönük çalışmalar yapması gerekir. Uygulamaya sokulan ülkelerin birçoğunda sosyal yardım çeşidi olarak uygulanması

ile birlikte temel gelir en son başvuru olan bir yöntem olarak işlev görmektedir. Ülkemizde son on yılda sosyal yardım konusu, gelişmeler göstermiştir.

Türkiye’de ekonomik büyüme ve kalkınma ile yoksulluk sorununun giderileceği fikri hâkimdir. Fakat ülkemizde yoksullukla mücadele politikası olarak sadece dezavantajlı grup üyelerinin fayda sağlaması üzerine kurulu bir sosyal yardım sistemi mevcuttur. Devlet sosyal yardım ile ilgili iyileştirmeler ve gelişmeler sağlayarak, birtakım müdahaleler ile çalışan kesim ve çalışmayan kesimi destekleyen temel gelir kavramına yönelebilir. Böylece sadece batı ülkeleri değil ayrıca Türkiye’de de uygulanabilirliği farklı düzlemlerde gerçekleştirilebilecek bir kavramdan söz edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, Bruce,
Alstott, Anne: *The stakeholder society*. Yale University Press, 1999, 41:249.
- Aktan, Canan: Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>, (Çevrimiçi), 14.08.2018.
- Aktan, Coşkun Can,
Vural, İstiklal Yaşar: “Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi” **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, 2002, ss. 621-631.
- Ak, Muammer: “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 54, Mart-Nisan 2016, s. 296.
- Altay, Asuman: “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme.” **Sosyaekonomi**, Cilt:2, Sayı:2, 2005, ss. 155-178.
- Amerika’da Yoksulluk
<http://www.amerikaninsesi.com/content/amerikada-49-milyon-kii-yoksulluk-snrnda-133370958/901062.html>, (Çevrimiçi), 05.05.2017.
- Andaç, Faruk: **İşsizlik Sigortası**, Ankara, TÜHİS, 2010.
- Andersen -Esping, Gosta: **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, New Jersey, Princeton University Press, 1990, s. 35.
- Anderson, Ake E.,
Harsman, Björn: “Notes on Historical Background of European Government Government for the Future”, Ed. Ake E. Anderson, Björn Harsman, John M. Quigley, Amsterdam, Elsevier Publication, 1997, s. 31.
- Arın, Tülay: **Sosyal Hakların Emekgücününün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri, Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği**, İstanbul, TMMOB Yayınevi, 1997.
- Arpacıoğlu, Özge: “Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

- Arslan, Mustafa: 1929 Büyük Buhranı ve 2007-2008 Küresel Krizi-Keynesyenizm Açısından Bir Karşılaştırma, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Balcı, Şebnem Gökçeoğlu: **Tutunamayanlar ve Hukuk**, Ankara, Dost Kitapevi, 2007.
- BIEN, <https://basicincome.org/about-bien/#history>, (Çevrimiçi), 12.03.2019.
- BIEN, <https://basicincome.org/about-bien/>, (Çevrimiçi), 01.01.2019.
- Bildirici, Zeki: “Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele Ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Bölükbaşı, Betül: “Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Briggs, Asa: “**The Welfare State In Historical Perspective**”, (Ed. Pierson C and F Castles), The Welfare State Leader, Cambridge Polity Press, 2000, ss. 17-18.
- Can Aktan, Coşkun: **Müdahaleci Devletten: Müdahaleci Sınırlı Devlete**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Civelek, Mehmet, Durukan, Banu M.: “Globalleşme Sürecinde İstikrar Programlarının Gerçek Amaçları: Genel Bir Yaklaşım”, Dikmen, Alpay A. (Ed.), Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, İmaj Kitabevi, 2002, s. 120. ss.103-126.
- Cafri, Reyhan: Adana İlinde Yoksulluğun Analizi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adana, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.6
- Coşkun, Selim, Tireli, Münir: **Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2008.

- Çakır, Özlem: “Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2002.
- Çengelci, Ethem: "Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi" **Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 1-2, 1993, ss. 9-34
- Davutoğlu, Ayten: **“Sosyal Politika ve Alternatif Toplum Modeli Arayışları: Temel Gelir Önerisinin Ütopya Kavramı Çerçevesinde Okunması”**, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu-3 Bildiriler, Ankara, Petrol-iş Yayını, 2011, ss 205-221
- Dilnot, Andrew: “Refah Devletinin Geleceği”, (Çev.: Zeynel Bakıcı), Andrew Dilnot, Refah Devletinin Geleceği, (Çev.: Zeynel Bakıcı), http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/baskici-refah.devleti.pdf, (Çevrimiçi), 14.08.2018, s. 2-3.
- DPT, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007.
- Dumanlı, Recep: “Yoksullukla Mücadelede ‘Vatandaşlık Ücreti’ veya ‘Asgari Gelir Desteği’ Konusunda Bir Öneri”, **Türk-İş Dergisi**, Sayı:389, s. 36.
- Durdu, Zafer: “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, 2009, ss. 37-50.
- Edizdoğan, Nihat, Giray, Filiz: **Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 2007.
- Egeli, Haluk: **Parafiskalite ve Parafiskal Yükümlülükler**, Altın Nokta Yayınevi, İzmir, 2011, s. 44; Nusret Ekin, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Özelleştirme ve Yeniden Yapılandırma**, İstanbul, İTO Yayınları, 1999, s. 32.
- Elster, Jon: “Comment on Van der Veen and Van Parijs”. *Theory & Society*, Vol: 15 No: 5, 1986, pp. 709-721.
- ERDUGAN, Fatma Erbil: Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği, Özürlüler Uzmanlığı Tezi, T.C. Bağbakanlık Özürlüler Ėdaresi Bağkanlığı Yayını, Ankara, 2010.

- Ersöz, Aysel Günindi: “Dünya Konferansları Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler”, **Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi**, Cilt:2, Sayı:6, 2003, s. 72.
- Euronews, Evrensel Temel Gelir: Yoksulluğun sonu mu yoksa bir rüya mı? <https://tr.euronews.com/2016/06/01/evrensel-temel-gelir-yoksullugun-sonu-mu-yoksa-sadece-bir-ruya-mi>,____(Çevrimiçi), 03.03.2018.
- Euronews, Evrensel Temel Gelir Dünya Çapında Ne Durumda?, <https://www.xtrlarge.com/2017/03/15/evrensel-temel-gelir-ne-durumda/>(Çevrimiçi), 11.11.2018.
- Flaherty, Colm: “Can Basic Income Combat Social Exclusion? An Investigation into the Potential Effects of a Basic Income”, Lund University, **Department of Sociology**, WPM 42, Spring 2015, p. 8.
- Frankman, Myron J.: Kanada’da Evrensel Programların Kurulması ve Sürdürülmesi: Gönülleri ve Zihinleri Kazanmak, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, ss. 243-262
- Genç, Öner: Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Stratejileri, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Zonguldak, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Gorz, Andre: **Yaşadığımız Sefalet**, Çev. Nilgün Tunalı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Göktaş, Murat, Çakar, Erden, Özdamar, Murat: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim**, İstanbul, Yaklaşım Yayıncılık, 2011.
- Gökyay, Çağatay: Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, **Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2008, s. 80.
- Gökbunar, Ramazan, Özdemir, Harun, Alparslan Uğur: “Küreselleşme Kısılacısındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, ss. 158-173.

- Göze, Ayferi: **Liberal, Marxiste, Faşist ve Sosyal Devlet**, İstanbul, Beta Yayınları, 3. Baskı, 1995.
- Greve, Bent: **Historical Dictionary of the Welfare State**, London, The Scarecrow Press, 2014,
- Güç, Yunus: Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye’de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Gümüş, İskender: “Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kısıncında Refah Devleti: Türkiye’de Sosyal Güvenlik Reformu”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 47.
- Gündoğan, Naci: “Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele”, Ankara, Ankara Sanayi Odası, 2008, s.49. ss. 42-56.
- Güvercin, Cemal Hüzeyin: **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 2004, s. 90.
- Güzel, Ali,
Okur, Ali Rıza,
Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul, Beta Basım, 2009.
- Haarmann, Dirk: Refah Devletinin Sadakası mı, Ekonomik Gereklilik mi?: Namibya ve Güney Afrika’daki Temel Gelir Yardımı Tartışması, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 192.
- Hacımahmutoğlu, Hande: “Türkiye deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi”, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi Yayınları, Yayın No:2803, Ankara-2009, s.17, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlk%20Tezleri/Attachments/168/HandeHacimahmuroglu.pdf> , 01.05.2017.
- Howard, Michael W.: “Basic Income, Liberal Neutrality, Socialism and Work”, **Review of Social Economy**, Vol: 63, No: 4, 2005, pp. 613–631.

- Hudáková, Veronika: The Impact of a Basic Income on Labour Supply and Work Performance, February 2015, p. 5.
- ILO, "Minimum Income Support and Other Social Assistance", **World Social Security Report 2010/11**, p. 1.
- ILO, Newsletter, International Labour Office, Ankara.
- Işık, Oğuz,
M. Melih Pınarcıoğlu: **Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.
- İncedal, Sümer: "Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları Ve Müdahale Araçları", T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, **Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2013.
- İnsel, Ahmet: İktisat Aklına Sokulan Siyasi Çomak: Vatandaşlık Geliri, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, ss. 37-50.
- Kabaloğlu, İbrahim: **Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, İstanbul, Afa Yayınları, 1994.
- Kabaş, Tolga: **Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**, Nobel Kitabevi, 2010, Adana, s. 12-13.
- Kaya, Zeynep: "Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Uygulaması", **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- KELA: **From Idea to Experiment Report on Universal Basic Income Experiment in Finland**, Research at Kela, 2016, p. 19.
- KELA: Basic Income Experiment 2017-2018, http://www.kela.fi/documents/10180/3611332/Kela_BASICINC_OME_A4_EN.pdf/80b99f40-bc88-4fb8-a47d-d8674ac00a9a, Date of Access: 21.04.2018.
- Kızıler Neslihan: "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları" **Journal of Life Economics**, Cilt:4, Sayı:1, 2017, s.s 77-100.

- Klotz, Philipp: “Liberty, Reciprocity, and the Justification of a Basic Income”, London School Public Policy, **Unpublished Master's Thesis**, London, 2014, p. 3.
- Koçtürk Murat,
Artukoğlu Metin,
Güneş Erdoğan,
Gençler Funda: Kırsal Kesimde Yoksulluk ve Kırsal Kalkınma Destekleri Uygulamaları, 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya, s. 509.
- Koray, Meryem: **Sosyal Politika**, Ankara, İmge Kitapevi, 3. Baskı, 2008.
- Kömürcü, Merve: Türkiye’de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları Ve Gelir Dağılımı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Kutlu, Denizcan: **Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birikim, Denetim, Disiplin**, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2015.
- Marangoz, Şermin: “Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimleri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Akçakaya, Mariye: “Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 24.
- Nakiboğlu, Cüneyt: Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Oğuz Toprak: **Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
- Özbek, Nadir: Refah Devletinin Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve ‘Temel Gelir’ Üzerine Düşünceler, **Mesele Dergisi**, 2010.
- Özdemir, Süleyman: “Başlangıçtan Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2005, Cilt. 50, s.s. 153-204.
- Özdemir, Süleyman: **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:69, 2004.

- Özey, Ramazan: **Yoksulluk Coğrafyası**, Yoksulluk I. Cilt, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları, 2003.
- Öztürk Mustafa,
Çetin, Başak Işıl: "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", **Journal of Yasar University**, Vol:4, No:16, 2009, s. 2666.
- Paul Pierson: "The New Politics of The Mature Welfare States", **World Politics**, Vol:48, No:2, p.173. ss. 143-179
- Peker, Ayşe Tatar: "Dünya Bankası: Büyüme Söyleminden İyi Yönetme Söylemine", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 61, 1996, ss. 6-61.
- Petersen, Christian Siegwart: "Money For Nothing? Arguments For Basic Income, Universal Pensions and Universal Child Benefits in Norway", Master Thesis, University of Bergen, **Department of Comparative Politics**, 2014, p. 23.
- Przeworki, Adam: **Capitalism and Social Democracy**, Cambridge University Press, 1986, s. 36.
- Sallan Gül, Songül: "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları", Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (iç), Ed: Yasemin Özdek, TODAGE Yayınları, Ankara, 107-118.
- Sapançalı, Faruk: "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 6, ss. 51-106.
- Sapançalı, Faruk: **Sosyal Dışlanma**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 2005.
- Sarı Gerşil,
Yeşilyurt Gülşen, Hülya: SARI GERŞİL, Gülşen; YEŞİLYURT, Hülya. Küreselleşme sürecinde yoksulluk: Türkiye'de ve dünyadaki perspektifi. In: *International Conference on Eurasian Economies, Makedonya*. 2014. p. 1-9.
- Serter, Nur: **Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1994.
- Seyyar, Ali: "Yoksullukla Mücadelede Vatandaşlık Geliri Modelleri Tartışmaları: Tarihî Perspektiften Günümüze Bir Yolculuk", **Türk-İş Dergisi**, 2010, s. 389.

- Sözer, Ali Nazım: **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, Ankara, Kamu İş Yayınları, 1994.
- Sözer, Ali Nazım: **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, İzmir, Fakülteler Kitabevi, İstanbul, 1998.
- Standing, Guy: Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi”, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, ss. 17-36.
- SYDGM: Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni, Ankara: Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, 2012, s. 24.
- Şahin, Tijen: “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.
- Şaylan, Gencay: **Değişim, Küreselleşme Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s. 37.
- Şenkal, Abdülkadir, Sarıipek, Doğa Başar: “Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politika Devletin Değişen Rolü”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2007, s. 154. ss. 146-175.
- Şenkal, Abdülkadir: **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2005.
- Şenses, Fikret: **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 62.
- Şenses, Fikret: **Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlem Ve Öneriler**, İstanbul, İktisat Üzerine Yazılar I, İletişim Yayınları, 2003.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015.
- T.C. Resmi Gazete, 2014, madde 14.
- T.C. Resmi Gazete, 2014, madde 2.
- T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009, s.12.
- Talas, Cahit: “Örgütlerde Sosyal Devlet”, **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt: 13, 1993, s. 94-95.

- Temiz, Hasan Ejder: “Dünyada Kronik Yoksulluk Ve Önleme Stratejileri”, <http://www.calismatoplum.org/sayi17/temiz.pdf> , 30.06.2017, s.63.
- Timmins, Nicolas: **The Five Giants: A Biography of The Welfare State**, Harper Collins Publicarion, 1995, s. 17.
- TMMOB: İnsan Hakları, (Çevrimiçi) <https://www.tmmob.org.tr/etkinlik/tmmob-demokrasi-kurultayi-1998/insan-haklari>, 04.04.2019.
- Topateş, Hakan: “Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Sayı:2, Cilt:3, 2012, ss. 131-153
- Toprak, Duriye: “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:21, 2015, s. 165. ss. 151-175.
- Tuncay, A. Can, Ekmekçi, Ömer: **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul, Beta Basım, 2005.
- Tuncay, Aziz Can, Ekmekçi, Ömer: **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2011.
- Tuz, Ayşe Nur: Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Türkoğlu, İrfan: "Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik" **Akademik İncelemeler Dergisi (AID)**, Cilt: 8, Sayı:3, 2013, ss. 275-305
- Van Dijk, Imber: “Justifying an Unconditional Basic Income In Terms of Real Freedom & Rawlsian Justice”, Tilburg University, **Department of Philosophy**, ANR:292005, June 2016, p. 11.
- Van Parijs, Philippe: “Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-First Century” **Politic & Society**, Vol. 32, No 1, 2004, Pp.7-39.
- Vural, İstiklal Yaşar, Aktan, Coşkun Can: “Makro- Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, **Yoksulluk İle Mücadele Stratejileri**, Ed. Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.

- Weller, Chriss: “Finland's Basic Income Experiment is Already Lowering Stress Levels”, Business Insider, 2017, <http://www.businessinsider.com/finland-basic-income-less-stress-2017-5> (Çevrimiçi), 20.08.2018.
- Widerquist, Karl: **Independence, Propertylessness, and Basic Income: A Theory of Freedom as the Power to Say No**, 2013, p. 171.
- Wright, Eric Olin: ‘Basic Income as a Socialist Project’, Basic Income Studies, Cilt: 1, No: 1, 2006, p. 2.
- Wright, Eric Olin: Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi, Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, ss. 51-62.
- Yalçın, Nermin: “Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Yanar, Rüstem, Şahbaz, Ahmet: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, 2013, s. 60.
- Yapıcı, Fatma, Karabulut, Şahin: “16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu” Erciyes Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 52, 2018, ss 353-380
- Yapıcı, Fatma, Karabulut, Şahin: “16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu”, Erciyes Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 52, Temmuz-Aralık 2018, ss.355-356
- Yıldırım Koç, **Türkiye-ILO İlişkileri**, Ankara, Türk-İş Eğitim Yayınları, 2000.
- Yıldırım, Tuba: Refah Devleti Anlayışı: TR33 Bölgesinde Eğitim, Sağlık ve Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Yılmaz, Fikret: “OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Refah Devleti Bağlamında Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Yılmaz, Sibel:

“Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşın Politikaları İçindeki Yeri: Eskişehir Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.